

DENG

SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Umur AYTAŞ

Sahibi ve
Genel Yayın Yönetmeni
Bayram BOZYEL

Hukuk Danışmanı
Av. Hasan DAĞTEKİN

YAZIŞMA ADRESİ
Kooperatifler Mah. Cami Sok.
(Ofis Sanat Sokağı) Karamanoğlu Apt.
No: 23/8 21100 Yenişehir/Diyarbakır
Tel: 0 542 340 19 49

BASKI ve CİLT
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok. No:215/216 Topkapı/İstanbul
Tel: 0 212 613 1112 Sertifika No:45750

ISSN: 1302-7964

İSTANBUL TEMSİLCİSİ
Bahattin TURAN
Tel: 0 545 405 37 41

AVRUPA TEMSİLCİSİ
Mustafa BİRDEN
Tel: 00 49 176 237 359 43

WEB SİTESİ
www.kovradeng.com

SOSYAL MEDYA HESAPLARI

E-mail: dengdergisi@gmail.com
Facebook: www.facebook.com/kovradeng/
Twitter : https://twitter.com/kovradeng

İçindekiler - Naverok

Merhaba	2
Mesud TEK Ne ez işqê Eli	3-7
Haydar CİHANER İttifaklar ve Kürtler	8-12
Mehmet BAYRAK Kısaca hayatım ve yargılanmayla geçen yazarlık serüvenim	13-17
Prof. Dr. Baskın ORAN Mehmet Bayrak'ın benim için önemi	18-23
Osman AYDIN Araştırma yapma kültürü	24-26
Doğan CEREN Örnek bir Kürt aydını Mehmet Bayrak	27-29
Mutlu CAN Mehmet Bayrak: Enstitüyêko bi tek kesane	30-32
Munzur ÇEM Koçgiri'yi Horasan'la Buluşturan Bir Belge Kurdu: Mehmet Bayrak	33-35
Kakşar OREMAR Eşqa Qazî ji tirsê mezintir bû	36-44
Bayram BOZYEL Siyasette mutlak doğru, eleştiri ve özgür düşünce üzerine bir deneme	45-51
Cemal ÇELKİ PKK hincet e, dagirkirina Başûr armanc e	52-59
Ümit TEKTAŞ Sevgi bahçesinde esintiler ve sevmeyi sevmek üzerine	60-71
H. Hasan TUZCU Tatlı su kaynakları kullanımı ve paylaşım sorunları	72-76
Nasır KEMALOĞLU Hêmanên hevokan (1)	77-80

Merheba

Em careke din bi hejmareke nû û bi naverokeke dewlemend bi we ra ne.

Tirkiye di rewşeke giran da derbas dibe. Ji aliyekî ve pîrsgirekên ku ji şewba Coronayê peyda bûne, ji aliyê din ve pêvajoya otoriteriyê ku roj bi roj ber bi xirabiyê ve diçe. Civata Tirkiyê di bin vê rewşa giran da hema bêje fetisiye. Êrîşên dewletê yên li ser Kurdan ji bênavber didomin.

Êrîşên dewletê yên li ser gelê Kurd û hewlên wî yê jibo tune kirina demokrasîyê bi xwe ra du mijaran-nîqaşan tîne holê; yek jê Tîfaka Kurd ya neteweyî a din jî hewcedarîya têkoşîna hevpar jibo demokrasîyê.

Nivîskarên me Mesud Tek û Haydar Cihaner di vê hejmarê da li ser van her du babetan hur bûne, gotar nivîsîna û bîr û raya xwe aşkere kirine.

Di vê hejmarê da yek ji mijara ku me cî daye pê, 50 saliya nivîskariya Mehmet Bayrak e. Mehmet Bayrak ev 50 sal e ku ji bo mafê gelê Kurd yên neteweyî û demokratîk dixebite, ji bo demokratîkkirina Tirkiyê û parastina mafên kêmanetew û kêmanolîyan têdikoşe. Ji ver van sedeman wek gelek kesan ketiye zindanan û berdelên mezin daye. Em wek Kovara Dengê 50 saliya nivîskariya Mehmet Bayrak a bi zor û zehmet pîroz dikin, ji cenabê wî ra saxî û emreke dirêj dixwazin.

Bi minasebeta 50 saliya nivîskariya Mehmet Bayrak me di vê hejmarê da dosyayeke taybet pêkanî. Di çarçoveya vê dosyayê da birêz Baskın Oran, Munzur Çem, Osman Aydın, Mutlu Can û Doğan Ceren derbarê nivîskari û kesayetîya Mehmet Bayrak bîr û raya xwe nivîsîn.

Di vê hejmarê da her wisa birêz Kaşkar Oremar, Ümit Tektaş, Hasan Tuzcu, Bayram Bozyel, Nasır Kemaloğlu û Cemal Çelki jî di derbarên mijarên cuda da gotar nivîsîn û bi vî awayî asoya me rohnî kirin.

Em hêvî dikin ku dema bixwînin hûn ê biəcibînin.

Merhaba

Yeni ve farklı içerikte bir sayı ile yine birlikteyiz.

Bir yanda pandemi salgınının yol açtığı çok yönlü sorunlar yumağı, öte yandan Türkiye’de otoriterleşme yönünde dolu dizgin giden süreç... Türkiye toplumu zor bir süreçten geçiyor ve yoğun sorunlar kışkacında bunalmış durumda. Mevcut iktidarın Kürt karşıtı topyekûn saldırıları ise dur durak bilmiyor.

Devletin hem Kürt halkının varlığına ve kazanımlarına yönelik saldırıları hem de demokrasinin son kırıntılarını yok etme girişimleri kaçınılmaz bir tartışmayı beraberinde getiriyor: Kürdlerin ulusal ittifakı ile Demokrasi için ortak mücadele...

Yazarlarımızdan Mesud Tek ile Haydar Cihaner bu sayıda Kürtlerin ulusal ittifak ihtiyacı ile demokrasi için mücadele konusunu birlikte ele alan yazılar yazdılar.

Bu sayıda yer verdiğimiz konulardan biri de Mehmet Bayrak’ın yazarlık serüveninde geçirdiği 50. Yıl dönümüdür. Mehmet Bayrak 50 yıl boyunca Kürtlerin ulusal demokratik hakları, Türkiye’nin demokrasi yolunda ilerlemesi, farklı etnik ve dini azınlıkların hak ve özgürlükleri için kararlı ve kesintisiz mücadele eden bir yazı ve mücadele insanıdır. Bu uğurda benzer insanlar gibi hapislere girmiş, büyük bedeller ödemiştir. Deng Dergisi olarak Mehmet Bayrak’ın büyük zorluklarla dolu yazarlık yaşamının 50. Yılına kutluyor, kendilerine sağlıklı ve verimli nice yıllar diliyoruz.

Mehmet Bayrak’ın yazarlık yaşamının 50. Yılı nedeniyle bu sayıda ayrıca özel bir dosyaya yer verdik. Sayın Baskın Oran, Munzur Çem, Mutlu Can, Osman Aydın ile Doğan Ceren gibi bilim ve yazın dünyasının değerli insanları, Mehmet Bayrak’la ilgili duygu ve düşüncelerini içeren birer yazı yazarak bu dosyaya katkıda bulundular.

Bu sayıda ayrıca Sayın Kaşkar Oremar, Ümit Tektaş, Hasan Tuzcu, Bayram Bozyel, Nasır Kemaloğlu ile Cemal Çelki’nin farklı konuları farklı pencerelerden irdeleyen ufuk açıcı yazıları yer alıyor.

Okuyunca beğeneceğinizi umuyoruz.

Ne ez işqê Eli...

Mesud TEK

Kürdistan ulusal demokratik hareketinin kadim sorunlarından birisi de yurtsever parti ve siyasi yapıların birlikte yaşadığı halkların devrimci ve demokratik güçleri ile olan ilişkisidir. Bir başka ifade ile her parçadaki ulusal hareketin, o ülkedeki demokrasi mücadelesiyle bir bağlantısı var mıdır, eğer varsa bu bağlantı nasıldır, nasıl olmalıdır sorusudur.

Küreselleşme sürecinin dünyayı büyükçe bir köy haline getirdiği, dünyanın en ücra köşesindeki bir gelişmenin şu veya bu biçimde hayatımızı etkilediği bir süreçte, böylesi bir soru anlamsız gelebilir. Ama konunun Kuzey'deki yurtsever saflarda tartışıldığı ve giderek gündemimizin ilk sırasına tırmanacağı da bir gerçek...

Bu nedenle daha önce dile getirilenlerin tekrarı da olsa bazı noktalara vurgu yapmak gerekiyor.

Ulusal sorun ve demokrasi sorunu, aralarında sıkı bağlar olmasının yanı sıra ayrı dinamiklere sahip sorunlardır, farklı içeriklere sahiptirler, tarifleri farklıdır.

Demokrasi mücadelesinin hedefleri dönemsel olarak, sıkça değişirken, ulusal ta-

leplerden birisinin daha öne çıkması aynı sıklıkla olmaz. Örneğin Türkiye'de Kürd kimliğinin tanınması ve anayasal güvenceye kavuşturulması talebi uzun bir süredir gündemimizde, ama bu sürede demokrasi mücadelesinde öne çıkan talepler sıkça değişti, Kürd dilinin eğitim dili olarak kabul edilmesi talebi de öyle...

Kürdistan ulusal hareket ile egemen ulusun değişim ve demokrasi mücadelesi ve bu mücadelenin aktörleri arasında kopmaz bağlar vardır. Her iki mücadele birbirini derinden etkiliyorlar. Karşılıklı olarak birbirini güçlendiriyorlar. Bazen de tersi yaşanıyor. Birinin zayıflaması ötekisini etkiliyor. Bu karşılıklı etkilenme, yurtsever siyasi yapıların temel sloganlarına da yansıyor. Örneğin Doğu ve Güney Kürdistanlı örgütlerin bulundukları ülke için demokrasi talebinde de bulunmaları bundandır. Bağımsızlık referandumu sonucunda, bağımsızlık noktasında halkının ezici çoğunluğunun desteğini arkasına alan Güney Kürdistan hükümetinin, Bağdat'ın demokratikleşmesini de dert edinmesinin, bu amaçla merkezi hükümette yer almasının, siyasi yapılarla ilişki kurmasının nedeni de bu gerçektir diye düşünüyorum. Kürd ulusal hareketinin Doğu Kürdistan'da "Humeyni

Kovara DENG

devrimi” sonrası canlanmasında da değişim ve demokrasi güçlerinin şahlık rejimini yıkmalarının çok büyük etkileri olmuştur.

Benzeri süreçlerin Türkiye ve Kuzey Kürdistan’da da yaşandığı biliniyor. Öyle çok uzaklara, demokratik ve sol hareketin güçlü olduğu 70’li yıllara gitmeye gerek yok. Daha birkaç yıl öncesine kadar, yani demokratikleşme ve insan hakları konusunda bazı olumlu adımlar atan AK Parti iktidarın ilk yıllarında, ulusal bilincin Kürdler arasında daha da yaygınlaştığına, Kürd sorunu konusunda bazı olumlu adımların atıldığına, bağımsız devlet kurmak ta dâhil Kürd meselesiyle ilgili her sorunun tartışıldığına hep birlikte şahit olduk. Elbette bunları söylerken, Kürd ulusal demokratik hareketinin kararlı mücadelesinin de, AK Parti’ye iktidar yolunu açan faktörlerden birisi olduğunu da unutmamak gerekiyor.

Ulusal sorunun tarihi noktasında etkili olmayan egemen devletin idari şekli, ulusal hakların elde edilmesi mücadelesinin biçimini belirleyebilmektedir. Hiç kuşkusuz ulusal taleplerin özgürce dile getirilebildiği, demokratik yollar elde edilmesi yolunun açık olduğu sistemlerdeki mücadele biçimleri ile inkârcı ve baskıcı sistemlerdeki biçimler arasında farklar vardır.

Kötü ile daha kötü arasında sıkışmak

TC devletinin kuruluşundan itibaren Kuzey Kürdistan’da halk, inkâr, asimilasyon ve imha politikası yürüten Kemalizm’e, onun sembolü olan CHP’ye karşı tavır aldı.

Kürdler, Türkiye’de çok partili sisteme geçildikten sonra da CHP ve türevleri olan partilerin karşısında yer olan siyasi yapıları desteklediler, yeri geldiğinde bu desteğini oylarıyla ortaya koydular. CHP karşısında DP’yi

faşist diktatör Evren’e karşı Ozal’ı destekleyen Kürdler, AK Parti’nin iktidara gelmesine de oylarıyla önemli katkı da bulundular.

Kürdlerin bu tavrı ve adı geçen partilere olan desteği, sözkonusu partilerin Kürd sorununu çözeceklerine inandığı için değildi. Bu partilerin Kemalizm’i temsil eden CHP’nin karşısında yer almalarındandı; bir Fars atasözünün de dediği gibi, **“ne ez işkê Eli ez boxzê Muaviye est” (Ali’nin aşkından değil, Muaviye’ye olan kinindendi).**

Özcesi Kürdler, kendi çıkarlarını koruyacak, ulusal demokratik taleplerini elde edecek bir yapıyı, oluşturmamak için kötü ile daha kötü arasında kalıyor ve kötüyü seçiyorlardı.

Kanımca bu konuda temel soru şudur: “Türkiye’nin demokratikleşmesi beraberinde Kürd sorununu da çözer mi? Ya da Kürdlerin özgürleşmesi, ulusal haklarına kavuşması, Türkiye’yi demokratikleştirir

mi? Hiç kuşkusuz bu sorunun kolay bir cevabı yok ve kanımca evet ya da hayır diye cevap vermek de kolaycı bir yaklaşım olur. Ama şu da bir gerçek ki Türkiye’de Kürd sorununun çözümsüz kalması gericiliğin kaynaklarından, ırkçı ve şoven politikaların nedenlerinden birisidir. Dolayısıyla Kürd sorunun çözülmesi sadece egemenlerin elinden önemli bir silahı almakla kalmayacak, aynı zamanda Türkiye’nin ilerlemesinin yolunu da açacaktır.

Demokrasi kavramının donmuş bir kavram olmadığını, aksine iç ve dış faktörlerle içinde bulunulan ortam tarafından belirlenen dinamik bir kavram olduğunu unutmadan ve bugüne kadar yaşananlar siyasal gelişmeler dikkate alındığında, Türkiye’nin demokratikleşmesinin direkt olarak Kürd sorununu da çözeceğini söylemek mümkün değil.

Ama demokratik bir ortamın oluşması diyalog kanallarının açık tutulmasına, Kürd sorununun barışçıl, demokratik ve siyasal çözümüne önemli katkılar sunduğu da bir gerçektir. Bunun tersi de doğrudur. Yani Kürd sorunun çözümü veya Kürdlerin bazı demokratik haklarına kavuşması da o ülkeyi doğrudan demokratikleştirmiyor. Bunun en somut örneği Güney ve Batı Kürdistan'da yaşanıyor. Güney Kürdistan'daki federal ve demokratik yapı doğrudan Bağdat'ı demokratikleştiremedi, Batı Kürdistan'da Kürdlerin nispi özgürlüğü de Şam'ı... Çünkü ne kadar güçlü olursa olsun Kürdistan ulusal kurtuluş hareketleri tek başına Bağdat'ı, Tahran ve Şam'ı demokratikleştiremiyor ama bu ülkelerde demokrasi mücadelesine güç katıyor, önemli katkılar sunuyor.

Ve bazılarının iddiası ve beklentilerinin aksine Kürdistan ulusal demokratik hareketi tek başına istese de Türkiye'deki siyasal yapıyı değiştiremez, demokrasiyi getiremez. Ama son belediye seçimlerinde de görüldüğü gibi, Kürdler alacakları tavırla sonuç belirleyici olabiliyorlar.

Diğer yandan ulusal sorun özünde devlet olma sorunudur. Kendi kaderini tayin etme hakkı ise özünde kendi devletini kurma hakkıdır. İskoçya ve İspanya'da yaşananlar bu durumun somut ifadesidir.

İspanya ve İngiltere'nin demokratik ülkeler oldukları tartışma götürmez, bu ülkelerde ulusal sorunun önemli ölçüde çözüldüğü de... Ama buna rağmen, kendi parlamento ve hükümetleriyle resmi kurumlarına sahip olan

1960'lı yılların başında Kürdistan devrimi ile merkezi hükümet arasında ateşkes sağlanmış ve silahlı mücadele durdurulmuştu. Biz PDK Polit Bürosu olarak bir toplantımızda ülkede şartların köklü değişime uygun olduğu, ateşkesin iktidara yaradığı değerlendirmesinde bulunduk ve bu nedenle sonlandırıp silahlı mücadeleyi yeniden başlatma kararı aldık. Kararımız iletmek için Başkan Barzani'nin yanına gittik. Kararımızı dinledi ve "peki siz şu andaki iktidar giderse yerine kim gelir diye düşündünüz mü" diye sordu. Bizim düşünmediğimizi anlayınca "ben söyleyeyim, BAAS gelir ve biz bu günleri ararız." dedi. Ve tarih O'nu doğruladı. Siyasetçi elbette bir sonraki adımını düşünmeli ama biz Kürtler iki kez düşünmeliyiz

rından, YNK Polit Büro üyesi Adnan Müftü'nün amcası Şemseddin Müftü'nün ölümünün kırkinci günü nedeniyle yapılan anma toplantısındaki konuşmasında şöyle anlatıyordu:

1960'lı yılların başında Kürdistan devrimi ile merkezi hükümet arasında ateşkes sağlanmış ve silahlı mücadele durdurulmuştu. Biz PDK Polit Bürosu olarak bir toplantımızda ülkede şartların köklü değişime uygun olduğu, ateşkesin iktidara yaradığı değerlendirilmesinde bulunduk ve bu nedenle sonlandırıp silahlı mücadeleyi yeniden başlatma kararı aldık. Kararımız iletmek için Başkan Barzani'nin yanına gittik. Kararımızı dinledi ve "peki siz şu andaki iktidar giderse yerine kim gelir diye düşündünüz mü" diye sordu. Bizim düşünmediğimizi anlayınca "ben söyleyeyim, BAAS gelir ve biz bu günleri ararız." dedi. Ve tarih O'nu doğruladı. Siyasetçi elbette bir sonraki adımını düşünmeli ama biz Kürtler iki kez düşünmeliyiz.

Katalanlar ve İskoçlar var olan ile yetinmeyip kendi devletlerini kurmak istediklerini sıkça dile getiriyorlar. Parlamentolarında referandum yapılması kararı alıyorlar ve hayata geçiriyorlar ki bu bile, başlı başına demokrasi ile ulusal sorun arasındaki ilişkinin değişkenliğini ve dinamik yapısını ortaya koyuyor.

Ya sonrası...

Kürdlerin seçmek zorunda kaldıkları "kötü" nedeniyle yaşadıkları onları "ya sonrası" sorusunu sormaya itiyor. Bu konuda Mam Celal Talabani yaşayarak edindiği deneyi, Güney Kürdistan'ın saygın yurtsever aydınlarından, Kürdistan Parlamentosu eski başkanla-

Mam Celal Talabani'nin bu deneyimi biz Kuzeyli yurtsever güçlerin kulağına küpe olmalıdır. Çünkü defalarca her türlü zorluğa katlanarak ve fedakarlık yaparak iktidara gelmesine katkı sunduğumuz kesimlerin ihanetine uğradık. Aynı şeyleri bir kez daha yaşamamak, kötü ile daha kötü arasında sıkışmamak için yapılması gereken ilk şey, yurtsever, demokrat güçler arasında kalıcı işbirliği oluşturmaktır.

Pandemi kime yarıyor

Corona salgınının ekonomik ve sosyal yaşamdaki yıkıcı etkileri giderek ortaya çıkıyor. Verilen rakamlar salgının, tüm dünyada milyonlarca esnaf ve küçük işletmelerin iflas ettiğini, bunun yanı sıra büyük şirketlerin daha da büyüdüğünü ve küresel sermayenin giderek küçülen bir gurubun elinde toplandığını gösteriyor.

Pandemi'nin büyüttüğü işsizlik, açlık ve yoksulluğun yol açtığı kitlesel göçler insanlığı tehdit eder boyutta. Ve kuşkusuz bu durumdan en çok yoksul ülkeler etkileniyorlar.

Etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye. Salgın öncesinde başlayan ekonomik kriz ile yüz yüze olan Türkiye'de, AK Parti hükümeti insan yerine sermayeyi kollayan önlemlere imza attı. Bu nedenle salgın en çok çalışmak zorunda kalan emekçileri ve esnafı etkiledi. Emekçiler düşük ücretlerle ya da devletin verdiği kısmi yardımlarla yetinmek zorunda kalırlarken iflas eden esnafın sayısı her geçen gün artıyor.

İktidarın sözkonusu politikası Türkiye'de özellikle de Kuzey Kürdistan'da yıkıcı ekonomik ve sosyal sorunlara neden oluyor. Yoksulluk, işsizlik en üst seviyede. Ekonomik ve sosyal sorunlar ruhsal hastalıklara yol açıyor, giderek artan sayıda intihar olayları yaşanıyor.

İktidarın Kuzey Kürdistan'da ulusal, legal ve siyasal mücadeleye yönelik saldırısı, salgın döneminde de artarak devam ediyor. Salgını önleme tedbirleri gerekçe gösterilerek siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşların faaliyetleri engelleniyor. Kürdistan'ın militarize edilmesi ve askeri operasyonlar ise her gün yeni bir ad altında son hızıyla sürüyor.

Kürdistanî İttifak

Salgın, gelinen aşamada Türk-İslam ve mafya sentezini ifade eden Cumhuriyet İttifakı'na anti demokratik programını hayata geçirmek için fırsatlar sunuyor. İktidar salgınla mücadele önlemleri bahanesiyle grevleri yasaklıyor, haklarını talep eden emekçilerin önüne polis bariyerleri kuruyor. Emri

altına aldığı yargı vasıtasıyla muhaliflerin sesini kesiyor. Yargının ve güvenlik güçlerinin müdahale edemediği durumlarda da faşist çeteleri devreye sokuyor.

Ekonomik ve sosyal sorunları çözmede yetersiz kalan iktidar, sadece demokratik hak ve özgürlükleri budamakla, hak talebinde bulunanların üstüne polis sevk etmekle yetinmiyor, yurtdışında da saldırgan ve işgalci politikasına hız veriyor.

Afrin'de işbirlikçisi radikal İslami örgütlerin yardımıyla bölgenin demografik yapısını değiştirmeye hız veren iktidar, besleyip büyüttüğü işbirlikçilerinin insanlık suçlarına karşı da sessiz kalarak bu suça ortak oluyor.

PKK üsleri bahanesiyle Güney Kürdistan'a yönelik saldırılarını sürdürüyor, burada kalıcı üsler oluşturuyor. Güney Kürdistan hükümetinin egemenliğini ayaklar altına almaktan çekinmiyor. Güney Kürdistan'da istikrarsızlık yaratmak amacıyla terör ve sabotaj dahil her yola başvuruyor. Bunları yaparken de şovenizmi köpürtmekten de geri kalmıyor.

İktidarın Kuzey Kürdistan'da ulusal, legal ve siyasal mücadeleye yönelik saldırısı, salgın döneminde de artarak devam ediyor. Salgını önleme tedbirleri gerekçe gösterilerek siyasi partilerin, sivil toplum kuruluşların faaliyetleri engelleniyor. Kürdistan'ın militarize edilmesi ve askeri operasyonlar ise her gün yeni bir ad altında son hızıyla sürüyor.

Kuzey Kürdistan'da kayyum atanacak belediye kalmadı. Halkın oylarıyla seçilen belediye başkanları ve milletvekilleri hükümetin ağzına bakarak karar veren yargı vasıtasıyla hapse atıyor.

Adaletsizlik tüm Türkiye'de kol geziyor.

Ve tüm bunların altına aynı yapı imzasını atıyor. Yani içerde baskı ve zulmü artıran da, dışarıda Kürd karşıtı saldırgan ve işgalci politikaya hız veren de aynı...

Ama tüm bu anti demokratik uygulamalar ve saldırılarına karşın, çanlar AKP iktidarı için daha güçlü çalıyor.

Sadece içte biriken ve hükümetin çözemediği dağ gibi ekonomik-sosyal sorunlar ve adaletsizlik ile halkın sözkonusu baskı ve zulme karşı giderek artan tepkisi değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası gelişmeler de hükümeti zora sokuyor.

Bugüne kadar bir yandan ABD ve öte yandan Rusya'ya dayanarak gemisini yürüten Türkiye, Güney Kürdistan, Suriye, Libya ve Akdeniz'deki yayılcı ve saldırgan politikası, S-400 füzeleri satın alması nedeniyle, bölge devletleri başta olmak üzere ABD, Rusya, AB ve NATO ile ilişkilerinde gittikçe zorlanıyor.

Öte yandan Türk devleti tüm saldırı, işgal ve baskı politikalarına karşın, Kürdlerin ulusal demokratik mücadelesini engelleyemiyor.

Kürdler ve Kürd ulusal hareketi bugün eskisinden daha güçlü. Başta ABD ve Rusya olmak üzere, bölgesel ve uluslararası güçlerin görmezden gelemedikleri bir unsur haline gelen Kürdler olmadan bölgesel bir denklem kurmak artık mümkün değil. Kürdler özgür olmadan bölgeye huzur ve güvenin gelemediği gerçeği, daha geniş kesimler tarafından kabul görüyor.

Tüm baskı, sindirme, tutuklama ve yasaklarla demokrasi mücadelesinin önüne geçemeyen, saldırılar ve işgallerle Kürdlerin eşitlik, hak ve özgürlük mücadelesi karşısında

aciz kalan iktidar, ne yapacağını şaşırmış durumda. İktidarını uzatmak isteyen hükümet, bir yandan AB'ye olan bağlılığından, yargı reformundan ve yeni bir anayasadan bahsediyor, bir yandan da geçmişte ileriye doğru attığı olumlu adımlardan geri dönüyor.

Kürd ulusal demokratik hareketi ve demokrasi ve değişim güçlerini zor günler bekliyor. Cumhuriyet İttifakı iktidarını sürdürmek için her türlü yola başvuracaktır. Bu amaçla baskısını artıracak, Güney ve Batı Kürdistan'daki işgali sürdürecektir.

Kürdler ve Kürd ulusal hareketi bugün eskisinden daha güçlü. Başta ABD ve Rusya olmak üzere, bölgesel ve uluslararası güçlerin görmezden gelemedikleri bir unsur haline gelen Kürdler olmadan bölgesel bir denklem kurmak artık mümkün değil.

Bugün Türkiye'de AK Parti hükümeti ve politikalarından rahatsız olan, demokrasi isteyen, hak, özgürlük ve adalet talebi olan geniş bir kesim var. Bu talepler aynı zamanda biz Kürdlerin de talebi ve uğruna mücadele etmeliyiz.

Bu mücadelenin başarısı, demokratik bir yapının inşası, Kürd ulusal demokratik hareketiyle Türkiye'nin demokrasi ve değişim güçlerinin işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Türkiye'de Kürd sorununun barışçıl çözümü için diyalog yolunun açılması da buna bağlıdır.

Elbette bölgesel ve uluslararası gelişmelerin yarattığı fırsatlardan yararlanıp Kürdistanı özgürleştirmek ve ulusal haklarımızı elde etmek Kürdistanlı siyasi yapıların temel görevidir. Yurtsever ve demokratik güçler bu görevin üstesinden ancak ulusal demokratik bir temelde ittifak yaparak, çağdaş yol ve yöntemlerle mücadele ederek gelebilirler.

Tüm yurtsever kesimleri kapsayan Kürdistan İttifakı, Türkiye'deki değişim ve demokrasi mücadelesine güç katmakla kalmayacak aynı zamanda bizi daha kötüye karşı kötüye seçmeye mahkûm olmaktan da kurtaracaktır.

Daha da önemlisi Kuzey'deki yurtsever hareketi, dıştan gelebilecek yönlendirmelere karşı koruyacaktır.

İttifaklar ve Kürtler

Haydar ÇİHANER

Haydar ÇİHANER

Kovara DENG

Ufuk açan bir dip dalga gerek

Parlamente sistemden Türk Tipi Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi gibi ucube bir sisteme geçişle birlikte,” İslamcı – Türkçü” kimlikleri ile Türk siyasal sisteminde boy gösteren AKP ve MHP, “Cumhur İttifakı” oluşturarak “ Türk İslam Sentezi”nin çıkması sayılabilecek bir ideolojik yakınlaşma ile biri diğerinin payandası olacak şekilde birlikte hareket etmeye başladılar. Bu ittifak esasen, “ devletin bekası” adı verilen içi boş soyut bir kavramın, bazı siyaset bilimciler tarafından siyasi parti olarak kabul edilmeyen MHP ve Arınç’ın nihayetinde dillendirdiği gibi geçmişin mücahitleri, günümüzün müteahhitleri arasında oluşan örtüşmenin bir ürünüdür. Çıkar örtüşmesinin zorunluluğu sonucu gerçekleşen bu ittifak, zaten arızalı olan özellikleriyle toplumsal yaşamın temel unsurları olan siyasal, hukuksal, ekonomik ve sosyal tüm dengeleri ve dinamikleri tahrip ederek, sivil diktatörlük alanını genişleten, kural tanımazlığın net örneklerini vermektedir. Bu ittifak keyfiyetin, kural tanımazlığın bir sonucu olarak kasaları lebalep dolu yeni bir sınıf yaratmış ve bu sınıfı, geleceğin hırsız yöneticilerini yetiştirmek üzere Türk siyasal tarihine armağan etmiştir.

İttifak her ne kadar AKP ile MHP arasında yapılmış görüntüsü verse de, gerçekte Erdoğan ve Bahçeli gibi diktatörlüğün karakteristik özelliklerini içselleştirmiş iki şahıs arasında yürütülmektedir. Biri diğerinin payandası olmak kaydıyla yapılan ittifak, bu şahısların genel başkanlıklarını yaptıkları partilerin, “mış gibi” var olan partiler olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda AKP ve MHP, kendi içlerinde parti içi demokrasi özrülsü olduklarına göre, bu partilerin Türkiye’de demokrasi sorunu başta olmak üzere hiçbir sorunu çözemeyecekleri ve bu ülkeyi çok daha geriye götürecekleri beklenendi. Nitekim beklenen gerçekleşti.

Cumhur ittifakının Kürt sorununa bakış açısı ise, Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte başlayan paranoyalaşma sürecinin genetik özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda onlar için sorunun çözümü, devlet terörünün çok daha şiddetli estirilmesi, ret ve inkarın imha ile desteklenmesi dışında bir başka yöntemle gerçekleşemez, gerçekleşmemelidir. Özellikle politik serüvenini kan ve ölüm üzerinden biçimlendiren, acıların ürettiği duyguları sömürerek gıdasını alan MHP’den başkasını beklemek eşyanın tabiatına aykırı olurdu. Nitekim Türkiye Kürdistan’ının dı-

şına taşan, Suriye ve Irak Kürdistan'ında yapılan operasyonlar, Kürdün görüldüğü yerde imhasını gerektiren uygulamalar olarak, tam da Cumhuriyet İttifakının ideolojik tercihleri sonucu olmaktadır. Bu bağlamda ittifak resmi ideolojinin Kürtlere bakış açısının gereğini harfi harfine yerine getirmektedir.

Millet ittifakının açmazları

Millet ittifakı ise, omurgası CHP ve İyi Parti tarafından oluşturulan ancak HDP seçmeni olmadan anlamı olmayan bir ittifak olup, temel amacı yapılacak seçimlerde AKP'yi iktidardan Erdoğan'ı cumhurbaşkanlığından alarak, güçlendirilmiş parlamenter sistemi Türk siyasal tarihine yeniden monte etmektir. Bu ittifak Erdoğan'ın iç ve dış politikadaki yönetememe becerisizliğinin ekonomik ve sağlık sorunları ile bütünleşmesi sonucu hedefine yol almakla birlikte bu ihtimal HDP seçmeninin desteği ile olasıdır. Bu desteğin verilip verilmeyeceği, hangi taleplerin karşılanması durumunda verileceği, henüz belirsizliğini korumaktadır.

CHP, ister devletin kurduğu parti ister devlet tarafından kurulan parti olarak tanınsın, her iki halde de diktatörlüğün esaslarını bu ülkede kurumsallaştırmıştır. Halka rağmen halk için gerçekleştirilen bu kurumsallaştırma, bir bütün olarak Kemalist ilkeler doğrultusunda tek adamlık ve ulus – devlet yaratma uğruna tekçilik anlayışı üzerine oturtulmuş otoriter bir kurumsallaşmadır. CHP'nin modernist ancak hiçbir zaman demokratik olmayan süreci, ret, inkar ve asimilasyoncu politikalar üzerinden yürüttüğü bilinmeyen bir sır değildir. Böylesi bir partinin, seçimlerden sonra İyi Parti ile kuracağı koalisyon ihtimalinin, Kürtler için yeniden ret, inkar ve asimilasyon olacağını ancak, tabandan gelen baskılar ve dış dayatmalarla bu uygulamanın bireysel haklara dönüşebileceğini düşünsek bile, İyi Parti gibi ötekileştirmeyi düşmanlaştırma düzleminde okuyan bir partinin, bu niyetin önüne duvar öreceği, ideolojisi gereğidir. Bu bağlamda ülkücü camianın geçmişine sahip-lenen ve giderek kent milliyetçisi karakteri-

ne bürünen İyi Parti ile CHP'nin kuracağı bir koalisyon hükümetinin önce gerginliği yumuşatma sonra da, bilindik geleneksel cumhuriyet politikalarına yönelme ihtimali bulunmaktadır ki, bu yönelmenin Kürtler için yeni kayıplara neden olacağı ilk akla gelen olacaktır. Denebilir ki bu ittifaklardan hangisi önümüzdeki seçimlerde iktidar olursa olsun, Kürtler için kesin çizgilerle bir ayrım söz konusu olmayacak, bilindik resmi ideolojisi politikaları devam edecektir.

Alışılmışın dışında okumalar yapmak

Hem muhafazakar kimliği, hem insan hakları aktivisti kimliği ile öne çıkan Ö. Faruk Gergerlioğlu'nun milletvekilliğinin yasa dışı yollarla sonlandırılması ve bununla yetinilmeyerek cezaevine konması, hem de HDP'nin kapatılması için gerekli işlemlerin başlatılması sürecinde Millet İttifakı bileşenlerine tepki olarak yakın zamanda bir "Demokrasi İttifakı" düşüncesi ortaya atıldı.

Gerçekleştirilebilir olup olmayacağı henüz belli olmayan bu ittifak, esasen "Demokratik ve sivil bir anayasanın yapılması ve Cumhuriyetin temel ilkelerine sahip çıkılarak, toplumsal barışın sağlanması" çerçevesinde düşünülen bir ittifak anlayışıdır. Bu çerçevenin okuması yapıldığında, Türkiye'de demokratik değer ve ilkeler ya hiç bulunmamakta ya da kırıntılarıyla var olan demokrasiyi bu ülkede gerçek anlamda tesis etmek için demokrasinin yokluğunu sorun eden yurttaşlar bir araya gelmeli ve cumhuriyetin temel ilkeleri çerçevesinde barışı sağlamalıdır. Kürt sorununu da bu demokrasi zenginliği içinde çözüme kavuşturulmalıdır. Bu durumda okumadan anlaşılan üç unsurun – demokrasi, cumhuriyetin temel ilkeleri, Kürt sorunu – aynı pota içinde tutulup, geçerli bir baskete dönüştürülmek istenmekte ya da elmalarla armutlar bir sepete konulmak istenmektedir. Ancak farklılıkları aynı kategoride değerlendirip sorun çözmek olası değildir. Çünkü bu üç unsur dolaylı olarak birbiri ile ilişki içinde olsa bile, doğrudan aynı potaya veya sepete konulamazlar. Şöyle ki;

Demokrasinin ne olup ne olmadığını irdelemek yerine, ben yaşlarda olan Kürt sosyalistleriyle, Türk sosyalistleri arasında kimi zaman bu konuda geçen diyaloglardan söz etmek, daha bir farkındalık yaratacaktır. Yapılan sohbetlerde mutlaka Kürt sorunu gündeme gelir ve “ne olacak bu Kürtlerin hali” mealinde sorular sorulur, bizlerden biraz büyük ve daha deneyimli olduklarını sandığımız ağabeylerden yanıtlar beklerdik. Onların bize verdiği cevap ise genel olarak “önce sosyalizmi inşa edelim, sonra sizin sorununuzu da kardeşlik çerçevesinde çözüme kavuştururuz” mealinde cevaplar olurdu. Ancak zaman bize, reel sosyalizmin batağa gömülürken, kendisi ile birlikte Kürt/Kürdistan sorununu çok daha derine gömdüğünü gösterdi. O zaman reel sosyalizmin silahı, bu ülkede nişangahtaki pek çok Kürdü öldürürken, şimdi merkeze konan demokrasi, nişangahta ise bilindik isim. Demem odur ki bizler demokrasi için o kadar uğraş verirken keşke Türk kardeşlerimiz de – birkaç istisna dışında – Kürt sorununun çözüme kavuşması için o kadar uğraş verselerdi. Eğer demokrasinin bir yaşam tarzı, Kürt sorununun da bir siyasal statü talebi olduğunun farkına varamazsak, elmalar ile armutlar aynı sepete konur, biri diğerinin kendisi sanılır.

Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerini esas alarak Kürt/Kürdistan sorununu çözmeye düşüncesi ise tam bir trajikomik saplantıdır. Bu ülkenin temel ilkelerinin Kürtlerin ret ve inkarı üzerinden vücut bulduğunu görememek ve bu ilkelere sarılarak sorunu çözmeye çalışmaya kalkışmak olsa olsa politik bir öngörüsüzlüktür. Cumhuriyetin kuruluşunun doğasında demokrasi = modernizm gibi sakat bir anlayışın var olduğu ve demokrasi yerine modernizme, Batı taklitçiliğine yüklenildiği toplumsal sahaya inildiğinde var olan davranış biçimlerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır. Kaldı ki totaliter, despotik tüm yönetimlerin modernist olabildiği ancak demokratik olamadığı da unutulmamalıdır. Velhasıl Türkiye Cumhuriyetinin temel nitelikleri ile Kürt/Kürdis-

tan sorununa çözüm arayışında olmak, HDP eski genel başkanlarından birinin ağzından çıkan sözler olmamalıdır.

Düz mantık, Türkiye’de demokratik tüm kurum ve kurallar yerine oturtulduğunda bu ülkede Kürt/Kürdistan sorunu da çözülür düşüncesi kulağa hoş gelen, ancak her zaman doğru olmayan bir mantıktır. 100 yıla yakın bir demokrasi! geçmişi olduğu varsayılan Türkiye’de Kürtler, onca mücadeleye rağmen yasal ve anayasal olarak yok sayılıyorlarsa bu durumda tersten bir okuma ile, “Kürt sorunu çözüme kavuşursa, Türkiye’de demokrasi sorun çözülür” demek daha mantıklı ve sahanın gerçeklerine uygun gibidir. Bu gerçek Türkiye’de demokrasinin önündeki tüm engelleri kaldırmaz ancak, demokrasinin önünde ayak bağı olan en önemli engeli, yani Kürt/Kürdistan sorununu çözer ve bu bağlamda demokratik kurumsallaşmaya giden yolda daha rahat hareket edilir. Bir kereliğine bile olsa tersten bir çözüm yoluna gidilse, Kürt halkının yurtseverlik enerjisi başka konularda tüketilmek yerine, kendi öz sorununa odaklanmış olur.

Türkiyeli olmamak esasen HDP öncesi, Kürt sorununu öncelikli olarak gündemine alan siyasi partilerin, mecliste bulunan diğer siyasi partiler tarafından karşılaştıkları en büyük suçlama olarak gündeme gelirdi. “Türkiyelileşin gelin” söylemi sonuç olarak bu eleştiri ve suçlamalar ışığında Türkiyelileşerek gelen HDP’nin doğmasına neden oldu. Bu yeni paradigma, Devlet aklı ve Öcalan tarafından çözüm sürecinin bir ürünü olarak sahneye sürülmüş ancak çözüm süreci sonlanmasına rağmen HDP’nin Türkiyelilik paradigması aynen yerinde kalmıştır. Gerçekte gerekli koşullar sağlandığında Türkiyelileşerek Kürt sorununu çözmek de bir yöntem olmakla birlikte, TC, geçmişte Türkiyelileşmemiş olanlara nasıl en yoğunlaşmış şekliyle en ağır ithamlarda ve suçlamalarda bulunduyorsa, bu günde Türkiyelileşmiş HDP’ye aynısını dahası, daha fazlasını yapmaktadır. Bu durumda sorun, Türkiyelileşmiş olmak veya olmamakla ilgili olmayıp, devlet katında

alerji yapan ve paranoya hastalığına neden olan Kürt/Kürdistan sorununu bahse konu yapmaktır. Bu gerçek anlaşılmadığı sürece Kürdistan potansiyel HDP tarafından, demokrasi talebinin gerisinde tutularak boşu boşuna harcanmaya devam edilecektir. Kaldı ki Ortadoğu'da ki Müslüman ülkelerin bir kısmında demokrasinin esamesi okunmaz, bir kısmında da kırıntıları ile varken Kürt sorunu, Irak'ta dış dinamiklerin de etkisiyle çözüme kavuşmuş, Suriye Kürdistan'ında da bu yönde çözüm kapıları aralanmıştır. Dikkat edilirse bu iki ülkede demokrasi, Kürt sorununun çözümüne yardımcı olan bir unsur olmadı tam aksine Kürt sorununun çözümü, bu iki ülkenin demokratikleşmesine yardımcı olabilecek süreçlerin ateşleyicisi olabilecek konuma geldi. Kaldı ki HDP'nin demokrasi talebine omuz veren Türk seçmenin sayısal ederi hiçbir zaman % 1 – 2 oranının üzerine çıkmadı. Teorik olarak bu oranın yükselme ihtimali olmakla birlikte, pratikte bu yükselme – Kürt sorununun çözümünü de içine alacak şekilde düşünüldüğünde- hiçbir zaman sözü edilen oranın üzerine çıkmayacaktır. Çünkü Türk seçmeni neredeyse bir bütün olarak üniter devlet sistemini ezber etmiş ve bu ezber giderek genetik bir özelliğe dönüşmüştür.

Ancak sorunu Türk seçmeninde veya orada burada aramaya gerek yok. Sorun, Öcalan tarafından bir zamanların anarşist kuramcılarının ya da onların yeni özgürlük alternatifleri yolunu izleyerek kuramsallaştırılmaya çalıştıkları yapıda aranmalıdır. Bu yapı özetle ulus devleti, ama özellikle Kürtler için ulus devleti, ret eden ve demokratik cumhuriyet – demokratik özerklik ve demokratik konfederasyon düzleminden hareket ederek kuruluş yolu arayan bir yapıdır. Ancak her nedense bu yapı formülleştirilirken, günümüz küresel güçlerini, dış dinamikler bağlamda etkili bir mekanizma olarak görmezlikten geldiği gibi, Pers, Arap ve Türk etnik yapılarının binlerce yıllık düşmanlıklarını ve bu anlamda bir araya gelemeyeceklerini de görmezlikten gelmektedir. Gerçekleştirilmesi neredeyse imkansız olan bir konfederal ya-

pıyı, hem konfederal yapının oluşturulması düşünülen ülkeler bağlamında, hem de bu gün için Çin, ABD, AB ve Rusya gibi realite-ler bağlamında düşündüğünüzde, ütopyanın akıl almaz bir şekilde sınırları zorladığı görülmektedir. Sözü edilen konfederasyon, ülkelerinin dördünde de Kürtlerin bulunması, bu yapının gerçekleştirilebilirliğini Kürtlere görev olarak addediyorsa, gerçekte yapılmak istenen, bir kişinin ütopyası adına Kürtleri ateşe atmaktır.

Mithat Sancar gibi HDP'nin genel başkanlığına getirilen bir şahsın Kürtlerin şahsında Mustafa Kemal'i övmesine ne demeli? Sarf edilen sözlerin okuması yapıldığında gerçekte bir yandan Mustafa Kemal övülürken, bir yandan da geçmişte yapılan Kürt başkaldırıları gerici-lik ve feodal başkaldırıları olarak eleştirilmektedir. Bu değerlendirme biçimi tam da Kemalist devletin yüz yıldır vatandaşlara ezber ettirerek, söylemleştirdiği bir değerlendirme biçimidir.

Mustafa Kemal'in cumhuriyetin kurulmasından önceki söylem ve pratikleriyle, cumhuriyet kurulduktan sonraki tekçiliği dayalı söylem ve pratikleri kendisi tarafından biraz olsun resmi tarihin dışında tarih yazıcılığı yapanlara danışılmış olarak değerlendirilmeye alınmış olunsaydı, gerçeğin hiçte öyle olmadığı ve Mustafa Kemal için methiyeler dizmenin anlamsızlığı ortaya çıkacaktı. Ancak ilginç olan, Mithat Sancar'ın söylemi bir yandan resmi ideolojinin söylemi ile örtüşürken, bir yandan da Öcalan'ın söylemleri ile örtüşmektedir. Gerçek hedefi “çıbanın başını kopartma” gerekçesi ise “suyumu bulandırıyor” olan Mustafa Kemal'in, çağdaş dünyanın çağdaş diktatörlerinden bir olduğunu yok sayarak Kürt başkaldırılarını yargılamak sanırım en son Mithat Sancar'a düşecek bir görev olmalıdır. Kim bilir belki de devletin derin aklı, Kürt sorununu Türkiyelilik çerçevesinde çembere alarak, kendi gerçek çözüm formüllerinden saptırmayı, HDP üzerinden yürüterek başarı elde etme stratejisini yürütmektedir. Bu anlamda Cumhuriyet, Kürt sorununu, Kürt

halkını kullanarak yok etmeyi başarabilme becerisi gösterebiliyorsa, devleti sorgulamak yerine asıl olarak kendimizi sorgulamamız gerekir. Düşünebiliyor musunuz, Kürt/Kürdistan sorununun çözümü için Mustafa Kemal'i, bu bağlamda Kemalizm'i reçete olarak sunmak ve HDP içinde de bu reçetenin tedavide kullanılabilir olacağının hatırı sayılır miktarda ikna etmek, Kürt seçmeninin önemli oranda teslim alındığının göstergesidir.

Değişen dünyanın yeni kurgusu

Dünyada dengelerin değişmesi ve yeni yapılanmaların oluşması için gerekli koşulların ortaya çıkması, oldukça uzun sayılabilecek süreçlerin ürünleridir. Bu süreçleri değerlen-

diremeyen halklar, ya bir sonrası için gerekli motivasyonu kaybetmekte, ya da dengelerin değişip değişmeyeceğine karar veren küresel güçlerin çıkarları ile kendi çıkarlarının örtüşebilme süreçlerini beklemek zorunda kalmaktadır. Beğenelim beğenmeyelim” Yeni Dünya Düzeni” çok kutupluluk ekseninde küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda yön almakta ve bu bağlamda dış dinamikler çok daha belirleyici olarak devreye girmektedir. Bir ulusun geleceğinin, bu güçlerin çıkarları doğrultusunda önemli oranda saptanması acı ama, günümüz realitesinin kendisidir. Kuralların bu gerçekler görülmeden tespit edilmek istenmesi sanırım dünya ile inatlaşmak, ancak inatlaşıırken de bir ulusun kaderiyle oynamaktır.

Kısaca hayatım ve yargılanmayla geçen yazarlık serüvenim

Mehmet BAYRAK

Mehmet BAYRAK

Kovara DENG

1948 yılında Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Dallıkavak köyünde doğdum.

Köyümüzde ilkokul 1952 yılında açıldı ve okula 1953 yılında daha beş yaşındayken başladım. Oysa, büyük dedem Dersim'den **"İsyani"** mahlasıyla şiir yazar Rüştüye hocası **İsmail Efendi**'yi (Elçioğlu) getirterek, daha Osmanlı döneminde köyümüzde özel eğitim başlatmış ve çevrede önde gelen ailelerin çocukları da bu eğitimden yararlanmışlardı. Babam ve amcalarım ise daha 1920-25 döneminde Sarız İlkokulu'nu bitirmiş ve 1950'den sonra memurluğa girmişlerdi.

Ancak, araya Köy Enstitüleri süreci girdiği için, köyümüzde resmi ilkokul 1952'de açılmış ve bu okulu bitirerek birçok yakınımızla birlikte Kayseri'de okumaya başlamıştık. Ailenin, 1959'da Pınarbaşı'ya göçmesiyle ben de Ortaokulu burada tamamlamıştım. Derken, Lise eğitimi için yeniden Kayseri ve eğitimimi 1964'te tamamladıktan sonra 1965'te Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Türkoloji eğitimine başladım ve aynı zamanda bir kamu kuruluşunda çalışarak eğitimimi 1969/70 döneminde tamamladım. O dönem Türkiye'de biri İstanbul, ikincisi Ankara, üçüncüsü Erzurum Üniversitesinde olmak üzere sadece üç Türkoloji bölümü bulunuyordu.

Okulu bitirdikten sonra, Ankara ve İstanbul'da yedek subaylık sonrası kısa sürelerle edebiyat öğretmenliği, müze ve kütüphane memurlukları yaptım. 1974 yılında Türkiye genelinde açılan bir sınavla da Ankara'da TRT Muhabirliğine geçtim. Askeri Cunta döneminde Kasım-1981'deki toplu sürgünlere kadar bu görevde çalışıyordum. Muhabirlik görevim sırasında, bir süre Muhabirlik kurs öğretmenliği yaptığım gibi, ek iş olarak 52 dizilik **"Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği"** konulu bir program yaptım ki, bunu daha sonra 1987'de yayımlanan **"Halk Gülmecesi"** konulu kitabımda değerlendirdim. 1979'da TRT Televizyonunda sunmaya başladığım bir çocuk programı ise, Ankara'da hüküm süren Sıkıyönetim engeline takıldı...

Yazarlığa başlamam

Fakülteyi bitirdikten bir yıl sonra 1971'de başladığım yazınsal çalışmalarım, yüreğimi ve kafamı belli ölçülerde doyuran başlıca uğraşım oldu desem, yeridir. O tarihten sonra, eski ve yeni kuşak sosyalistleri biraraya getiren **"Gelecek"** dergisinden başlayarak, birçok sanat- edebiyat- kültür dergisinde çeşitli inceleme - araştırma ve eleştiri yazılarım yayımlandı. Bu sürece ilişkin **"Gelecek Dergisi Yöneticileri"**ne hitaben yazdığım 50 yıllık bu mektubu paylaşmak istiyorum:

“Aslında sizlere böyle klâsik bir hitapla değil, (Dostlarım) diye daha içten seslenmek isterdim. Fakat daha mektubuma başlarken hoş bir rastlantı ile **GELECEK** dergimizin Sunu yazısının başlığındaki (Gelecek Devrimcilerindir) sözü ile aynı özde bir düşün’le karşılaştım. Neyse, bunun üzerinde daha fazla durmayalım. Bu, bilimin de bir gereğidir.

Cumhuriyet gazetesinde, dergimiz **Gelecek**’in bir ilanını gördüm ve daha adını görür görmez, dilediğim sosyalist edebiyat dergisine kavuştuğum düşüncesiyle hemen adresinize mektup yazmayı ve dergi istemeyi düşündüm. Fakat dergi hakkında soruşturma açılan şu ortamda bunun olanaksızlığını düşünerek vazgeçtim ve hemen Ankara’daki Sergi Kitabevi’ne gittim ve şimdiye değin çıkmış olan iki sayısını aldım. Dergileri inceledikten sonra aradığımı bulduğumu söylersem, düşüncemi belirlemiş olurum sanıyorum.

Bunun içindir ki yazı kadronuzda bulunmak ve aşağıda belirteceğim incelemelerimle (toplumsal ve devrimci edebiyatımıza) katkıda bulunmak, benim için gerçek bir mutluluk olacaktır.

Daha Üniversite öğrenimi yaparken, daima öğretilenleri tamamen yetersiz ve yanlış bulmuş ve edebiyatımızın somut, gerçekçi, objektif ve diyalektik açıdan yapılmış eleştirilerini aramışımdır. Bunun içindir ki; 1936’da tek sayısı çıkmış olan Projektördeki **C. E. Zade’nin (Milli Edebiyat Yok, Sınıf Edebiyatı Var)** adlı incelemesi, **Hikmet Kıvılcımlı’nın** daha 1937’de yaptığı inceleme (**Edebiyat-ı Cedit-de’nin Otopsis**), **Kemal Tahir’in** 1939’da hazırladığı (**Namık Kemal İçin Diyorlar Ki**) adlı anket kitabı, yine aynı konuda 1942’de Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerince hazırlanan yapıttaki **P. N. Boratav, B. Boran, N.Berkes’in** incelemeleri; **A. Gölpınarlı’nın** 1946’da yayımladığı (**Divan Edebiyatı Beyanındadır**) adlı yapıtı; özellikle **S. Z. Sertel’in (Tevfik Fikret)** üzerine yaptığı inceleme; **N. Hikmet’in** eleştirel şiirleri ve bu nitelikteki pekçok yapıt bana öncü ve yardımcı olmuştur.

Üzerinde çalıştığım konular şunlar:

1) Anadolu Halkının Yaşantısını Konu Edinen Edebiyat (Edebiyatımızda Köy ve Köylü),

2) Edebiyatımızda Devrimci Kadro ve Yaptıkları,

3) Tevfik Fikret ve Devrim (Fikret’in çeşitli konularda Atatürk’e etkisi),

4) Fikret’in Devrimci Edebiyata Getirdikleri,

5) Sınıf Edebiyatı Üzerine (Sınıfsal Açıdan Edebiyatımız),

6) T. Fikret’in ve N. Hikmet’in Kişiliğinde İleri- Geri Kavgası.

Bunlar, ilk planda düşündüklerim. İncelemelerimi görünce olumlu bir yargıya varacağınız kanısındayım. Ayrıca, abone koşulları ve olanakları konusunda da bilgilerinizi beklerim.

Yürüteceğiniz devrimci mücadelede birlikte ve aynı saflarda olma umuduyla sizlere başarılar ve saygılar sunarım. 15.7.1971, **M. Bayrak**”

Bu mektuptan sonra “Tevfik **Fikret ve Devrim**” konulu uzunca incelemem bu dergide yayımlanmış ancak dergi başka yazılardan dolayı kovuşturmaya uğramış ve kapanmıştı. Bunun üzerine, 1972’den itibaren **Yansıma, Yeni Adımlar, Yeni A, Yeni Ufuklar, Militan, Sanat Emegi, Yeni Toplum** ve **Halkbilimi** gibi dergilerle **Yeni Ortam** ve **Yenigün** gazetelerinde ağırlıklı Türkoloji alanında eleştiri ve inceleme- araştırma yazılarım yayımlanıyordu. Yazılarımın yayımlandığı Kürt kimlikli ilk dergi ise **Özgürlük Yolu**’ydu... Burada, kimi zaman takma isimlerle, nadiren de gerçek adımla yazıyordum. 1970’li yıllardan başlayarak çeşitli dergi ve gazetelerde yayımladığım inceleme- araştırma yazılarım, sonraki kitaplarımın da kaynağını oluştuyordu. 1973’de Ankara’da yayımlanan **Yenigün** gazetesi ile 1974’te **Halkbilimi** dergisinde yayımlanan yazılarım, sonraki Alevilik çalışmalarımın adeta temelini oluştuyordu. Nitekim, 1979/ 80 yıllarında Demokrat gazetesinde yayımlanan ve üç davaya konu olan “**Halk Şiirinde Toplumsal Olaylar ve Başkaldırmalar**” yazı-dizisi sonrakilerin habercisi gibiydi.

Yazılarımı izleyen **Asım Bezirci**, daha doğrudan tanışmıyorken, **“Türk Yazarları”** dizisi başlatan Tel Yayınları’na, benim **“Tevfik Fikret”**i hazırlamamı önermiş ve ilk (1.) kitabım 1973’te burada yayımlanmıştı. İkinci (2.) çalışmamsa, üstteki döküme paralel olarak **“Köy Enstitülü Yazarlar- Ozanlar”** konulu bir inceleme- antoloji çalışması olup TÖB- DER’ce 1978’de yayımlanmıştı.

Bu tarihten sonra daha çok folklor ve tarih alanında yoğunlaştım. Bu alanda sırasıyla şu çalışmalarım yayımlandı:

3) (Alevi Önderlikli) Halk Hareketleri ve Çağdaş Destanlar (Araştırma- 1984)

4) Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri (İnceleme- Antoloji/ 1985). Bu kitabın geliştirilmiş şekli 1996 yılında **Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri** adıyla yayımlandı ve Türkiye’de dava konusu oldu. Aynı kitabın, daha da geliştirilmiş şekli **Sosyal İsyancılık Geleneği ve Folklor** adıyla 2014 yılında yayımlandı.

5) Pir Sultan Abdal (İnceleme- Araştırma/ 1986)

6) Halk Gülmecesi (İnceleme- Örneklem/ 1987)

Yargılanmayla Geçen Yazarlık Serüvenim

- 1979 yılında, bir TRT programı dolayısıyla Ankara Sıkıyönetim Başsavcılığı’nca sorgulanmamızı biryana bırakırsak; Türkiye’de yazı çalışmalarım dolayısıyla karşılaştığım ilk ceza davası 1980 yılına dayanıyor. Aralık/1979- Ocak/ 1980 aylarında **Demokrat** gazetesinde yayımlanan bir yazı dizisi dolayısıyla hakkımda İstanbul’da üç ayrı dava açılmış; bunlardan ikisinden beraat etmiş, Dersim soykırımı üstüne yayımladığım bir Kürtçe ağıt dolayısıyla 3 ay hapis cezası almıştım ve bu ceza paraya çevrilmişti.

- 1988/ 1989 yıllarında çıkardığım **Özgür Gelecek** dergisinden dolayı, gerek yazar gerekse derginin sahibi ve yayın yönetmeni olarak hakkımda Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde 30 dava açıldı. Bunlardan 10 kadarı doğrudan benim yazılarımdan açılmış,

diğerlerinden Derginin sahibi ve yayın yönetmeni olarak sorumlu tutulmuştum. Dergiyi çıkarırken, defalarca gözaltına alındım ve 2 defa tutuklandım. İlk tutuklanmama gerekçe gösterilen yazı, daha önce **2000’e Doğru** dergisinde imzasız yayımladığım ve kapak konusu olup İstanbul DGM’de beraat ettikten sonra bu defa kendi imzamla dergide yeniden yayımladığım **“Nazım Hikmet ve Kürt-Türk Halklarının Kardeşliği”** yazısıydı. Tutukluluğum sırasında, bir toplu dayak ve işkenceden dolayı neredeyse hayatımı kaybediyordum. **Helsinki Wach**’ın, gördüğümüz işkenceye ilişkin raporu, uluslararası kamuoyunda ve Türkiye’de büyük yankı yaratmıştı.

- 1990 yılında, Almanya ve Hollanda’da düzenlenen **“Kürt Basınına Özgür-lük Geceleri”**ne katılmak üzere Almanya’da bulunduğum sırada, Ankara DGM’ce bana 6 yıl 3 ay ağır hapis cezası verildiğini öğrendim. Buna rağmen yeniden Türkiye’ye döndüm ve Yargıtay’da yaptığım savunmalardan sonra, dava bozularak yeniden DGM’ye gönderildi. 1991 yılında TCK’nun 142. Maddesinin değiştirilmesinden sonra bu konudaki davalar düştü. Ancak bu defa da, Terörle Mücadele Kanunu çıkarılarak, bu Kanunun 8. Maddesine göre yargılanmaya başlandık.

- 1990/91 yılından itibaren **Kürdoloji** alanında kitap yayınına başladım. 1994 yılında yurtdışına çıkmak zorunda kalıncaya kadar, Kürdoloji alanında 20’ye yakın kitap yayımladım. Bunlardan, 3’ü bana ait (7) kitap hakkında bu defa TMK’nun 8. Maddesine dayanılarak davalar açıldı. Bu davalar 1991, 1992, 1993 yılları boyunca devam etti. 1993’te, ateşkes ilan edilmesi üzerine ülkede siyasi havanın yumuşaması ve yaptığımız savunmalarla, Ankara DGM, hakkımdaki davaların tümünden beraat kararı verdi.

Ancak, birkaç ay sonra ateşkesin bozulmasıyla, siyasi hava yeniden gerildi. Gerek Milli Güvenlik Kurulu’nun gerekse Genelkurmay Başkanlığı’nın Mahkemelere gönderdiği, bizim durumumuzda olan yazarların cezalandırılmasına ilişkin gizli bir direktifle, beraat ettiğim davaların tümü Yargıtay’ca aleyhime bozuldu ve DGM de bu karara uyarak, yargı-

landığım 7 kitabın tamamından bana 10 yıl, 6 ay hapis cezası verdi. Cezaların kesinleşmesi üzerine 1994 sonunda Almanya'ya çıkmak zorunda kaldım. Ceza aldığım kitaplardan 3'ü bana ait, diğer 4'ü ise yayına hazırladığım veya yayımladığım kitaplardı:

1) M. Bayrak: **Kürt Halk Türküleri (Kılam û Stranên Kurdi)**, 1991

2) M. Bayrak: **Kürtler ve Ulusal- Demokratik Mücadeleleri**, 1993

3) M. Bayrak: **Kürdoloji Belgeleri-1**, 1994

4) N. Dersimi: **Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım**, 1992

5) Zinar Silopi: **Doza Kurdistan (Kürdistan Davası)**, 1992

6) Munzur Çem: **Dünü ve Bugünüyle Gerikalmışlık Sorunu**, 1991

7) Cemşid Mar: **Çağdaş Kürt Destanları**; 1992

- 1995 yılı başlarında, verilen cezalar dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne dava açtım ve bu dava 2002 yılında Türkiye'nin tazminata mahkum olmasıyla sona erdi. Elimde, o aşamada diğerlerinin belgeleri bulunmadığı için sadece üç kitaptan dava açabilmişim. Avukatım da, konusunda uzman ve Brüksel'de öğretim üyesi olan **Prof. Dr. Ruşen Ergeç**'di. Federatif ve yerel yönetimler konusunda uzman olan avukatım Ergeç, daha sonra Türk devletince **Prof. Dr. Mümtaz Soysal** yerine Kıbrıs danışmanlığına getirilmişti...

- Almanya'da, Türkiye'den tamamen farklı bir özgürlük ortamında buldum kendimi ve kendi alanımda sürekli yazmaya ve üretmeye başladım. Artık, Polis ve Mahkeme sorgu ve yargılamalarına birebir muhatap değildim. Böylesi bir ortamda, 1995 - 2021 yılları arasında 20 dolayında kitap hazırladım ve yayımladım. Bunların büyük bölümü, alanının ilk çalışmalarıydı. Ancak, bu çalışmaların bir bölümü hakkında da Türkiye'de yeniden davalar açıldı. 1996'da yayımladığım **Öyküleriyle Halk Anlatı Türküleri**; 1997'de yayımladığım **Alevilik ve Kürtler**; 1999'da yayımladığım **Kürt Sorunu ve Demokratik Çözüm**, toplatılan ve haklarında yeni dava açılan eserler oldu.

- Eylül 1999'da, 12 yıla kadar olan baskın- yaygın cezalarının 3 yıl süreyle şartlı erte-

lenmesine ilişkin 28.8.1999 tarih ve 4454 sayılı bir yasa çıktı. Bu yasa dolayısıyla, benim 10.5 yıllık hapis cezam ile sonradan üç eserim hakkında açılan davalar da ertelenmişti. Ancak, üç yıl içinde aynı "suç"u işlememek gerekiyordu. Aynı "suç" işlendiği (!) takdirde, bu cezaların tümü çekilecekti...

- 2000 yılının başlarında, bu cezalarım şartlı ertelenmişti. Eylül- 1999'da başlayıp Eylül- 2002'ye kadar devam eden bu üç yıllık şartlı erteleme süresince, çalışmalarım devam ettim ve sadece **"Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı"** konulu bir Türkoloji yayını yaptım (2000).

- Üç yılın bitiminde 2002 sonlarında, daha önce hazırlıklarını yaptığım üç eseri birden yayımladım. Bunlardan, **"Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları"** (Müzik, Dans û Şarkiyên Kurdi) ile **"Geçmişten Bugüne Kürt Kadını"** kitapları hakkında yeniden toplatma kararları verildi ve davalar açıldı. Özellikle, Türkiye'nin AB yolunda ilerlediği bir aşamada açılan bu davalar, basında büyük yankı yarattı. **Mehmet Ali Birand** gibi gazeteciler, **"bu işte bir terslik var"** diyerek, tepki gösteriyorlardı... Sadece, **"Gravürlerle Kürtler"** (Bı Gravûran Kurd) albümü hakkında dava açılmamıştı.

- Açılan davalar dolayısıyla, gerek Savcılık'ta, gerekse Mahkeme'de ifade vermesem, hakkımda yeniden gıyabi tutuklama kararları çıkarılacaktı. Bu nedenle, gerek Savcılık sorgusunda, gerekse Mahkeme'de duruşmalara katılmak üzere birçok kez Türkiye'nin yolunu tutmak zorunda kaldım.

- 2003 yılında çıkarılan AB'ye uyum yasaları çerçevesinde, bu davalar da düştü. Gazeteci **Evin Göktaş**, **"DGM (uyum)a uydu, (Kürt Kadını) beraat etti"** diyordu (Yeni Şafak, 5.4.2004). Ancak, 2005 yılı ortalarında çıkan bir haber, son iki eserin hâlâ **"yasaklı kitaplar"** kapsamında olduğunu gösteriyordu. (Tolga Şardan: **İşte Yasaklı Kitap Listesi**, Milliyet, 28.5.2005)

- 2004 yılı içinde de, **"Ortaçağ'dan Modern Çağa Alevilik"** ve **"Kürdoloji Belgeleri-2"** adlarıyla iki yeni yayın yaptım. İlk kez, Kürdoloji alanında yayımladığım ve dava konusu olmayan eserler oldu bunlar.

Bilindiği üzere, Kürt sorunu ve Alevilik gibi, Ermeni sorunu da Türkiye’de hâlâ tabu olan konulardan biri. Osmanlı döneminde, Ermeniler’e; Cumhuriyet döneminde de Kürtler’e ve Aleviler’e katliam uygulandığını söyleyen ünlü romancı **Orhan Pamuk**, aldığı tehditler karşısında 2005 yılında Türkiye’yi terketmek ve Amerika’ya sığınmak zorunda kalmıştı.

Sancılı bir dönemden geçen Türkiye’de, Kürt sorunundan sonra riskli konular arasında Ermeni sorunu da girdi ve bu yüzden de düşünce hâlâ büyük bir tehdit altında. Bu konuda, Türkiye’de ilk yapılacak bir bilimsel toplantıya bile tahammül edilemiyordu. Oysa, kendisini çağından ve toplumundan sorumlu bilen bir yazarın ve aydının doğru bildiğini yapmak ve günışığına çıkarmak gibi bir görevi vardır. Kendi payıma ben, bugüne kadar yayımladığım tüm çalışmalarımı ezilen bir halk olarak Kürtler’in ve Ermeniler’in sorununa olduğu kadar, ezilen bir inanç olarak Aleviler’in ve diğer inanç mensuplarının; ezilen cinsiyet olarak kadınların; ezilen sınıf olarak emekçilerin sorunlarına ve Türkiye’nin demokratikleşmesine katkı sunmaya ve insanlık kültürüne hizmet etmeye çalışıyorum.

Türkiye’de hâlâ tabu olan konularda sürekli yazan ve üreten bir yazar olarak, üzerimdeki baskılar hiçbir zaman bütünüyle sona ermedi. Özellikle Kürdoloji alanındaki çalışmalarımın dolayısı, **1980 Cuntası’yla başlayarak onlarca yıl bu yargılama sürecinin devam ettiğini söylersem**, herhalde bir fikir vermiş olurum. Kuşkusuz, bu yargılama sürecinde yapılan savunmalar da, en az diğer çalışmalar kadar zaman ve emek istiyor. Hele bu, bir **“yargılayan savunma”** ise... Bugüne kadar küçük bir bölümü 1991’de hazırladığım **“Kürt Kimliği Mücadelesi/ Özgür Gelecek Dava Dosyası”**nda ve **Firaz Baran**’ın benimle ilgili hazırladığı **“Karanlığa Süzülen Işık”** adlı belgesel biyografide (2008) yayımlanan bu savunmalar bile hacimli bir cilt oluşturacak niteliktedir.

Herşeye rağmen, 2000’li yıllar benim için en verimli yıllar olmuştur. Çünkü Almanya’ya çıktıktan sonra yaklaşık 10 yıl sürekli olarak Avru-

pa kütüphane ve arşivlerinde çalıştıktan sonra, ülkeye gidip gelmeye başladığım süreçte de, hem Ankara ve İstanbul kütüphanelerinde hem özellikle İçtoroslar bölgesinde alan çalışmaları yaptım. İşte, aşağıda vereceğim eserler dökümü tüm bu çalışmaların ürünü olarak ortaya çıktı:

- 1) **Alevi- Bektaşî Edebiyatında ErmeniAşıklar** (İnceleme- Antoloji), 2005
- 2) **İçtoroslar’da Alevi- Kürt Aşiretler** (İnceleme- Antoloji), 2006
- 3) **Osmanlı’da Kürt Kadını/ Jinên Kurd Dî Serdema Osmanî De**, (Albüm), 2007
- 4) **Kürtler’e Vurulan Kelepçe/ Şark Islahat Planı**, (İnceleme- Araştırma), 2009
- 5) **Alevilik- Kürdoloji- Türkoloji Yazıları (1973- 2009)**, (İnceleme), 2009
- 6) **Dersim- Koçgiri**, (İnceleme- Araştırma) (2010), Genişletilmiş yeni bas. 2012
- 7) **Bir Siyaset Tarzı Olarak Alevi Katliamları**, (İnceleme- Araştırma), 2011
- 8) **Kürt ve Alevi Tarihinde Horasan**, (İnceleme- Antoloji), 2013
- 9) **Êzîdî - Kızılbaş - Yaresan Kürtler**, (İnceleme- Araştırma), 2014
- 10) **Kürt ve Alevi Tarihinde Tabular Yıkılırken** (İnceleme- Tv. Programları), 2014
- 11) **İçtoroslar’da Oda Kültürü ve Kürtçe Edebiyat** (İnceleme- Antoloji), 2015
- 12) **Acılı Coğrafyanın Kederli Çocukları: Êzîdîler** (İnceleme- Araştırma), 2015
- 13) **Kuşatmayı Yaran Kürt Kadını** (İnceleme- Araştırma), 2015
- 14) **Kürt Bâtınıliğinde Kutsal Metinler** (İnceleme- Antoloji), 2016
- 15) **Manzum Halk Tarihçisi Ermeni Aşuğlar** (İnceleme- Antoloji), 2016
- 16) **Alevilik- Kürdoloji- Türkoloji Yazıları/ 1972- 2018** (İnceleme- Araştırma), 2018
- 17) **Kürtler’in ve Kürdistan’ın Görsel Tarihi** (İnceleme- Araştırma), 2019
- 18) **İçtoroslar’da Hakikatçı Alevilik** (İnceleme- Antoloji), 2020

Mehmet Bayrak'ın benim için önemi

Prof. Dr. Baskın ORAN

Prof. Dr. Baskın ORAN

Kovara DENG

Kürt meselesi bu ülkenin (hatta Yakındoğu'nun) bugün ve gelecekte en önemli meselesi. Bunun tartışması bile olmaz.

Dolayısıyla, ülkenin fikir ve eylem hayatı açısından M. Bayrak gibi konu üzerine çok sayıda çok kalburüstü araştırma yapmış ve yayın çıkarmış birisinin önemi kendiliğinden ortada.

Bu yazıda ben bunu değil, kendisiyle temasının nasıl başlayıp yürüdüğünü bir tür entelektüel örnekleyici olarak anlatmak istiyorum.

Ben de, kuşağımın bütün (bütün demekten çekinmiyorum) Türk gençleri gibi Kürt meselesinden bihaber yetiştim.

Hatta, sadece bihaber de değil. Kürt meselesi denilince derinden tedirgin olurdum, ülke bölünecek diye. "Zamanın ruhu" (*zeitgeist*) öyleydi. Hoş, şu anda da epey insan o ruh'tan daha ileriye geçebilmiş değil ya, neyse.

Tabii, bu bihaberliğe Gayrimüslimler konusunu eklemeyi de ihmal etmemeliyim ki olaylar dizisini anlatmam kolaylaşsın.

Uzunca bir giriş yapmam lazım.

1969'da başladığım Mülkiye (SBF) uluslararası ilişkiler asistanlığında 1974 yılında doktora verdim. 77'de ilk baskısı yapıldı: *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği – Kara Afrika Modeli*.

Kitap yayına hazırlanıyor, hoş bir şaşkınlık yaşadım. Doktorasını Alihan aşireti üzerine yapan ve bir kürsü mensubunun ihbarı üzerine "Marksist propaganda ve bölgecilik" gerekçesiyle Erzurum Atatürk Üniversitesi'nden atılan Dr. İsmail Beşikçi, 62 mezunu olduğu Mülkiye'ye gelmiş, kendiliğinden teklif etti kitabın dizinini yapmayı. Ben o zamanlar dizin kavramına bile yabancıyım. Kendisini de çok az, bu söylediğim kadarıyla tanıyorum.

Neyse, kitap onun yaptığı dizinle çıktı. Çok önemli oldu çünkü sonradan öğreneceğim, tabirin kabalığını lütfen hoşgörün, "Kitabı kıcından okumak" diye bir tabir varmış meğer. Önce dizine bakarmışsın, ne kadar ayrıntılı bilgi içeriyor, benim ilgilendiğim hususlar var mı, diye.

Böyle tanıştıktan sonra koridorda karşılaştıkça konuşuyoruz, bir gün dedim ki, "Şu sıralarda ortalık iyi değil, bu Kürt meselesini şimdi pek şey yapmasan da daha sonra şey yaparsan?"

“Peki Baskın, ne zaman, ne zaman?” dedi o yumuşacık, sessiz sesiyle.

Beynime tokmak yemiş gibi oldum.

Milliyetçilik konusunun en yakın akrabası olan konu azınlıklar konusudur. Hemmen doktora sonrası yani 1974 sonbaharında Cenevre’ye gitmişim. 1920’de Milletler Cemiyeti orada kurulduğu için ve azınlıklar konusu iki savaş arasında doruğuna çıktığı için, kütüphanesi bu alanda muazzamdır. Girince resmen çıldırdım; azınlıklar konusunda yok yoktu. Darı ambarına düşmüş tavuk gibi olmuştum.

Ve o zamanlar internettir, dijital bilmece, hiç öyle şeyler ne gezer. Daldım ummana, vakit kaybetmemek için sayısız fotokopi çektim; hâlâ durur.

Sonuç, ilk baskısı 1986’da yapılan *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya* kitabı oldu. Ama dediğim gibi o zamanlar Türkiye’deki azınlıkların durumundan tamamen bihaberim, o açıdan tek taraflı yani malul oldu kitap. Böyle oluyor bu işler; burnunun ötesini görüyorsun, ortam icabı ucunu göremiyorsun.

Böyle yetiştirildik, ama tesellim şudur ki böyle yetiştirmedik öğrencilerimizi ve asistanlarımızı.

Bir gün, yazılarından tanıdığım bir Kürt avukat, Ahmet Zeki Okçuoğlu ziyarete geldi eve. Hoşbeş arasında dedi ki, “Lozan’ın 39. maddesinin 4. ve 5. fıkralarındaki haklarımızı biz sizden öğrendik.”

“Nasıl yani?”

“Dördüncü fıkra; herhangi bir Türk vatandaşı ticarette, basın-yayında, açık toplantılarda dilediği bir dili kullanabilir ve buna karşı hiçbir kısıtlama getirilemez, diyor ya. Beşinci fıkra da; Türkçeden başka bir dil konuşan Türk vatandaşlarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri için uygun düşün kolaylıklar sağlanacaktır, diyor ya, onları.”

Nasıl bir şok geçirdim ve utandım anlattamam. Yahu ben ne kadar dışında yaşıyordum gerçek hayatın!

Lozan’ın 45. maddesi, 37’ten 44’e kadar olan maddeleri içeren Kesim III’ü kastederek, “*Bu kesimdeki hükümlerle Türkiye’nin Gayrimüslim azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan’ca da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır*” diyor ya, bu yüzden ben Lozan’ın 37. ila 44. madde hükümlerini sadece yazmakta olduğum konu yani Batı Trakya’daki Müslüman Türkler açısından (yani, dolaylı olarak) okumuşum! Şartlanmaya bak!

Bu ziyaretten sonradır ki Md. 39’u, maddenin Md. 45 üzerinden konu edildiği Batı Trakya açısından değil, esas olarak yazıldığı gruplar açısından okumaya başladım. Yani 39/4’ü “bütün Türk vatandaşları” ve 39/5’i de “Türkçeden başka dil konuşan Türk vatandaşları” açısından.

Çok büyük utanç ve ayrıca muazzam bir uyanma olayıdır benim için. Kürt meselesiyle ilgilenmeye böyle başladım.

Tabii ayrıca, Gayrimüslimler meselesiyle. Hatta, uzatmayayım ama, Hrant’la tanışmamız da bu vesileyledir. Lozan’ı döne döne okuyorum, araştırıyorum, düşünüyorum, düşündüklerimi de o sıralarda çıkan *Aydınlık* dergisinde yazıyorum. *Aydınlık* dergisi/gazetesi ve 2000’e *Doğru* dergisi o zamanlar Türkiye’deki azınlıkların ve Kürtlerin, yani ülkedeki ezilmiş ve dışlanmışların haklarını savunan başlıca yayın organları. Hrant, tarih Aralık 93 olacak, Ermenilerle ilgili *Aydınlık* yazılarıma teşekkür etmek için telefonla aramıştı.

Yine ayrıntıya girmek istemiyorum ama, Hrant değil Fırat. Fırat Dink. Biz bu bir avuç insanı adlarını bile değiştirmek zorunda bıraktık ya, ondan.

Neyse. Giriş düşündüğüm uzun oldu. Hülasa, Kürt meselesiyle bilimsel olarak ilgilenmeye böyle başladım.

Başladım da, çok teşkilatlı olan Mülkiye kütüphanesinde bu konuda pek malzeme yok veya ben bulamıyorum. Zaten Türkiye’de bu meselenin konuşulması ne zaman başladı ki olsun.

O sırada, 90’ların iyice başı olmalı, arkadaşım Bülent Peker’le yeni çıkan *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri – gizli belgeler, araştırmalar, notlar* adlı kitaptan konuşuyoruz, beni çok etkileyen ve Kürt meselesinde hem panoramayı hem de çok daha önemlisi, devletin gizli belgelerini görmek isteyenlerin ilk bakması gereken bu eserin yazarını tanıdığını söyledi Bülent.

Mehmet Bayrak’la ilk temasım böyle oldu. O zaman Kızılay Meşrutiyet Caddesi’nde yukarı doğru yürürken solda yazıhanesi vardı, oraya gittim. Kitapları oradaymış.

Oradaymış ve 1974’te Cenevre’de Milletler Cemiyeti kütüphanesinde yaşadığım duyguyu o apartman katına girince tekrar yaşadım. Kurduğu Özge yayınlarından Kürtler ve ayrıca Alevilik üzerine en temel kitapları neşretmişti; çoğunun yazarı/derleyicisi kendisi olmak üzere. Sonradan yakından tanıdığım Martin van Bruinessen’in *Ağa, Şeyh ve Devlet*’i, hiç görmediğim ama halen mektuplaştığım Robert Olson’un *Kürt Milletçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said İsyanı*, Malmisanij ve M. Lewendi’nin *Lı Kurdistana Bakur û Lı Tırkiye Rojnamegeriya Kurdi*’si (K. Kürdistan’da ve Türkiye’de Kürt Gazeteciliği) gibi temel kitaplar. Bu sonuncuya Osmanlı dönemi Kürt periyodiklerinin Türkiye’deki hangi kütüphanelerde saklandığını ve bunların künyelerini içeren bir ek de koymuştu. Burada yer müsait değil bütün bu yayınları sıralamak için; <http://www.ozgeyayinevi.com/> ve https://tr.wikipedia.org/wiki/Mehmet_Bayrak adreslerine girip uzun uzun bakacaksınız, vaktiniz varsa.

Bu yayınları piyasadan temin etmek mümkündü, ama M. Bayrak’ın yazıhanesinde Kürtlerin 1908 İkinci Meşrutiyet’le gelen hürriyet havası içinde (ve ayrıca Mütareke’de)

çıkdıkları periyodiklerin yeni baskıları da vardı: *Rojî Kurd*, *Hetawî Kurd* gibi. Çok daha can alıcı olarak, geçmişin en önemli dergisi olan *Jin* ve ilk Kürt yayını olarak 1898’de Kahire’de çıkmaya başlayan *Kurdistana* gazetesi.

Bütün bunlardan doya doya beslendim ve öğrendiklerimi Mülkiye’deki derslerime yansıttım. 1859’da kurulmuş Mülkiye’nin tarihinde ilk defa lisans ve lisansüstü (master ve doktora) derslerinde Kürt meselesi okutulmaya başlanmış oldu.

Biraz aşağıda M. Bayrak’la mektuplaşmalarımı verirken buraya tekrar döneceğiz.

Mehmet Bayrak bu eski Türkçe yayınları okuyabiliyordu çünkü, ilginç bir husus, Türkolog idi; DTCF Türkoloji bölümü mezunuydu. <http://www.ozgeyayinevi.com/index.php?sayfa=mehmetbayrak> adresinden görüleceği gibi, Kayseri’nin Dallıkavak köyünde doğan bir Alevi Kürt olarak Türkçeyle ilkokula başlayınca tanıştığını, 1970’te DTCF’nin Türkoloji bölümünü bitirdikten sonra ilk çalışmalarını bu alanda yayınladığını, Kürdolojiye 1976’dan itibaren makalelerle başladığını, 1988-89’da sadece sekiz sayı çıkabilen ve otuz davaya konu olan *Özgür Gelecek* dergisinin ardından 90’lardan itibaren Kürdoloji alanında kitaplara giriştiğini anlatıyordu.

Tabii, bunun da “doğal” sonucu olarak kitap toplatmalar, gözaltına alınmalar, tutuklanmalar, cezaevinde işkenceler, sonra da mahkumiyetler.

O kadar ki, cezalar on yılı aşınca 1994 sonunda Almanya’ya gidip iltica etmek zorunda kaldı.

O Almanya’ya gidince nispi olarak rahatladı ama ben iki açıdan mutlak olarak zarar gördüm. Birincisi, kitap yazar ve doğruları yazan bir insanın ülkesinde kalamayıp yurt dışına iltica etmek zorunda kalması; ikincisi de bana sağladığı bilgi akışının kesilmesi.

Hatta, benim aklımdan tamamen çıkmış, kendisine iletilmesi için yazıhanede Özgür'e bıraktığım 19 Aralık 1994 tarihli bir notu geçenlerde bana WhatsApp üzerinden yolladı, hatıraları deşti (oğlunun adı da Özgür'dür, Özge yayınları da Özgür Gelecek'in ilk iki harfinden gelir). Şöyle demişim orada:

"Benim Sevgili Dostum,

"Bilmiyorum, bu utançlı yıllar ne zaman sona erecek. Şimdi, Türk kökenli bir Türkiye'li olarak sizin yüzünüze bakamaz durumdayım; ne hakları var beni böyle hissettirmeye? Sizin gibi birinin böyle yerini-yurdunu bırakıp gitmesine sebep olmaya ne hakları var?"

"Galiba bu günlerde biraz sinirliyim, onun da etkisi olacak, ama inanın Mehmet Bey, sizin gitmek zorunda kalmanız beni ve benim gibileri çok üzdü. Umarım orada hiç olmazsa rahatınız yerindedir.

"Oradaki adresi bilmediğim için bu mektubu yazıhaneye bırakıyorum. Oradaki günlerinizin kısa ve sorunsuz geçmesini diliyorum. Bir an önce ailenizin ve işinizin başına döneceğinizi umuyorum. Size en içten dostluk dileklerimi yolluyorum. Sağlıcakla kalınız, Ankara'da benim koşturacağım bir şey olursa lütfen yazınız veya telefon ediniz."

Ekim 2001'de başlayan AB Uyum Paketleri sayesinde ortam epey rahatlamıştı. Gıyabi karar çıkmasını diye, davalarında ifade verebilmek için kısa kısa gelip gitmeye başladı. İnternette yazışmaya başladığımız bu aralarda ben 2007 seçimlerinde İstanbul ikinci bölgeden Bağımsız Sol Aday gösterilince, CHP'de fiilen çalışmış olan eşi Gülay Hanım bana yazdı:

"Sevgili Baskın Hoca,

"Seçim çalışmalarını ilgiyle izliyor ve başarılar diliyorum. Türkiye'de çok önemli bir kitleyi ilgilendiren Kürt ve Alevi sorunlarına biraz daha vurgu yapılırsa, sanırım daha iyi olur.

"Hocam, asıl söylemek istediğim şu: Çevreden edindiğim izlenimlere göre, CHP ve benzeri partiler, Bağımsızlar'a verilecek oyların boşa gideceğini söyleyerek, sizin gibi adaylara verilecek oyları önlemeye dönük bir propaganda yürütüyorlar. Zaten geçmişte fiilen politika yaparken de bu tür oyunlarına tanık oluyordum.

"Bu nedenle, lütfen bu oyunları önleyecek açıklamalara vurgu yapın. Bir tek oyun bile ne kadar önemli olduğunu hatırlatın. Başarı dileklerim ve dostluk selamlarımla."

Öğrendiğim o kadar şeyle ilgili çalışmaları sadece derslerle ve makalelerle sınırlamak içime sinmiyordu. Adı Osmanlı'da ve Türkiye'de Kürt Meselesi olabilecek genel bir kitaba, daha doğrusu birkaç ciltlik kitaba ihtiyaç vardı.

Artık yakın dost haline geldiğimiz Mehmet Bayrak'a Aralık 2007 tarihli ders planımı gönderip, bu konuda yardımcı olacak küçük bir ekiple girişilecek bir kitap önerisinde bulundum 5 Ocak 2008'de:

"... En azından üç veya dört cilt olabilecek böyle bir kitaba aktif katkıda bulunmak ister misin diye sormak istiyorum. Çünkü sen bu konuda birkaç kişiden birisin. Mesela:

"Kutular/çerçeve yazılar yazarak veya bu amaçla işlenmesi kolay malzeme (yazı, resim, vs.) bularak; kaynakları kontrol ederek ve yeni kaynaklarla kitabın eksiksiz olmasını sağlayarak; yurt dışındaki önemli isimlerle görüşmeler yaparak; belli bölümler için somut yazı malzemesi hazırlayarak (ör. şu kitabın şu sayfaları arasında şu var bu var, gibi; yazdıklarımı okuyup yanlışlıklar ve eksiklikler konusunda uyarılar yaparak; bu yanlışlıkları ve eksiklikleri gidermek için somut düzeltmeler ve yamalar yaparak; aklına gelebilecek başka katkılarda bulunarak, vs.

"Haldun Özen Hocayı hatırlarsın; kanserden yitirmiştik. Onun eşi Ülkü benim ve Feyhan'ın çok iyi arkadaşımızdır. AnaBritannica'da da yıllarca birlikte çalıştık. Çok çalışkan, kültür-

lû ve uyanıktır. Şimdi eski yazı da öğrendi. O da her konuda yardımcı olacak. Bacağı düzelir düzelmez gelip bendeki malzemeyi sınıflandıracak, kaynakçayı güncelleyecek, hangi yeni kitapların alınması gerektiğini tespit edecek, eski yazı metinleri okuyacak, kimi kitapları okuyup önemli yerlerini fişleyecek, vs. Senin evdeki malzemeye de aynı şeyi yapabilir, yapması gerekebilir.

“Bu durumda kitabın ön kapağı benim ismimin yanı sıra “Mehmet Bayrak ve Ülkü Özen’in katkılarıyla” ibaresini taşıy ve alınacak telif de ortak oluruz. İletişim Yayınları basacak. Her türlü imkanlarını (arşiv, resimler, vs.) kullanarak.

“Mehmet Beycim, bunları yapabilmemiz için her şeyden önce çok sıkı bir faks, eposta ve de Skype altyapısı kurmamız ve işletmemiz lazım. Skype kullanıyor musun? Kullanmıyorsan programı yollayabilirim.

“Ne dersin, yapabilir miyiz? Büyük hizmettir. Gülay Hanıma çok selam ve sevgiler.”

Aynı gün şu cevabı yolladı M. Bayrak:

Baskın Hocam, mesajını aldım. Bence bu konuda geç bile kalındı. Epey zamandır bu konuyla ilgileniyor ve ders veriyorsun. Bu nedenle, bu birikimi artık bir kitapla bilince çıkarmanın zamanı geldi. Elde artık bir hayli kaynak da bulunuyor.

Sanıyorum, Kurdistan gazetesinin çıkışını başlangıç olarak almak istiyorsun. Geçmişe de atıfta bulunarak olabilir, diye düşünüyorum. Bana düşen bir şey olursa, katkıda bulunmaya hazırım. Ben olmasam bile, oradaki kitaplığımdan yararlanabilirsin. Evin anahtarı Özgür’de. Başkaca bir katkım olacaksa lütfen bildir bana.

Gülay’ın sana ve yengeye selamları var. Dostluk selamlarıyla hoşça kalın.

Buna şöyle cevap vermişim:

“Kurdistan gazetesinden çok öncesinden almak lazım. Kürtlerle Türklerin ilk temasların-

dan bu yana. Onun için en geç Sultan Selim zamanını düşünürüm. Dersin lisans düzeyindeki iskelet planını şöyle vereyim:

SBF Uluslararası İlişkiler IV. Sınıf, Uluslararası Güncel Sorunlar

KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİ VE TÜRKİYE’DE KÜRT SORUNU

11 Aralık 2007 - Baskın Oran

Genel Bilgiler

Kürt ve Kürdistan terimleri – nüfus – köken - dil.

Milliyetçi Duyguyu Hazırlayan Ortam

Sultan Selim ve 1514 Çaldıran - İdris-i Bitlisi – 1639 Kasr-ı Şirin – Mem-u Zin - 19.yüzyıl-da koşullar - Beyliklerin sonu – Şeyhler – Hamidiye Alayları – Kültür Öğeleri

Milliyetçi İdeolojinin Doğuşu

1898 Kürdistan gazetesi – 1908 Meşrutiyet ortamı – 1912 Türk Ocakları – Mütareke ortamı – 1918-19 Jin dergisi – Uluslararası girişimler – Sevres ortamı.

Milliyetçi Hareketin Doğuşu

Kurtuluş Savaşı ortamı – Azadi – 1923 Lausanne ve Ulus-Devletin kurulması – 1925 Ayaklanması – Ağrı Ayaklanması – 1930’lar ortamı – Dersim Harekatı.

Milliyetçi İdeolojinin Gelişmesi

1950’ler ortamı – 27 Mayıs ve 1961 Anayasası – TİP – Doğu Mitingleri – DDKO – 1970’ler ortamı ve yayınlar - 12 Mart ortamı.

Milliyetçi Hareketin Gelişmesi

12 Eylül ve etkisi – Özal ekonomisi – Uluslararası gelişmeler – Resmî ideolojide durum – PKK’nın kuruluşu ve ideolojisi – Diğer örgütler.

Kürt Sorununun Çözülememesinin İç ve Uluslararası Sonuçları

Küreselleşme Ortamında Bir Etnik Grubun Bağımsızlığa Gidebilmesi/Gitmemesi Sorunu

Sayı – Yoğunluk – Tarihsel Süreklilik – Dış Beklenti (jeopolitik konum, irredantizm olanağı, uluslararası konjonktür) – İç Beklenti.

Kürtlerin “Biz de Esas ve Kurucu Unsuruz” söylemi

Kürt Sorununun Çözümü

Ardından, 16 Ocak 2008’de yazdı:

“Baskın Hocam, önerine ilke olarak ‘evet’ diyorum. Salt sen yapacak olsan da en azından kaynak olarak gerekli katkıda bulunurum. Aslında, bu yıldan itibaren biraz dinlenmek istiyordum. Ancak, ciddiye aldığım böyle bir projeye katkıda bulunmayı aynı zamanda görev olarak algılıyorum.

“Bu arada, gerek oradaki gerekse buradan gelecek kaynakların taranması gerekiyor. Çünkü, uzunca bir zamandan beri ‘Osmanlı Döneminde Kürt Örgütleri’ bağlamında kaynak topluyordum ki bunlar, tam da bu çalışmayla ilgili kaynaklar. Öte yandan, Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Dairesi Başkanlığı Siyasi Partiler

Bürosunda Osmanlı dönemi örgütleriyle ilgili bir klasör bulunuyor. 2000 yılında girişimde bulundum, ancak sağlayamadım. Acaba, bu dosyayı incelemek mümkün olabilir mi?

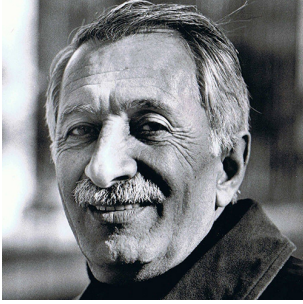
“Skype uygulamasını henüz bilmiyorum. Yeniden görüşmek üzere hoşça kal.”

Bu önemli projeyi bugüne kadar gerçekleştiremedik Mehmet Bayrak’la. Ama ne derler, çıkmayan candan ümit kesilmezmiş. Bu kadar iddialı olarak değil ama, hiç olmazsa master ve doktora derslerinde anlattıklarım genişletilerek yayınlanır belki, Osmanlı’da ve Türkiye’de Kürt Meselesi – Geniş Bir Özet başlığıyla.

54 adet saydamdan oluştuğu için epey hacimli olan bu dersin planını burada veremiyorum, şu adresten görebilirsiniz: <http://baskinoran.com/ders-notlari/>

Ben de belli bir yaşa geldim, Mehmet Bayrak dostum da. Ama dediğim gibi, çıkmayan candan umut kesilmezmiş.

Araştırma yapma kültürü

Osman AYDIN

Osman AYDIN

Kovara DENG

Araştırma yapmak ve yapılan araştırmaları bilimin ve toplumun bilgisine sunmak, sunulan bilgileri okuyup, sindirmek bir kültürdür.

Bu konuda ilk akla gelen soru araştırmanın ne olduğudur.

Bir meslek midir? Hayır ama yapılan önemli bir iştir.

Hobi midir? Hobi olarak yapanlar olmakla birlikte üzerinde ciddi, disiplinli ve bilimsel uğraş gerektiren zaman ve mekânla bağlantılı ama sınırlı olmayan bir uğraştır.

UNESCO araştırmayı, insan, kültür ve toplum bilgilerinin birikimini arttırmak ve bu bilgiyi yeni uygulamalarda kullanmak için girişilen sistematik, yaratıcı eylemlerin bütünü olarak tanımlar.

Bir araştırmanın en önemli özelliği, araştırmacının olayları, olguları veya geçmişini daha farklı bir bakış açısıyla algılayarak anlam kazandırıp, yorumlama yeteneği ile elde ettiği sonuçları topluma kazandırmasıdır.

Bu yazıda daha çok tarih ile ilgili araştırmalara değinilecektir.

Öncelikle genel geçerli sayılan bir tarih tanımı yapmak gerekir. Tarih, geçmişteki olayları, toplumları, kültürleri ve bunlar arasındaki ilişkileri mekâna ve zamana bağlı olarak, failleri gösteren, kaynaklara dayalı olay ve olguları sebep ve sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır.

Tarih araştırmaları yapanlar açısından sıklıkla iki sağlıksız eğilimle karşı karşıya olduğumuzu görürüz. Araştırılan tarihsel konularda ya inkâr ve çarpıtma yoluna gidilmekte, ya da tarihi olay ve kişiler idealleştirilerek sunulmaktadır. Bu iki tavır, antidemokratik ülkelerin yarattıkları resmi ve ideolojik tarih yazımı tercihinden. Bu anlayıştaki tarih araştırma sonuçları bilimsel özellikten son derece uzaktır ve resmi bülten niteliğindedir.

Türkiye’de özellikle 1930’lu yıllarda oluşturulan ideolojik resmi tarih tezi, hem Türt Tarihi açısından hem Kürt Tarihi açısından hem de Anadolu coğrafyasının tarihi açısından bir kaos yaratmış ve yeni yeni bu bulanıklık giderilmeye çalışılmaktadır. Devlet bu resmi tarih tezi ile yalnız tarihini ve varlığını inkâr ettiği halklara kötülük yapmamış, kendi halkına da doğrulardan uzak tutarak kötülük yapmıştır.

İdeolojik resmi tarih anlayışı, olayların veya olguların gerçek oluş biçimini, sebeb ve sonuç ilişkilerini ciddiye almaz. O anlayışta esas olan, egemen ideolojiye uygun olarak yazılan tarihin topluma nasıl sindirilmesi. Bu bakış açısı yalnız bilime ihanet değil tarihi yazılan veya inkâr edilen halklara da ihanettir. Bu ihanetin biçimini ve kapsamını, kendi tarihleri inkâr edilmiş olan Kürtler en iyi bilirler.

Tarih araştırmacısı araştırmak istediği konuda öncelikle yeterli bilgi birikimine sahip olmalıdır. Ayrıca tarih araştırmacısının cevaplanması gereken sorunları işin başında saptayıp, cevaplarını bulması gerekir. Tarih araştırmacısının önünde araştırmanın sonucunu tehlikeye atacak ciddi sorunlar vardır. Araştırmacının dikkat etmesi gereken ilk husus anakronizme düşme tehlikesidir. Herhangi bir olayın zaman dilimi ile kronolojik olarak uyumsuzluğundan kaçınması gerekir. Bir diğer tehlike batılı Orientalist tarih araştırmacılarının algıladıkları ve birbirlerine devrettikleri görüşlerin doğruluğunun denetlenmesi konusundaki hassasiyet eksikliğidir.

Tarih araştırmacısının yola çıkarken önüne koyduğu çalışma hakkında bir hipotezi belirlemiş olması gerekir. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi öngören bu iddiası üzerine araştırma yaparken, tez ve anti tez niteliğindeki araştırmalar konusunda kendisini donatmalı ve bunları objektif olarak yorumlarken, bütün bulgu ve belgelerden yararlanmak durumundadır. Böylece kişisel önyargılarını aşarak, bilime sunacağı araştırma sonuçları değer kazanır.

Araştırma probleminin en somutlaştığı yer araştırmanın amacıdır. Ne? Nasıl? Niçin? gibi sorularla aydınlatılmak istediği değişkenleri ve ilişkileri sorgulama ve yorumlama durumudur.

Tarih araştırmacısının önemli bilgi alanı tarih bilimi ile ilişkili olan sosyolo-

ji, psikoloji, felsefe, hukuk, coğrafya, iktisat, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve antropoloji gibi bilim alanlarında bilgi ve birikim sahibi olması gerekir. Aksi durumda elde ettiği bilgileri yorumlamada eksik kalır.

Tarih araştırmacısının en değerli bilgi kaynağı elde edilebilen belgelerdir. Belgesiz tarih anlatımı masal anlatımına dönüşür. Belgeler tarihin hafızasıdır. Bu bağlamda tarihi belgelerini üç ana kategoride toplamak mümkündür:

1 - Sözlü kaynaklar (yaşayan tanıklar, şiirler, destanlar, efsaneler, hikâyeler, kıssalar, fıkralar, anekdotlar, menkıbeler vb),

2 - Yazılı kaynaklar (kitabeler, yazıtlar, secereleler, biyografiler, otobiyografiler, seyahatnameler, hatıralar, takvimler, yıllıklar, almanaklar, kronikler, şahnameler, vakayinüvislerin yazdıkları, ansiklopediler, sözlükler, rehberler, resmi yayınlar, ilanlar, mektuplar, bildiriler vb),

3 - Görsel kaynaklar (minyatürler, gravürler, tablolar, mağara resimleri, kaya kabartmaları, resimler, fotoğraflar, haritalar, krokiler, slaytlar, afişler, reklamlar, sinema ürünleri vb).

İnsanlığın yaşamı üç zaman boyutunda yer alır: Geçmiş, şimdi ve gelecek . Bu üç boyutu en iyi şimdi yaşayanlar bilir. İnsanlığın yarını için en iyi tahmini de tarihçiler yapabilir. Tarih araştırmacısı, geçmişini bilen ve şimdinin bilgileriyle geleceği sezebilir.

Tarihi Araştırmalar içinde son yüzyılda önemli bir yer tutan ve pek çok ezberi bozan araştırma çalışmalarının içinde Kürdoloji Araştırmaları önemli bir yer tutmaktadır.

Kürdoloji (Kürtlerin tarihi, dili, etnografik yapısı, kültür değerleri, sosyolojisi, coğrafyası ve her türlü öznel değerleri) çalışmaları nedeniyle günümüzde bir bilimsel disiplinin olduğunu söyleyebiliriz.

yoruz. Bu disiplin, İranoloji ve Türkoloji disiplinlerinden tamamen bağımsız bir alanı konu edinmektedir. Ruslar'ın, 1826'da İranı işgali sırasında Erdebil Kütüphanesi'ni Petersburg'a taşımış olmaları Kürdoloji çalışmalarında önemli bir dönüm noktasıdır. Modern Kürdoloji'nin temellerini Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler attılar. Sovyet ulus sistemi ve Kürt milliyetçi hareketlerinin bu disiplinin gelişmesinde ve zenginleşmesinde önemli katkısı olmuştur. Sovyetlerdeki önemli dört Kürdoloji merkezi, Leningrad, Erivan, Moskova ve Bakü'de ortaya çıktı. Erivan'da düzenlenen 1934 Kürdoloji Kongresi ile "Kürdoloji" kavramı yaygın ve etkin bir güç kazandı. Böylece eski Sovyetler Birliği'nde Kürdoloji'nin hemen her alanında son derece değerli araştırmacılar çok önemli ürünlerle ortaya çıktılar.

Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra Kürdoloji çalışmaları hem gelişmeye hem de bilimsel disipline uymaya başladı. Ancak bu tür araştırmalar için büyük bütçelere ve çok sayıda elemana ihtiyaç vardır. Türkiye'de Kürtler henüz bu noktada değildirler. Kişilerin amatörce ve büyük bedeller ödeyerek uğraştıkları bu alan bu nedenle yeterli zenginliğe ulaşmamıştır.

Herşeye rağmen ağır bedeller ödeyerek bu işi sürdüren Kürt aydınlarının varlığı umut vericidir. Bu üretken Kürt tarih araştırmacılarından biri de Mehmet Bayrak'tır.

Daha önce çalışmalarıyla izlediğim Mehmet Bayrak'la Almanya'da 1990'lı yılların başlarında tanıştık. O günden beri karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı bir dostluğu birlikte ördük. Birlikte seminerlere katıldık. Birlikte kitaplarımızı imzaladık. Birlikte unutulmayacak güzellikte anılar yaşadık.

Onun deyimiyle "dost"um olan bu insan yarım asırdır iğneyle kuyu kazar gibi tarihin tozlu arşivlerinde gizlenmiş, daha doğrusu gözlerden uzak tutulmaya çalışılan bilgi ve belgeleri ortaya çıkardıkça, devletin tarih diye topluma dayattığı resmi ideolojinin ezberleri bir bir bozulmaktadır.

Yirmiden fazla araştırma kitabı, bilim metodolojisinin ve araştırma etiğinin sonucu ortaya çıkmış ürünlerdir. Disiplinli yoğun çalışmasının esasını ondan dinleyelim: *"Bilgiye, belgeye, bulguya dayanan bir araştırma gerçek bir araştırma olamaz. Teorik olarak söyleyebileceklerimizi ete kemiğe büründürmek için mutlaka bilgisini, belgesini, bulgusunu ortaya çıkarmak gerekiyor. O nedenle ben belgeye özel bir önem veriyorum. Çünkü belgeler herşeyi açıkça söylüyor. Resmi ideoloji açık planda red ve inkârcıdır. Ama gizli planda itirafçı ve kabulcüdür."*

Mehmet Bayrak'ın araştırmacılığının 50. yılı nedeniyle bu satırları yazarken, dostumun daha yapacağı çok işi olduğunu biliyorum. Bu işleri bitirebilmesi için kendisine sağlık ve uzun ömür diliyorum.

Örnek bir Kürt aydını Mehmet Bayrak

Doğan CEREN

Doğan CEREN

Kovara DENG

Kürtler, tarihleri boyunca topraklarını işgal eden, haksızlık ve katliam uygulayan işgalcilere karşı direniş gösteren ve ağır bedeller ödeyerek milli kimliğini koruyan bir toplumdur. 1878-1881 arasında Şeyh Ubeydullah Nehri'nin önderlik ettiği mücadele özel bir yere sahiptir. Şeyh Ubeydullah hareketi, genel olarak Kürdistan coğrafyasının tümünde katılımların sağlandığı ve bağımsız devlet kurmayı hedefleyen bir mücadeleydi. Bu tarihten sonra Kürtlerin zihinlerinde oluşan bağımsızlık fikri ve duygusu için verdikleri mücadele, günümüze kadar çok ağır bedeller ödenerek devam etmiştir. Ağır bedeller vererek devam eden bu mücadele, ne yazık ki henüz bağımsız bir devlet olma sevinci yaşamamızı sağlayamadı.

Bu bakımdan, Kürdistan Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'nin yaşadığı ağır yenilgilerin nedenleri üzerine ciddi bir şekilde tartışılması gerekiyor. Yenilgilerin dış sebeplerinin yanı sıra, sosyolojik yapıımızdaki sıkıntılar ve mücadeleye önderlik eden Parti, hareket ve şahsiyetlerin payının masaya yatırılması lazım. Kürt Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin sağlıklı bir muhasebe yapması gerek. Mücadelenin başarıya ulaşmasını sağlayacak bir yapılanma için Kürt

hareketi çok fazla deney, bilgi, belge, saygın kalem erbabına sahiptir. Bunların değerlendirilmesi için her biri ayrı birer hazine olan yazılı kaynakların önyargısız ele alınıp incelenmesi ve Kürdistan'ın onuru, aydınlarımızın bilgi ve birikimlerinden yararlanılması yeterlidir.

Dört Müslüman devletin kolektif bir sömürgesi durumunda olan Kürdistan, bu dörtlü kısıkaç altında katliam, kıyım ve zorla göçertmelerle varlığını sürdürmeye çalışıyor. Kürtler, bir ulus olarak, tarihten silinmek istenmektedir. Her parçada kendine özgü direnişlerle buna karşı durulurken, Kürdistan'ı işgal altında tutan devletler, son yüzyılı Kürtlerin asimile edilmesiyle geçirdiler. Kürdün zihin yapısının iğdiş edilmesi ve ulusal duygularından uzaklaştırılması için asimilasyon ve her türlü insanlık dışı zorbalık ve katliam Kürtlere mübah görüldü.

Kürt Hareketi'nin sağlıklı bir tarih, örgütlenme ve mücadele muhasebesi yapması için, parti ve örgütlerin mücadele belgeleri ve çok sayıda değerli Kürt kalem emekçisinin çalışmaları içinde, Mehmet Bayrak'ın Kürdoloji alanındaki eserlerinin ilk sıralarda yerini alması gerektiği kanısındayım.

Yalan ve yanlışla tahrip edilen, yok sayılan Kürt ve Kürdistan Tarihi hakkında Mehmet Bayrak'ın gün yüzüne çıkardığı belgeler dikkate alınmadan yapılacak bir muhasebe eksik kalır. Mehmet Bayrak, bizlere bu belgeleri sunarken yaptığı yorumlardaki Kürdi bakış, zihnimize yerleştirilmiş kimi tereddütlerin atılmasında aydınlatıcı bir rol oynuyor.

Kemalistlerin, Kuzey Kürdistan'da Kürtçeyi yasaklayarak başladığı asimilasyonda, uyguladığı devlet terörü ve eğitim politikalarının deşifre edilmesinde Mehmet Bayrak'ın eserleri ufkumuzu açmıştır.

Türk Devleti'nin, Kürtlerin haklı mücadelesi karşısında katliam, zorla göçertme politikası ve uygulamalarının gizli belgelerini kamuoyuna sunan Mehmet Bayrak, Dersim'de yapılan soykırımı ön hazırlıkları ile beraber deşifre etmiştir.

Mahmet Bayrak; Devletin Kürt Kızılbaş-Alevilere ve genel olarak farklı inanç gruplarına karşı izlediği Türk-İslam merkezli asimilasyon ve katliam politikalarına karşı gün ışığına çıkardığı belge ve yorumlarıyla, bu alanda yaratılan karanlığa bir mum ışığı yakmıştır.

Mehmet Bayrak; Kürdistan coğrafyasının Kızılbaşlık, Ahle- Hak, Yaresanilik ve Ezidilik gibi özgün inanç grupları hakkında sunduğu belge ve bilgilerle Kürtlerin dikkatlerini bu alanlara çekmeye çalışmıştır.

Mehmet Bayrak; Kürt Müziği, Kızılbaş-Alevi Deyişleri ve Kürt Folkloru ile ilgili yaptığı çalışmalarıyla, devletin bu alandaki talancılığına karşı paha biçilmez kaynaklar sunmuştur yeni nesillere.

Mehmet Bayrak'ın, İç Toroslar Bölgesi olarak adlandırdığı bölgedeki Kürt Alevi Aşiretlerin inanç yapısı, sosyal, kültürel ve sanatsal hayatları ile ilgili yaptığı incelemeler bu tür çalışmalar için yol gösterici niteliktedir.

Mehmet Bayrak; Kürt Kadını'nın sosyal, toplumsal, kültürel, sanatsal hayat ve ulusal

mücadele içindeki onurlu yerine dair örnek alınacak çalışmalar yapmış, çok değerli belge ve dökümanın kaydedilmesini sağlamıştır.

Mehmet Bayrak; Ermeni Âşuğlarla ilgili yaptığı inceleme ve eserlerine yer verdiği çalışmalarıyla tarihe önemli notlar düşmüştür.

Mehmet Bayrak'ın katıldığı panel, gece, söyleşi, televizyon programlarının yanı sıra çıkardığı dergide, başka gazete ve dergilere yazdığı yazılar ve yöneticiliğini yaptığı Özge Yayınevinde Kürdistan ve Kürtlerle ilgili bastığı kitaplara düştüğü dipnotlar da bu çalışmalarına eklenirse, Kürdolojiye onbinlerce sayfalık zihinsel bir katkı sağlamıştır demek yanlış olmaz.

Değerli bilgemiz Mehmet Bayrak'ın 50 yıllık yazarlık hayatı boyunca; düşünsel çalışmalarını, araştırma ve inceleme yapmasını engellemek için her yola baş vurulmuştur. Ancak gördüğü işkenceler, aldığı cezalar, hakkında açılan ve beraat ettiği davalar, sürgünde yaşamak zorunda kalması, onun kararlılığını engellemeye yetmemiştir. Aksine, bir düşünce ve kalem eylemcisi olarak, yeni kalemlere ilham kaynağı olmuş, Kürdoloji hatta hayrına Türkoloji alanına sayısız belge ve bilgi sunmuştur.

Kürdistan davası için gerçeklerin sözcüsü olmak ve Kürtlerin hakları için tavizsiz bir duruşu yaşam biçimine çevirmek her insanın yapabileceği bir şey değil. Ve ne yazık ki toplumumuzda böylesine üretken bir yazarlık yapan şahsiyetlerin sayısı çok azdır. Bu bakımdan siyasal düşüncesi, dini inancı ne olursa olsun her Kürdistan'ının Mehmet Bayrak gibi yürekli yazarlarımızın eserlerini kitaplıklarının baş köşesine koymaları gerekiyor.

Siyasal hareket, parti, vakıf, dernek gibi kurumların Kürt Aydınlanması'nda Mehmet Bayrak'ın eserlerini daha çok sahiplenmesi gerekiyor. Kurumlarımızın ve bazı şahsiyetlerin, Mehmet Bayrak'ın eserlerinin Kürtçeye çevrilmesine yardımcı olması, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki Kürt kardeşlerimizin

okumalarını sağlaması gerekir. Sanırım bu önerim, Mehmet Bayrak'ın 50'inci yazarlık yılı vesilesiyle kendisine verilecek en anlamlı hediye olur.

Mehmet Bayrak ile ilgili çok özele girmeden yazmaya çalıştım. Ben de Kürt ve Alevi bir ailenin evladı olarak her Kürt gibi, ulusal kimliğim ve haklarımdan mahrum ve devletin zulmü altında büyüdüm. Gençlik yıllarımda devrimci düşüncelerle tanışarak kişilik kazandım. İtiraf etmeliyim ki, bir devrimci olarak, hiçbir yazarın eseri Mehmet Bayrak'n yazdıkları kadar sarmamıştır beni. Yerelden ulusala, ulusaldan enternasyonele yapılacak devrimciliğin en doğru yol olaca-

ğının işaretini veren sevgili Mehmet abime sonsuz teşekkürler.

Çalışmalarının her aşamasında Mehmet Bayrak ile el ele yürüyen, acısında, sevincinde onu yalnız bırakmayan, onca eserin yaratılmasında büyük katkıları olan saygıdeğer eşi Gülay Bayrak ablaya da sonsuz teşekkür ediyorum.

Deng Dergisinin, yazarlığının 50'inci yılı vesilesiyle Mehmet Bayrak üzerine yazılara yer vermesi büyük bir kadirşinaslık örneğidir. Deng Dergisi yazarları ve emektarlarını bu örnek tavırlarından dolayı kutluyorum. Değerli büyüğümüz Mehmet Bayrak'a nice sağlıklı ve üretken yıllar diliyorum.

Mehmet Bayrak: Enstîtuyêko bi tek kesane

Mutlu CAN

Mutlu CAN

Kovara DENG

Wendoxê erjayeyî yê Kovara Dengî ez seba ke yew mabênê dergî ra dima reyna resena şima keyfweş a. La esas çîyo ke ez pê zaf şa bîya no yo ke babeta ke bîye wesîleyê na hûmare rê nuştene mi zaf cîya û biqîymet a. Seke ma heme zanê mamosta Mehmet Bayrakî reya verêne serra 1971 de dest bi nuştiş û weşanayîşê nuşteyanê xo kerdo. Emser serrgêra 50. ya nuşttoxîya birêz Bayrakî ya. 50 serreyîya nuşttoxîya to pîroz bo mamosta Mehemed. Seba ke îmkân da mi ke ez na hûmare de û na babete ser o binusa, wayîr û sermîyananê kovara Dengî rê zî zaf sipas kena. Keyeyê înan awan bo.

Belê, derheqê tayê kesan û babetan de nuştene hende zî rehet nîyo helbet. Hela-hela derheqê înanê ke sey mamosta Mehemedî kesayetîya xo bireng, cuya xo dekerdeye, xebatê xo dergûdila yê, ser o nuştene qet rehet nîyo. Her çîyî ra ver merdim nêwazeno derheqê înan de zanayîşêko xelet vajo yan zî çîyêk kêmi biverdo. Herhal zafêrî zî nê hetî ra rehet nîyo. Aye ra dotêr zî bêguman ê kesanê ke mana û ehemîyetê nuşte-

ne zanê rê mesulîyetê nuştişî esto. Baş ke mamosta Mehemed esto û baş ke ey dest bi nuşttoxîye kerda.

Belê seke şima zî ferq kerd ez reya dîyîne ra dima nameyê mamostayî bi şeklê ey yê orijînî yanî bi goreyê kurdkîya ey nuse-na. Qet şik nêkena mamosta zî xo zereyî ra vajo xwezila (werrekna) nasnameyê mi ra zî winî binusîyêne... Xwezila... La qederê merdimî girêdayeyê qederê miletê ey o zî. La çîyo ke balkêş o peynameyê ey o; Bayrak. Seke ma zanê peynameyê kurdan ekserî hetê memuranê nufusî yê dewleta tirkî ra panîyayê. Eke kurdan bizanayêne çirê bişîyêne xo rê peynameyê sey Alpaslan, Oguz, Ozturk ûêb. bigirewtêne ke. Yê mamostayî Bayrak o yanî bi kurdkî ala yan zî beyraq. Pratîkê cuya ey û peynameyê ey yewbînan reyde çiqas zî biaheng ê. Eke mamosta bi yew cumle bêro teswîrkerdene herhal cumleyanê tewr munasîban ra yewe na ya: Mamosta Mehemed Bayrak sey peynameyê xo bîyo yew sembolê alaya xoverdayîşê kulturî yê miletê xo kurdan.

Edward Saîd derheqê entelektuelî/e de wina vano: “Entelektuel yew ferdo ke seba yew rayapêroyî ya dîyarkerdeye û nameyê a rayapêroyî ser o, wayîrê qebîliyê temsîlkerdişê yew mesaj, yew fikir, helwêst, felsefe yan zî qenaetî yo...” Qet şik çin o ke komelo ke entelektuel mîyan de ciwîyeno nê mîsyonî dano milê ey..” Eke ma na çarçewa ra biewnê Mehemed Bayrakî ra vînenê ke o yew roşn-vîr û entelektuel o ke wayîrê qebîliyet û mîsyono ke Saîdî înan ra behs kerdo yo. Çîyo ke nê tespîtî nîşan dano tena eserê ey nîyê dîskurê ey ê, mucadeleye ey o û çîyê ke no rayîr de ardîyayê sereyê ey, pêroyê nînan ê.

Nuştoxîya mamostayî zî sey zafê nuştoxan perîyodîkan de dest pêkeno. Tarîxê nuşteyê tewr verênî ke bi nameyê ey weşanîyayo 1971 o. Nameyê nê nuşteyî ke dima ra 1973 de sey kitab zî weşanîyayo Tevfîk Fikret ve Devrim o. (Tevfîk Fikret û Şoriş) Xora kitabo ke bi no name vejîyayo, kitabê ey yo tewr verên o. 1972yî ra pey hîna zaf warê Turkolojî, Edebîyatê Şarî û Edebîyatê Elewîyan-Bektaşîyan de eseran dano. Vejîyayîşê kovara Özgürlük Yoluî seke nuştoxîya Bayrakî de yew çatrayîrî teşkil keno. O êdî cigêrayîşanê xo yê ke babeta înan folklor û kulturê kurdan o, ge-ge bi nameyê xo ge-ge zî bi naznameyî na kovare de weşaneno. Semedê nazname xebitnayîşê xo wina îzah keno: “Seba ke ez ê termînî de yew muxabîrê TRTyî bîya mecbur menda ke nameyê xo hîna tay bixebitna.”

Mamosta Mehemed Bayrak serranê 1980î ra pey û hîna zaf zî babetanê tarîx û folklorî ser ra têkildarê nasnameyê kurd û meseleya kurdan beno. 1984 de kitabê ey o ke babeta xo hereketê şarî ke rayberê înan elewî yê û destan ê, neşr beno ke bi vatişê ey “formatê kitabî de

turkolojî ra derbazbîyayîşê kurdolojî” zî nê serran de dest pêkeno. Merdim eşkeno hîna derg bikero la eke bi kilmîye bêro vatene mamosta destpêkî ra hetanî ewro Elewîti-Kurdolojî-Turkolojî ser o eseran nuseno. Giranîya eseranê ey cigêrayîşanê cîya-cîyayan yê ke ey ê kultur, folklor û tarîxê nêzdî yê kurdan ser o kerde ra awan bena. Ez bê ke mubalexa bikera vana: Pêserîya ke mamostayî veta orte heqîqeten nîsbetêdo cidî de ya; hem hetê zaftewirî hem zî hetê senîniye ra bale ancena û teqdirî heq kena. Bi mi mamosta Bayrak na mana de enstîtuyêko bi tek kesane yo.

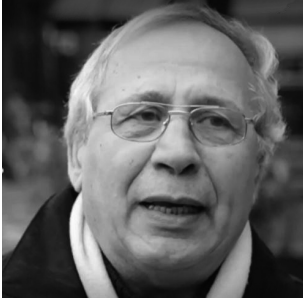
Şaranê bînan de zaf-zaf ê la heyf ke kurdan Çinarêrê kulturî zaf tay ê. Yewê înano ganî zî Mehemed Bayrak o bêguman. Seke mi cor ra zî va o yew sembolê alaya xoverdayîşê kulturî yê mîletê xo kurdan o. Neke tena bi eseranê xo vera înkâr, asîmîlasyon û polîtikayanê zextî bi tîk vindertişê xo zî neqîşanê na alaya xoverdayîşê kurdan yê kulturî de yew motîfo modern o. Eke ez ehemîyetê xebatanê ey bi çend cumleyan nîşan bida, eşkenan nînan vaja: Şark Islahat Planı (Planê Islahetê Şarqî) reya verêne ey veto meydan, Tirkîya de kurdanê bakûrî mîyan de reya verêne ey kilamê folklorîkî yê kurdî ardê têhet û sey kitab weşanayo. Xebatanê bîbliyografya de kurdê bakurî zeîf ê. Bayrak, çend kurdanê îstîsnayîyan ra yo ke xebatê bîbliyografya kerdê. (Mehmet Bayrak; “Kürdistan’a ve Mezopotamya’ya İlişkin Batı Seyahatnameleri Bibliyografyası, *Ronahi* Gazetesi, Sayı: 43 (1996) & Mehmet Bayrak; “Türkiye’de Kürdoloji Çalışmaları Bibliyografyası”, *Deng*, Sayı: 41, 1997, s. 25-39) Kam zano mamostayî bi esaranê xo çend kesan rê faydedar bîyo, çend kesî teşwîqê xebatanê kurdoloji kerdê la ez yew nimûneyî zana kesêko yew hûmara kovara ey Özgür Gelecekî rê mektube nuşta (mektuba ey rîpelanê

mektubê wendoxan de weşanîyaya) ewro mamostayêkê namdar yê beşê Kurdolojîyê unîversîteyêk o. Xulasa ewro kam ke biwazo derheqê kultur û folklorê kurdan, kurdanê elewîyan yan zî politikaya înkâr û asîmîlasyon yan zî antîkurdolojî yê K. T. de biwano yan zî binuso muheqaq raştê eseranê ey yê erjayan êno.

Şaranê bînanê ke wayîrê dewletan ê de nuştux û cigêrayoxê sey Mehemed Bayrakî ênê taltîfkerdene. La teberê Herêma Kurdîstanî ya Federale de heyf ke şansê roşnîran û nuştuxanê kurdan yo winasî çin. o. Helbet taltîfkerdişo tewr pîl zerrîya şarê xo de, tarîxê mîletê xo de bi rîsipîyîye ca girewtene yo ke goreyê mi mamosta Mehemedî no rewna qezenc kerdo. La neke dezgeyanê kurdan keda ey a bêhempa nêdiya. Mesela çendê înanê ke haya mi pê esta nê yê: Dezgeyê Komkarî seba ke ziwan û kulturê kurdan rê xizmetê înan yê muhîmî biyê, 27.10.2002 de çar şexsiyetanê kurdan rê xelatî dayê; yewê înan zî Mehemed Bayrak o (Ê bîni: ziwannas Malmîsanîj, hunermend Şîwan Perwer û nîgarkeş Haşîm Saydam) Ancîna mamosta Bayrak warê cigêrayîşî de wayîrê xelata Musa Anterî yo ke nê xelatî hetê rojnameyê Özgür Gündemî ra ênê dayene.

Ez xo bişans vînena ke ey şexsen nas kena. Ma peynîya serranê 2000î de yew konferansê ey o ke Îzmîr de organîze bibî de yewbîn şinasnayî. Xora ez xebatanê mamostayî ra hayîdar bîya la ê rojan de çîyo ke esas bala mi antbîye xebatê ey ê ke derheqê kurdanê Elewîyan û Yaresan de xususen zî Baba Tahirê Hemedanî de bîy. Ma o dem Baba Tahirî ser o soxbetêko weş kerdbî. Aye ra pey gama ke mi Unîversîteya Artûklûyî de perwerdeyê masterî dîyêne mamosta seba yew rêzekonfensan o ke babeta xo muzîkolojî, amebî Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî. Rayîrê mi ey ra pey zî Anqara de rastê ey ame. Serra 2015î de ez demeyêk kilm Anqara de menda, o taw ez û mamostay çend rey bi wesîleyanê cîya-cîyayan ameyî têhet. Neke tena prosesê Anqara de kam wext ke mi ey ra hetkarî waşto tim alîkarîya ey dîya. Ez seba naye zî ci rê hertim sipasdar a. Her çend mi nêşkaya bi nê nuştayî ke mi o demêkê kilmî mîyan de nuştu heqê ey bida zî mi rê rûmet o ke mi mamosta Bayrakî ser o, serrgêra 50. ya nuştuxîya ey ser o û hem zî bi kirmancî yew metin nuşt. Zerrî ra hêvî kena wa emrê mamostayî derg bo û hîna zaf eseranê serkewteyeyan bido ma

Koçgiri'yi Horasan'la Buluşturan Bir Belge Kurdu: MEHMET BAYRAK

Munzur ÇEM

Munzur ÇEM

Kovara DENG

Deng dergisinden arkadaşlar arayıp yazarlığa başlayışının 50. Yılı nedeniyle Mehmet Bayrak ve çalışmalarıyla ilgili bir yazı istediklerinde elimde olmayarak suratım asıldı. Bunun bir nedeni, oldum olası böyle bir konuda yazı yazmaktan hoşlanmamam, ikinci nedeni ise M. Bayrak ile ilgili yazmanın zorluklarıydı. Çünkü yazı yaşamını yakından bildiğim Mehmet o kadar çok çalışmış, değişik alanlarda o kadar çok ürün vermiş ki bu zenginliğin içerisinde seçme yapıp ortaya bir makale koymak kolay iş değil.

M. Bayrak'la ilk kez 1975'lerde Ankara'da Özgürlük Yolu Dergisi bürosunda tanışmıştık. Ona dinamik, hoşsohbet sahibi bir entelektüel adayı diyebilmek için kendisiyle beş-on dakika konuşmak yeterliydi. Daha sonra fırsat buldukça buluşmalarımız devam etti. Bu görüşmelerin birinde K. Burkey ile beni evine davet ettiğini hatırlıyorum. Tabi gittik ve bu sayede, en az onun kadar dinamik, güler yüzlü eşi Gülay ile tanışma fırsatı bulmuş olduk. Açık konuşan, samimi rahat bir çifttiler.

1970'leri yaşayanlar bilirler; Türkiye solcuları ya da bizim gibi sol çizgide yurtsever görüşlere sahip olanlar, bir yönümüzle cami imamlarını andırıyorduk. Örneğin en az bir imam kadar içkiden uzak durur ya da kendimizi öyle gösterirdik. Ama sol görüşe sahip olmasına rağmen Mehmet öyle değildi. Bu konuda da çok rahat gözüküyordu.

Deng dergisinden arkadaşların önerisinden sonra Bayrak'ın bende bulunan kitaplarını çıkarıp masaya dizdim ve gözden geçirmeye çalıştım. Bunu yaparken de sanki yeni görüyordum gibi bir bakıma şaşkınlık geçirdim. Bunca belge nasıl temin edildi, yabancı dilden olanlar nasıl çevrildi, dizgileri, redakte-leri nasıl yapıldı, nasıl basılıp dağıtıldı, onca yorum hangi çaba ile ortaya çıktı; hayranlık duymamak elde değil.

Mehmet'in yazarlığının ilk döneminde sol bakış açısı ile Türk edebiyatı ağırlıktadır. Halkın yaşantısını konu edinen edebiyat, „Türk edebiyatında Devrimci Kadrolar ve yaptıkları“, „Dev-

rimci Edebiyat“ ve bu bağlamda özel olarak Tefik Fikret göze batan başlıca konular arasındalar.

Mehmet yazarlığa uzunca bir inceleme yazısıyla başlıyor. Bu yazı, 1971 yılında „Gelecek“ dergisinde yayınlanan „Tefik Fikret ve Devrim“ başlıklı incelemedir. Sonraki yıllarda birçok dergi ve gazetede yayınlanan yazıları da aynı şekilde ağırlıklı Türkoloji üzerinedir. 1975 yılında yayın hayatına başlayan aylık Özgürlük Yolu dergisi, onun yazı yazmaya başladığı ilk Kürt kimlikli yayındır.

Sonraki yıllarda, çalışmaları ağırlıklı olarak folklor ve tarih sahasına kayan Bayrak, 1990’lardan itibaren Kürdoloji dalında peş peşe yayınladığı kitaplarla, bu alanda o güne kadar hiç bir Kürt yazarının ulaşmadığı bir rekorun altına imzasını atmış oldu. 1990’ların başlarından 1994 yılına kadar Kürdoloji üzerine yayınladığı kitaplarının sayısı kendi deyişle “20’ye yakındır.”

Hiç kimse böyle bir çalışma yapan birinin Türkiye’de rahat bırakılacağını düşünmez elbet. Bahsini ettiğim yıllarda Mehmet’i de rahat bırakmıyor devlet ve birçok kitabı için peş peşe davalar açılmaya başlanıyor. Mehmet Bayrak artık mahkeme koridorlarının zoraki abonelerindendir. Üstelik te sadece düşünüen, yazan, derleyen ve yayınlayan bir yayın emekçisi değil, “Ben Kürdüm” diyebilen ve Kürdoloji alanında ürün veren bir aydındır o. Yani suçu katmerlidir Mehmet’in. Ne var ki Mehmet sanki inat etmiş gibi Kürdoloji ile de yetinmeyerek “suçlarına yenilerini” eklemeyi sürdürüyor ve bu kez de Türkiye’nin tabularından olan Alevilik ve Aleviler konusuna el atıyor. Hem de Kürdoloji alanında ulaştığı düzeyde bir üretkenlikle... Bu alandaki

çalışmalarından bahsederken, “1973’de Ankara’da yayımlanan Yenigün gazetesi ile 1974’te Halk-bilimi dergisinde yayımlanan yazılarım, sonraki Alevilik çalışmalarımın adeta temelini oluşturuyordu,” diyor kendisi.

En son 1980 Haziran ayında görüştüğüm Mehmet ile yeniden görüşmemiz, 1988 yılında Özgür Gelecek dergisini çıkarma hazırlıkları sürerken geldiği Almanya’da gerçekleşti. O görüşmede dikkatimi en çok çeken şey yine Mehmet’teki rahatlıktı. Bizim “sorun olur mu?” endişesiyle ince eleyip sık dokuduğumuz birçok şeye o pek te kulak asmiyordu. Hatta bir ara geliş-gidişleri ve sınır kontrolleri ile ilgili titizliğimizi görünce “Bazı şeyleri çok büyütüyorsunuz, bir şey olmaz merak etmeyin,” diyerek bir bakıma eleştirmişti bizi. Ondan bu sözleri duyunca da içimden “Demek ki insan içerisinde yaşadığı şeylere alışıyor, Mehmet de baskı görmeye alışmış, önemsemiyor,” diye geçirmiştim.

Türkiye’ye döndükten bir süre sonra Özgür Gelecek dergisini yayınlamaya başladı ve ben de elimden geldiği ölçüde kendisine yardımcı olmaya çalıştım. Sonradan kitap olarak ta yayınlanacak olan Mirzali Çimen imzalı “Dünü ve Bugünüyle Gerikalmışlık Sorunu” başlıklı yazı bölümler halinde derginin bütün sayılarında yer aldı. Sonraki yıllarda Mehmet’in ceza almasına neden olan kitaplar arasında benim bu çalışmam da yer alıyordu.

Bayrak, Özgür Gelecek’ten dolayı gözaltına alındı, hayati tehlike teşkil edecek derecede dayak yedi, işkence gördü ama yılmadı.

Yazarın en çok önemsedığım çalışmalarından biri de onun 1997’de yayınladığı Alevilik ve Kürtler kitabıdır.

Mehmet'in bu çalışmayı yayınladığı yıllar, devletin sistematik bir çalışma ile Aleviliği "Türk Kültürü", "Türklerin İslam'ı algılama şekli" gibisinden ırkçı yaklaşımlarla tarif etmeye çalıştığı, "Kürt'ten Alevi olmaz" şeklindeki propagandanın dorukta seyrettiği yıllardı. Bayrak'ın Alevilik ve Kürtlerle ilgili çalışmalarının her biri, Türk sömürgecilerinin bu alandaki asimilasyoncu tezlerine indirilen ağır birer darbe oldular.

Bayrak'ın "Kürt Müziği, Dansları ve Şarkıları" (Mûzik, Dans û Şarkiyên Kurdî), "Geçmişten Bugüne Kürt Kadını" ile "Gravürlerle Kürtler" (B1 Gravûran Kurd) sadece adlarını anmakla yetineceğim önemli çalışmalarından öteki bazı örneklerdir.

M. Bayrak dostumun Alevilik ile Kürtler arasındaki bağı okuyucuya göstermek için gösterdiği yüksek performans kadar, onun İç Toroslar-Koçgiri bölgesi ile Horasan Kürtleri üzerine yaptığı çalışmaları da önemsemek gerekir. Bayrak'ın;

- 1) İçtoroslar'da Alevi- Kürt Aşiretler (İnceleme- Antoloji), 2006
- 2) Alevilik- Kürdoloji- Türkoloji Yazıları (1973- 2009), (İnceleme), 2009
- 3) Dersim- Koçgiri, (İnceleme- Araştırma) (2010), Genişletilmiş yeni bas. 2012
- 4) Bir Siyaset Tarzı Olarak Alevi Katliamları, (İnceleme- Araştırma), 2011

5) Kürt ve Alevi Tarihinde Horasan, (İnceleme- Antoloji), 2013

6) Êzidi – Kızılbaş - Yaresan Kürtler, (İnceleme- Araştırma), 2014

7) Kürt ve Alevi Tarihinde Tabular Yıkılırken (İnceleme- Tv. Programları), 2014

Adını taşıyan çalışmaları, Koçgiri'den Horasan'a kadar uzanan geniş bir coğrafi alanda yaşayan, farklı lehçeleri konuşan, farklı inançlara sahip olan bölgenin kadim halklarından Kürtlerin dil, tarih ve inanç dahil kültürel yönden birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarına ve tanımlarına olanak sağlayan çok önemli eserlerdir. Mehmet, bu alandaki çalışmaları ile adeta bir Koçgiri-Horasan köprüsü kurmuş oldu. Geleceği tehdit altında olan bir ulus bakımından bu tür çalışmaların büyük öneme sahip olduklarını tartışmaya gerek yok sanıyorum. Şimdi önemli olan onları gelecek kuşaklara aktarabilmektir ki bu da Kürt kurum ve kuruluşları başta olmak üzere tüm yurt-sever çevrelerin görevidir.

Mehmet Bayrak'ı ve onun yayın alanındaki yerini bir kaç sayfalık bir yazı ile tam olarak anlatmak mümkün değil elbet. Üretken bir yazar olduğu kadar sosyal bir insan olan Bayrak'ı yazarlığının 50. Yılında kutlar, sevgili eşi Gülay ile ikisine sağlık ve bol huzurlu günler dilerim.

Nice yıllara sevgili dost!

Eşqa Qazî ji tirsê mezintir bû *

Kakşar OREMAR

Kakşar OREMAR

Kovara DENG

Bang û daxwazên Pêşewa Qazî di bin sêdara îdamê de mijareke dîrokî ye ku dost û dijmin weke hev li ser diaxivin. Axafin li ser cesaret, mehkeme û parastina ku wî li gelê Kurd kiribû, tije gotinên nenbhitîne.

Şeva 31.03. 1947an li qada Çiwar Çira a bajarê Mehabadê dîrokê ew kêlî bi rindî tomar kirine. Wê şevê dîroka rojhilatê Kurdistanê kirasekî nû kire ber xwe. Qazî bi berxwedana xwe pêvajoyeke nû dabû destpêkirin. Beriya wê bi çend salan hemû hewlên xwe dabûn ku Kurda bêtir bi hebûn û dîroka wan bihesîne û Îraniyan jî razî bike ku di civakeke firenetewî da sistemeke navendî nikare desthilata xwe bi edaleteke wekhev berdwam bike. Mixabin her du aliyên jî meremên wî fam nedikirin. Ala ku Qazî di wan salan de bilind kiribû ala belavkirin û nasandina demokrasî, ramanên bihêz û hestên ku dûr bin ji heycanên rojê û fanatizma xeyalî.

Du rojên dîrokî

Du rojên girîng yên wan du salan: Yek 22.01.1946 roja ragehandina komarê, Du: 31.03.1947 roja îdama rêberên komara Kurdistanê ne. Elbete ji sala 1942an û şûnde rojên din yên girîng jî hene, lê kar û qedera Pêşewa Qazî bi van du rojan ve zêdetir girêdayî ye.

Dema em li ser wan du rojên xweş û nexweş diponijin, rûdanên girîng di ber çavên me de derbas dibin.

Îradeya Qazî Mihemed weke hesinê avdayî mezin û giran bû. Serleşkerên rejîma Pehlewî bi gef û gotinên tije bîrêzî nekarîbûn bikevin nava sinorên keramet û mezinahiyê wî. Qazî bêtirs û bêy ku ji encama wê dadgeha Sehrayî an jî mehkemeya leşkerî bitirse li hemberî berpirsên dewleta Îranê sekinî. Berpirsên ku raste-rast bi Mihemed Riza Şahê Pehlewî û berpirsên dewleta Ingilistanê re li Tehranê di nava peywendiyên rojane de bûn.

Wan çend rojan gengeşeyên tund di navbera hakim û mehkuman de derbas bibûn. Qazî Mihemed di dengê xwe yê nerm ji wan re wiha gotibû „ **Min dizanî hûn kîne û yê bi çi awayî dan û standinê bi min û hevalên min re bikin, lê ez weke hinek kesan tirsonek nînim ku di rojên agir û tije xwîn da gel bêxîm nava destên gor û çeqelan daku du rojan zêdetir bijîm. Ez insanim, ne dîn û ne jî wijdan û erkên min yên exlaqî û netewî-siyasî rê nadin ku xîyanetê li doza gelê xwe bikim. Ez baştir ji we dizanim ka hûn kîne û çiqas namerdîn. Min dîroka bab û bapîrên we jî baştir ji we xwendiyê û dizanim ku Sefewî çiqas**

xwînmêj û hov bûn, hûn ji wan jî xerati-rin, lê min nehişt ku hûn wan cinayetên xwe yên hovane li Tebrêzê li Mehabad û Kurdistanê jî dubare bikin. Ez ji ber vê yekê rihet dimirim, wijdana min rihete. Virr û derewên we yên tije xapandkarî mîratê heft nîfşên beriya we ne. Qedera Hemez Axayê Mengur, Cewer Axayê Şikak û Simailxanê Şikak bi sond û virrên we li ser axa welatê min bi xiyaneta we ve hate dawiyê.., bila ez bimirim lê girîng ewe ku hûn negehiştin daxwazên xwe. Ez Pêşewayê gelê xwe me û ew nav di wan rojên tengav û giran da gel daye min ku ez li kêleka wan bûm. Ji îro şûnde jî ger ez bimirim jî, lê bi karekî wiha re ezê weke Pêşewayê wan yê dîrokê bimînim, bes kes behsa we nake...."

Qazî dema diaxivî êdî kesî nedikarî rê li ber gotinên wî yên logik û tije rastiyên dîrokî bigire. Generalên tirsonek tenê li wî temaşe dikirin. Dengê wî yê germ, nêrînên wî yên tije rûrastî û hestên wî yên tije îrade ew sosretgirtî kiribûn. General û serleşkerên Îranî şaş mabûn û nedizanîn çi bikin.

Qazî hakimê mehkemê û ew serleşheken makyajkirî jî mehkûmên dîroka xwe a tije rûreşî bûn. Qazî Mihemed bi eniyeke vekirî, rûyekî spî û serbilindî ji wê azmona dîrokî rizgar bû. Li ser axa xwe û ji bo doza xwe şehîd bû, lê Riza Pehlewî û kurê wî Mihemed Riza Pehlewî hezaran kilometr dûrtir ji axa xwe mirin. Mirinek tije rezalet û tîrsa ji kuştinê a bi destê dîktatorên ku cihê wan girtibûn.

Piştî dehan salan

Êdî îro li pey derbasbûna dehan salan ew ji Mehabadê heya hemû Kurdistanê rêberê yekê yê doza Kurdistanê ye ku weke xala hevpar ya hemû partî û rêxistinên siyasî tê dîtin. Hemû jê hez dikin, fedakariyên wî teqdîr û dixwazîn ji mekteba wî a mirovahiyê dersên jiyane hîn bibin. Rêberên Kurd li ser komara Kurdistan û Qazî Mihemed xwedî analîzên dewlemendin. Zindîmayîna navê Qazî û komara Kurdistanê bi fedakariyên rêberên wan salan ve girêdayî ye.

Hilanîna pêngavên dîrokî

Pêngava Qazî a yekê avakirina dewleteke serbixwe bû. Bi awayekî sistematîk xebitî ku Kurd di wê çarçoveya tije tengavî da bibine xwedî sazîyên ku pêre bingeheke bihêz a dewletê li ser himê wan saziyan ava bibe. Karê ku beriya komarê bi 15-20 salan Simkoyê Şikak li bajarên Xoy û Urmîyê bi vekirina xwendîngehên Kurdî, belavkirina rojname, kovar û sazîyên din dabû destpêkirin. Qazî da ser şopa Simko û rûberê wan çalakiyan berfirehtir kir. Armanc ew bû ku Kurda jî bike xwedî pergal û dewletek xwedî sinorên xwe yên diyarkirî. Xwezî û xewnên Pêşewa dûr û kûr bûn. Ji ber wê jî pêngava herî mezin hingî bû ku di nava sistemek padişahî da komarek demokratîk ragehand. Yê yekê Îranî dîn û har kirin. Karê ku hemû welatên cîran li dij bûn, lê wî dizanî ka yê çawa wan derfetên zêrîn bikar bîne. Ew hewldanên dîrokî beriya wê jî ji hêla Mîr Berdixan Begê Botanê, Şêx Ebdulsalam Barzanî, Simkoyê Şikak, Îhsan Nurîpaşa û Şêx Mehmed Berzencî ve hatibûn dayîn, lê tevî ku biser nekeftibûn jî bes diwarek li ser himê beriya yên xwe danibûn. Qazî hat û ew diwar bilindtir kir.

Mirov dikare hemû aliyên jiyana kesekî di çavê xelkê da bixwîne, eşqa Qazî jî tirsê mezintir bû, lê ew evîn yek alî nebû, ji ber wê jî em dibînin ku heta roja îro hemû kes ji wî û doza wî hez dikin. Di kêliyên wiha de ye ku rêber û serok rolê xwe yê sereke dilîzin û dibîne malê dîrokê.

Simko carekê ji rayedarên Îranê re wiha gotibû: ***"Em xelkê welat û cihana we nînin. Hûn bi nexweşîya xwehezkinê ketine. Dîktatorî û çetetiya we ji vira û şûnde dest pêdike. Çimkî hûn bi van pozbilindiyên xwe nikarin xizmeta xelkê bikin, ji ber wê jî min weke cerde û rêgir binav dikin, lê ka kar û xizmetên ku we li welatê me cî bi cîkirine?! Kijna xwendîngeh û rê we li Kurdistanê çêkirine? Ka nexweşxane û îmkanên we yên bazirganî li kijan herêm an jî bajarê me hene?..."***

Daxwaz û hîvîyên Qazî

Li gor belge, name, nêrîn û hevpeyvînên şahidên ku li ber destê me hene daxwazên

Qazî yê ji bo gûherandina civakê xwedî naverokeke pêşdetir ji wê demê bûn ku ew têde dijiya. Hinek kesan ew nêrîn û daxwaz li cihekê kom kirine û di qalibê **“wesiyetnameya”** wî da belav kirine, lê pêwîste ev rastî bê zanîn ku ger Qazî Mihemed wesiyetnameyek ku xwedî naverokek siyasî be nivîsandibe, hêştî jî neketiye destê me. Tenê wesiyetnameya wî a malbatî li ber destane ku ji hev jîna xwe Mîna xanimê re nivîsibû. Beriya ketina komar û îdama wan lîderan Qazî Mihemed pîrî caran li ser mijarên zanistî, sûdên xwendinê, pêşkeftina civakê û mijarên din axîfiye. Jêdera herî baş ew hevpeyvîn, gotar û nûçe ne ku di rojnameya KURDISTAN a serdema komarê de belav bûne. Ji rûyê wan belgeyan mirov dikare daxwazên Qazî yê herî girîng wiha rêzband bike:

- **Yekbûn û hevgirtina we remza serkeftinê ye. Xwexapandinê ji xwe dûr bikin û di standina berpirsyartî û xizmetkirinê da hevrikiyê tevî hev nekin. Çi karê ku hûn dizanin yê xizmeta gel pêre hebe, nesekinin û encam bidin.**

- **Heya roja ku ji bindestiyê rizgar dibin dest ji şoreşê bernedin. Malê dinê ne tişteke, ger nîştîmaneke we hebe, serbixwe bin, mal, ax û nîştîman ya we bixwe be, wê demê we yê hemû tiştêkî xwe jî hebe: him saman, him dewlet, hem abrû û him jî nîştîman.**

- **Di warê zanist û bilindkirina asta zanînê de agehiyên xwe zêde bikin daku dijmin we nexapînin.**

- **Ti wextekê dijmin weke dost nebînin, çimkî ew dijminê netewe, nîştîman û ola we ye.**

- **Ji çend rojên jiyana fanî di vê dinê de xwe nefiroşin. Dîrokê ji me re daye selmandin ku dijmin bi bihaneya herî biçûk dest bi tevkuji û serkûtkirina we dike.**

- **Xiyanetê li hev nekin, ne xiyaneta siyasî û ne jî xiyaneta malî, canî û namûsî. Xiyanetkar li cem xwedê û gel rûreş û di encamê da xiyanet yê ber bi mirov bixwe ve jî vegere.**

- **Tevî wan kesan hevkarî û erkên xwe cî bi cîbikin ku xayîn nînin. Xwedê neke jî biyaniyan re qet nebîne sîxûr.**

- **Ew cihên ku min di wesiyetnameya xwe de amaje pêkiriye (Mizgeft, Xwendîngeh û Nexweşxane) yê we bixwe ne, bi awayê herî baş sûdê ji wan bistînin.**

- **Goman nakim ji xeynî mafê Xwedê, mafekî din di stoyê min da hebe, zêdebarî vê yekê jî ger kesek hest bi deynekî xwe li cem min dike bila here cem mîratgirên min.**

- **Ji mafê xwe xweş nebin û serî ji kesî re netewînin.**

- **Heya em dest nedine destê hev, serkeftin misoger nabe. Zulimê li hev nekin, çimkî xwedayê mezin dijminê zordarane. Hîvîdarim ji gotinên min fam bikin. Xwedayê mezin we biser dijminan de biser bêxe.**

Moradê ma nesîhet bod w goftim - Mîrada me şîret bûn û me gotin

Hevalat ba xoda kardim w raftim - We dispêrim Xwedê û çûyîn

Xizmetkarê gel û nîştîman Mihemed Qazî “

Bi van daxwaz û şîretên Qazî re gotineke kalkê min yê şehîd Xorşîd Nebî hate bîra min ku tim li ser zimanê babê min bû:” **Girîng nîne pîr bijî, girîng ewe ku berhemek hebe ku biselmîne tu jiyayî...”**

Rojên komarê yê dawiyê

Hikûmeta Millî a Azerbayîcanê zûtir ji komara Kurdistanê ava bû û zûtir ji wê jî hate hilweşîn. Ceifer Pîşewerî(1893 - 1947) û kabîneya hikûmeta wî zêde bi Kurdan re rûrast nebûn. Yanî gotin û kiryarên wan tevî aliyê Kurd hev nedigirtin. Protokolên di navbera Mehabad û Tebrêzê da tenê li ser kaxezê diman. Sedemeke bingeîn a wê hilweşîna Azerbayîcanê jî ew xala girîng bû ku di yasayên wan da ew derên ku komara Kurdistan têda ava û desthilatdar bû weke axa Azerbayîcanê diditin!. Li gor gotina nemir

Menaf Kerîmî:” ***pirî caran nameyên ku ji Tebrêzê dihatin û têda fermana cî bicikirina karên îdarî hebû, me venedikirin û careke din li wan vedigerandin. Yanî me ji weke wan xwe serbixwe didît û sinorên me û yên wan diyar bûn, hisabek ji bo xeyalên wan di bala me de nebû...***”

Ji 12.12.1945 heya 12.12.1946 bi qasî salekê Hikûmeta Millî a Azerbayîcanê li ser piya ma. Di wê dema kurt da wan jî di warên: avedanî, perwerde û aborî de gelek kar û xebatên cidî kirin. Li Tebrêzê givaşên siyasî bi şeweyên ku li welatê Sovyetê li dijî dijberên xwe pêkdianîn, dihatin meşandin. Li Mehabadê wiha nebû û rêbazên demokrasiyê di nava sinorên komara Kurdistan da gelek baştir û zêdetir ji yên li hikûmeta Millî a Azerbayîcanê hebûn. Xelk di gûhdarkirina radyoyên BBC û alûgorkirina bîr û ramanên xwe de azad bûn, lê li Azerbayîcanê sistem bi şewazên siyaseta Stalînistî bibûn sedema nerazîbûna xelkê. Li ser van cudatîyên berçav Azeriyên herêma Urmiyê dixwestin di nava sinorên komara Kurdistanê bimînin û ser bi wê hikûmetê nebin ku tundî û şidet têde heye.

Mijara cudatîyên du desthilatan ezê di gotareke din binivîsim, lê dema em li rojên dawiyê yê temenê wan du desthilatên Kurd û Azeriyan dinêrin ferqên mezin di helwest û kiryarên xelkê li Tebrêz û Mehabadê bi zelalî gelek rastîyên dîrokî ji me re eşkere dikin. Mînak: Bi dagîrkirina Tebrêzê re xelkê pêşwaziya artêşa Îranê kir, qûrbani li ber lingê wan vekuştin û şadî kirin. Herwiha tevî leşkerên Îranî alîgirên rejîma Pehlewî hêrişî saziyê hikûmeta Millî kirin, ew şewitandin û berpirsên hikûmeta Pîşewerî jî girtin, şikence kirin û li ser cadeyên bajar daleqandî. Di wan rojan da Mehabad bajarê herî xemgînê cihanê bû, gel bêdeng bû û belgeyên bi zimanê Kurdî û ên rojên azad di malên xwe de tune dikirin, lê piştgerimiya wan bi wê hindê xweş bû ku berpirsên derce yek yên komara Kurdistanê di nava gelê xwe de bûn. Nereviyabûn û dizanîn ku bi wê fedakariya mezin Mehabad yê weke Tebrêzê nebe qada agir û xwînî. Ji wan dawa dikirin ku xwe ne-

tirsînin û dewleta Îranê bi girtin û kuştina me êdî yê nekeve fikra tolhildanê jî gel. Herwiha guhê xelkê li birêveberên HDK û hikûmeta Kurdistanê bû, ew amade bûn ku li gor fermana wan tevgerê bikin, lê Qazî Mihemed piştî ku çend rojan tevî kabîneya wezîrên komarê kete meşweretê, li mizgefta Ebbas Axa di civîneke mezin da bi gel re jî ketin nava diyalogê. Rewşa Îran, xiyaneta Soveyetê û rewşa tirajîk a li Tebrêzê ji wan re rave kir.”

Niha du rê li ber me ne, an emê piştî xwe bidin çiyayên Kurdistanê û şerê dijmin bikin an jî em neçar in ji bo ku Kurdistan weke Azerbayîcanê wêran nebe bi şertên ku em ji rayedarên artêşa Îranê re bibêjin, bihêlin ew bikevin nava Mehabadê. Rêya yekê zehmetiyên wê pejirandina mirin, awareyî, birçîtî, şehîdbûn û dûrketina ji malbat û welat bixwe re tîne, lê rêya duyê jî em nahêlin ku xelkê bêtawan bê kuştin, Mehabad weke Tebrêzê wêran, talan û bê şewitandin. Niha her du rê li ber we ne, hûn çi dibêjin, daxwazên we ji me çi ne...?”

Di wê civînê jî xeynî 3-4 kesan ku yek jî wezîrê şer general Mihemed Husên Xanê Sêyfê Qazî bû, piraniya xelkê qirar dan ku şer neyê kirin.

Roja 21ê kanûna paşîn a 1946ê serokwezîrê Îranê Qevamo Seltene (1873 - 1955) wiha got:” ***Ji bo ewlehiya hîlbijartinên 7ê kanûna pêşîn li Îranê, yê leşkerên Îranê biçin her dera Îranê....***”

Roja 4ê kanûna pêşîn a 1946an hêzên Îranê hêrişa li ser Azerbaycanê dan dest pêkirin. Deh roj şûnda, hêzên artêşa Îranê Paytexta Azerbayîcanê bajarê Tebrêz xistin bin kontrola xwe û êdî ber bi ber bi Mehabad, Urmiye, Miyaneh, Miyanduawê û Kurdistanê ve meşîyan. Hêzên rejîma Îranê, bi hevkarîya hemû alî a artêşa Brîtanya di 17ê kanûna pêşîn a sala 1946an de paytexta Komara Kurdistanê Mehabad jî dagîrkirin. Ew roj hevçax bû li gel yeksaliya daxistina ala Îranê li ser banê îdareya ediliyê ku roja 17.12.1945an bi mîtingeke mezin ala HDKê cihê ala dewleta desthilat

girtibû. Pênc rojan piştî têkçûna hikûmeta Azerbaycanê wan bizanibûn xwest durist 17ê mehê bikevin nava sinorên komarê. Ew haydarî kronolojiya rûdanên li Kurdistanê bûn. Roja 20ê kanûna pêşîn hemû Kurdistan û Azerbaycan hatine dagîrkirin. Serokê Azerbaycanê C. Pîşewerî (1893 - 1947) ber bi Sovyetê ve reviya lê Qazî Mihemed soza xwe ji bîr nekiribû û li Mehabadê ma. Ewî bi tedbirên dûrbînane û bi li ber çavgirtina tevkujiyên ku li Azerbaycanê qewimibûn, nedikarî gel biterkîne. Li malê ma û bi çûyîna Miyanduawê û hevdiştinên bi serleşkerê Fezlulah Homayonî (1904 - 1994) re şertên xwe raberî wî kirin:

Ger kar û kiryarên ku we li Tebrêzê encam dan hûn bixwazin li Mehabadê jî bikin, emê bi hemû hêza xwe şerê we bikin..., em nahêlin hûn bi rêya hinek eşîretên talanker û leşkerê xwe bajarên me wêran û malê xelkê talan bikin.”

Ew piştî vegerî Mehabadê êdî bi îlankirina rewşa awarete re artêşa Îranê dest bi girtina berpirsên komara Kurdistan kir. Qazî Mihemed û General Mihemed Husênxanê Sêyfê Qazî jî bang û êdî nehiştin vegerin malên xwe. Ebulqasim Sedrê Qazî endamê parlamenê yê dewra 14an jî bi destûra rayedarên artêşa Îranê ji Tehranê anîn Mehabadê. Ew her sê li qirargeha leşkerî a bajarê Mehabadê hatin girtin û di bin çavdêriyeke tund a wan de carna zarok û kesên din yên malbatê jî dihatin dîtina wan. Di rojên destpêka têkçûna komarê da berpirsên dewletê hinek nerm lê piştî weke kesên qafseket dest bi hêrişên lefzî û gotinên dûr ji nezaketê tevî her sê kesên girtî kirin. Malên wan teftîş û çî tiştêkî bihagiran ku li malên wan hebû ji xwe birin an jî baştîre bêjim dizîn. Qazî Mihemed dema wiha dibîne, şîreta li wan dike ku sinorê kiryarên xwe bizanîbin. Ew bi kûraya hemû riha xwe a paqij temaşevan û guhdarên xwe heyrî dihêle. Ji rûyê bîranînên kesên ku wan rojan şahidên rûdanên li Mehabadê bûn ew rastî derdikevin holê ku rêberên Kurd bi hemû cesareta xwe li hemberî gefên berpirsên dewletê sekinîne û nehiştine ku bi navê wan bêrêziyê bi Kurd, Kurdistan û wan bixwe jî

bikin. Berpirsên mehkemê bi dîtina rewşeke wiha re êdî bi tirs û dudilî tevî wan axftine û mehkemeya leşkerî dane meşandin. Çend caran karê dadgehê ji ber îtiraz û dijberiya girtiyên Kurd neçar bi navbereke dirêj re dîsa ji nûve karê xwe dane meşandin. Qazî û Heme Husên bi baldarî li wan û wateya peyvên ku ji zimanê wan hatine bihîstin guhdarî kirine. Li kûdera ku sivkatî bi gelê Kurd hebûye ew bêtirs rabûne ser piyan û li dijî wan axiftine. Ew dijberî carna bûye sedem ku Qazî Mihemed hêrişî wan jî bike. Hêrişên lefzî û fizîkî.

Qazî Mihemed ji serleşker Parstebîr serokê mehkemê re wiha gotibû: **“Em li ser axa xwe ne, li ser heqaniyet û dozeke rewşa we em girtine, belkî hûn dixwazin me bi ji destdayîn mal û milkê dinê bitirsînin lê hûn çî jî dîkin bikin, çimkî dîsa jî tirsî me tune ku emê wana winda bikin, ji berku ew axa ku em li ser tene girtin û kuştin yê piştî nebûna me jî dîsa jî neviyên me re bimîne, hûnê demekê bîminin û dîsa jî jê derkevin derve. Ew mal û milk weke kilameke xweş mîna şîrê dayîkê helalî me ye, heza ji axa Kurdistanê di nava xwîna me ye, dewlemendiyên axa me eynen mîna zargotina Kurdan deryayeke bê binî ye...”**

Di hemû dema ku ew di girtîgeha leşkerî da bûn, awayê dan û standina Îraniyan li ser esasê derew û xapandinê dimeşîya. Ji Qazî re digotin: **“emê we bişînin Tehranê û mehkeme yê li wira berdewam be, li wira hemû biryar nayên dayîn.”** Caran jî ji wan re digotin: **“hûnê ber bi navenda Îranê bîne sigûnkirin û xwe amade bikin û bila ji malê tiştên pêdivî ji we re bînin...”**

Şeva îdamê

Êvariya roja yekşemiyê 30. adarê dema ku her sê Qazî di girtîgeha leşkerî da bûn xeber hat ku: **“xwe amade bikin hûnê îşev ber bi Tehranê ve bîne şandin.”** Ew çend meh bûn ku mehkemeya wan li Mehabadê bidawî bibû. Wê şevê bi wesayêtên leşkerî berê Qazî Mihemed û piştî jî her du hevalên wî di tartîya şevê da ber bi qada Çiwar Çira birin.

Ew ne bi hev re û ne jî di saetekê de belkî her yek ji wan cuda-cuda siwarî zîlên leşkerî kirin ku 12 eskerên çekdar jî li rex wan rûniştî bûn, ji qirargeha leşkerî derxistin. Dema gehiştin qada Çiwar Çira Pêşewa Qazî sêdareya amadebûyî dît, êdî zû pêhesiya ku hemû gotinên rayedarên artêşê derew bûn. Li wira jêre wiha gotin: "Hûn têne îdamkirin û xwe amade bikin, ger wesiyeteke we heye binişin...". **Ew bi xemeke giran lê bêtirs daxwaz kir ku: "bira û pismamê min bêşûçin, hemû karên ku hatine kirin bi emirê min bûne, nabe hûn kesên bêguneh îdam bikin..."** Lê ew daxwaz nehatin pejirandin û Qazî piştî nimêj û nivîsandina wesiyetnameya xwe a malbatî û hinek şîretên ku li mela Sîdîq kirin, ber bi sêdara îdamê ve çû. Nehîşt ku çavên wî bigirin û êdî sibeha roja duşemiyê nêzîk bû dema ku Seyfê Qazî û Sedrê Qazî jî cuda ji hev anîn qada îdamê. General Heme Husênxan dema ku sêdara Pêşewa Qazî dibîne bi qêrînên ji dil hêrîştî eskerên Îranê dike, ji ber liv û lebatê dema werîsê îdamê di stoyê wî de ye, werîs diqete, vê carê wî li erdê dikujin û careke din dadileqînin. Sedrê Qazî jî saet 5ê berê sibê anîn qadê û îdam kirin.

Duşem û tenê deh roj ji bihara wê salên derbas bibûn, piştî dema çar mehan sibeha roja 31ê Adara sala 1947an termê her sê Qaziyên Mehabadê bi werîsên sêdarê li qada Çiwar Çira destpêka xemgîntirîn roja bajarê Mehabadê dabûn dest pêkirin. Li ser axa xwe şehîd bûn û di nava dilê wê axê de ji hatine veşartin.

Mînakek ji bo asta rewşenbîriya Pêşewa Qazî

Pêngavek mezin biqasî şoreşekê

Pêngava herî girîng dema em şertên wan salan di civaka Kurdistanê da tînin ber çava dawî anîna bi wê rêya dirêj ya şoreşa jinê li Kurdistanê bû. Raste di civaka Kurd de jin di hinek qadan da azad bûn, lê xwedî wan mafan nebûn yên ku ji mêran re hebûn. Di serdema komarê da pêngava yekê bi damezirandina **"Yekîti Yayanî Kurdistan"** hate hilanîn. Ji malbat û civakê re ew karekî mezin bû. Bi li ber çavgirtina tevgera jinên welatekî

weke Almaniya ew xebata jinên Kurd di wî atmosferê tepeserkirî û daxistî da weke xebateke nû a dirokî tê hesibandin. Di tevgera jinên Alman de gavên yekem ên ku di malbat û civakê de ku bixwazin mafên wan bidin diyarkirin cara yekê li sala 1840`an de hatine avêtin. Têkoşînên civakî û aloziya siyasî ya dijar li Elmanyayê di wan salan de bandor li tevgera jinan li Ewropa jî kir. Dirûşmeyên: azadî, wekhevî û serxwebûnê di heman demê de bûn dirûşmên jinan jî. Jinên têkoşer çalakiyên xwe birêxistin kirin. Yekem rêxistina jinan a Elman di 1865 de hate damezrandin. Piştî 81 salan ew gava girîng li Kurdistanê jî dihate avêtin. Qazî weke lîderekî rewşenbîr xwest berî herkesekî ji malbata xwe dest bi gûherandinên wiha mezin bike. Mîna Qazî bi dirêjî di hevpeyvîna bi min re behsa îsrara wî li ser damezirandina yekîtiya jinên Kurdistan dike. Ew neçar dimîne ku bibe seroka yekîtiya jinan û bi dilgermî û hêzeke mezin jî dest bi xebatên xwe dikin. Mîna xanim behsa roja cihanî a jinan û wan agahiyan dike ku Pêşewa Qazî li ser kar û xebatên Klara Zetkin (1857 - 1933) jêre beyan kirine. Ew yek ji aktîvistên mafên jinan li Almanya bû û li ser mijarên weke: Rojê 8 demjimêran kar, mafê betlaneyê û destûra dema ku zarok tînin dinê, heqdestê wekhev bi horgilî ji jinan re diaxivî û ji wan dawa dikir ku ji bo standina mafên xwe li hemberî dewletê serî netewînin. Di 27ê Tebaxa sala 1910an de, di **"Duyemîn Konferansa Sosyalîst a Navneteweyî ya Jinan"** de ku li Kopenhagê bi beşdarbûna 100 delegayên ji 17 welatan çêbû, Zetkin pêşniyar kir ku 8`ê Adarê bibe Roja Jinên Kedkar ên Cihanê. Roja ku ji bo parastina mafên jinan li dijî cûdakariyê bibe rojeke fêrmî li hemû cihanê û ew di wê xebatê da biserkeftin.

Qazî di wê baweriyê da bû ku mafê jinan yê rewaye ku serbixwe bixebitin û tenê zîlam berpirsiyarê biryara çarenûsa malbatê nebin. Di wan salan de dabeşkirina erk û berpirsiyariyan bi fêrmî li ser bingeha raman û zêhniyeta kevneşopî dihatin diyar kirin. Ji wê salê û şûnda heya roja îro em gûherandinên mezin li ser wekheviyên mafên jin û mêran li cihanê dibînin.

Herçend di dsetûra komara Kurdistan da qanûnê wekheviya jin û mêr kiribû xaleke fêrmî, lê di piraktîkê da ew kar hêsan nebû. Şêx, mele, axa û piraniya civakê li dijî vê yekê bûn. Li dijî Qazî Mihemed rabûn û ew weke kafîr binav kirin. Ev rewş tenê li welatê me nebû, belkî li welatekî weke Almaniya heya sala 1977 kar û xebata jinan berdewam bû ku jin bêyî destûra mêrên bixwe ji dikarin bi fermî kar bikin. Heya sala 1962'an, jinan li Almanya federal nedikarin bi serbixwe hesabek bankê vekin. Wan rêyek dirêj dane ber xwe heya ku karîn civakê bigûherînin. Tevgera jinên Kurd xwedî dîrokek dûr û dirêj e, lê jin hîn jî ji bo ku cûdakariya di warên cûrbecûr de ji holê rabikin, têdikoşin. Hêştî jî keç û jin nikarin li Kurdistanê di gelek waran da biryarder bin. Mînakî vê yekê li welatekî weke Almaniya jî dikare ev be: qanûnên ku mafên wekhev yên jin û mêr di civakê de garantî dîkin, jin li Almanya bi mêr re mûçeyê wekhev nastîn. Mûçeya mêran jî ya jinan zêdetire.

Xebata rayedarên komar û Mîna Qazî di wan şertan de rûpelekî nû di dîroka doza Kurdistanê de vekiribû. Ger salên piştî Leyla Qasim û Margîrêt, Besê Anûş, Sakîne Cansîz û artêşa jinê li Kurdistanê çêbûn, ew cesaret û fidakarî ji dîrokeke dûr û dirêj ge-handibûn doza jina Kurd.

Ji 1946an heya Rojava

Li pey têkçûna serhildana Kela Dimdim Kurd li rojhilatê Kurdistanê nesekinîne û xala ku bizava siyasî a Kurd jî kêmnetewên din yên nava sinorên siyasî yên Îranê jî cuda dike ew berdewamiya xebata siyasî di nava gelê Kurd de bûye. Ji dîroknivîs û serleşkerên Îranî bigire heya siyasîmedar û lêkolînavanên wan li ser vê xalê xwedî nêrîneke hevparin. Bi her du serhildanên Simko û Qazî re pêvajoyeke nûtir di kar û xebatên siyasî li dijî desthilata Îranê dest pêkirin. Dijberiya rayedarên dewleta Tehranê ji serdema Sefewî heya roja îro eynen weke hev bûye. Pêşewa Qazî bi kar û xebatên ji hêlekê û ji hêla din jî bi bexşkirina canê mîratekî dewlemendtir kire para dîroka Kurdan ya azadîxwaziyê. Bi vê yekê re pirseke wiha tê kirin: Gelo daxwazên Qazî hatine cih?

Rewşa îro li çar aliyên Kurdistanê bi berawirdkirina bi rewşa 70-80 salên berê re gûherandinên mezin raberî me dide. Em vê rastiyê di antîpropagandeyên ragehandina welatên dagîrkerên Kurdistanê de jî dibînin.

Herî dawiyê şikandina meznahiya Kurdan li Îranê, hinek Kurdên xwefiroş û girêdayî rejîma dîktatora Îranê, sivkatî û bername li dijî statûya başûr û serokê Kurd rêzdar Mesûd Barzanî kirin. Belkî ev jî ji bêstratejiya Barzanî, ew jî hingî çêbû dema ku wî li pey hêrişa Daişê behsa rolê Îraniyan di paratsina Hewlêr de kir.

Îro li başûrê Kurdistanê statûyeke Kurdan a xwedî temenekî 30 salî heye. Dewletbûn û daxwazên ji bo serxwebûnê ji dawiya salên 1950an û pêda bi şoreşa Eylûlê a di bin serokatiya nemir Mistefa Barzanî de bû sedem ku gelek Kurd ber bi başûrê Kurdistanê ve biçin. Şaxên PDKê li bakur û rojava jî hatin çêkirin. Dîsa sinorên destçêkirî bi wê şoreşê re bêwate mabûn. Şahê Îranê bi vekirina radio, kovar û rojnameyên Kurdî xwest bandora bizava azadîxwazîya Barzanî di nava Kurdên rojhilatê Kurdistanê kêmî bike. Barzanî generalê komara Kurdistan bû û Mihemed Rîza Pehlewî jî wan salan û şûnde başdizanî ka ew kîye û çiqas di nava Kurdan da xwedî kesayetiyek karîzmatîkê. Hewldanên ji bo geşkirina şoreşekê carna li parçeyekê bûne sedema bihêzbûna hestên neteweyî li hemû Kurdistanê. Wan salan di mediya cihanê da nûçeyên li ser doza Kurd pirî caran di rêza yekê de cih digirtin. Komara Kurdistan bi nasnameya xwe a Kurdistanî pêngava ku bi germî jî hêla hemû Kurdan ve dihate pêşwazîkirin, rastiyên jiyan, daxwaz û hestên milletekî didan xuyanîkirin ku netenê li rojhilat belkî li parên din yên welatê xwe daxwazên wan yên hiqûqî û siyasî hebûne. Ew doz ya du û îro nîne û sedan sal pêşîneya wê heye. Ew daxwaza ku rojekê li Kurdistanê Sor, Agirî û li Mehabadê jî weke komara Kurdistanê reng û rûyê rastiyên dîroka Kurdan dabûn xuyanîkirin, îro li başûr bi rêveberiya Federal an jî Hikûmeta herêma Kurdistanê û li Rojava jî Xweseriya Demokratîk wê

rêbaza dêrîn a dîrokî û tije xwezî didomînin. Bi avavbûna kantonên li Rojava birêveberên wê pêngava nû û mezin dan diyarkirin ku:”

Em li ser şopa komara Kurdistan û Pêşewa Qazî Mihemed wê rêbaza pîroz berdewam dikin...” Ev yanî berdewamiya şoreşekê li ser axekê ku xwediyên wê ji bo diyarkirina mafên qedera xwe sinoran di navbera xwe de nabînin. Em ji van hewldanên ku navê hinek ji wana li jor hate diyarkirin dersên girîng hîn dibin. Yanî him ji hêla têkiliyên navxweyî û him jî ji hêla têkiliyên bi hêzên derve re gelek ders û peyamên eşkere di wan hewldanên şoreşgerî da hene.

1. Kurd dixwazin di diyarkirina qedera xwe de xwedî biryar bin, ne hêzên bi-yanî û ne jî welatên cîran bêtir îzina wan nabe ku biryareke wiha bidin. Ev daxwaza herî meşrû û hiqûqî ye. Peyama herî berçav û siruştî jî eve.

2. Dewletên dagîrker bi hemû hêza xwe fîzîkî û meînewî nekariye heza ji doza Kurdistanê di nava gelê Kurd de kêmkirina bike an jî di qada şer da wan rastî şikêstê bîne. Mînakên wiha di rûpelên dîroka Kurdistanê da gelek ber bi çavin.

Komar bi serokatiya Qazî tevî hişmendîyek cuda ji a himpîşeyên wî yên wê serdemê û pergala dewleteke modern hat avakirin. Kabîneya wezîran, hêza pêşmerge, weşanxane û çendîn sazîyên din bi awayekî sistematîk dixebitîn ku reng û rûyê jiyana li welat bigûherînin. Xelkê ew xebatên bêrawestan didîtin û ji ber wê jî him razî û him jî hevkarên îde û ramanên Qazî yên pêşvero bûn. Di ragihandina komarê de banga Qazî Mihammed a herî girîng, yekîtiya Kurdan bû. Derdê ku hêştî jî li pey wê daxwaza tije hêvî û hesret nehatiye dermankirin. Qazî di wê baweriyê de bû ku ger Kurd di bin sîwana sazîyeke netewî ya ji eşîr û êlan jortir neyên ba hev, pergaleke netewî ya wekî dewletê nikare li ser pê bisekine.

Di jiyana 333 rojên temenê Komara Kurdistanê de rêveberî hemû hewlên xwe dide ku xelkê hînî perwerde û tevli rêxist-

inîbûnê bi hemû awayan bike. Armanç ji vê yekê bi bikalîtekirina jiyana civakî bû. Wan dixwest di zêhniyeta takê Kurd de şoreşê çêbikin. Ew şev û rojên xwe dikin yek ji bo ku keda wan encamê bibîne. Ji ber wê jî kar û xebateke mezin tê lidarxistin. Li kêleka damezrandina arteş û sazîyên rêveberîyê, di xebatên dîplomasîya derveyî, avedanî û aboriyê de, di qadên civakî de ji bo avakirina sazîyên perwerde, weşangerî, çand, tenduristî, perwerdekirina civakê, tevlikerî û bilindkirina rolê jinan gavên girîng tên avêtin. Dema şert û mercên 1940 û yên îro didim ber hev ez rihet dikarim bêjim ku di 11 mehên temenê komara Kurdistanê da destkeftên wê bi qasî hemû destkeftên statûya başûr a xwedî temenkî 30 salî hêştî jî zêdetirin. Çimkî wan sistemek nû ava kir û di hereketa siyasî a Kurdistanê de bûn gaveke nûtir û moderntir. Di warê wêje û ragehandinê de jî kesayetiyên weke Hêmin Mûkriyanî, Hejar Mûkriyanî, Ebdulrehman Zebîhî û dehan nivîskar û reweşenbîrên mezin di bin sîwana banê J.K û komarê da perwerde bûn.

Dîsa jî divê neyê jibîrkirin ku Komara Kurdistanê ji dînamîkên hundirîn zêdetir bi bikaranîna derfet û dînamîkên derveyî hatiye damezrandin, lê dema dest bikar kirine ji hêla hemû çînan civakê ve xwedî piştgiriyeke malî-meînewî bûye. Bêhêziya rejîma Îranê, fesada wan îdarî, ferq-cudatiyên ku di hemû waran de dikirin, serkeftina Yekîtiya Sovyet û rewşa navdewletî ya wê çaxê bûn sedem ku Kurd li dijî dewletê rabin. Sedemên navbirî Kurd motive kirin ku pêngaveke wiha bavêjin. Serkêşiya rêber û rêxistinên Kurdistanî xwedî roleke mezin di wan gûherandinên dîrîkî de bû. Di bin pêşengiya Komeley Jiyaneke Kurd, PDK û Qazîyê jîr û zana da bi perspektîfeke zelal, bi dilsozî û niştiman perweriyêke mezin û tije tedibîrên dûrbînane ew gav tene avêtin, lê sedemên têkçûna statûya Mehabd û Tebrêzê girêdayî şert û mercên navmalî û yên navnetewî ên wî çaxê jî bo dirêjkirina temenê Komara Kurdistan û Azerbaycanê têrê nedikirin.

Qazî tevî hevalên xwe yên wefadar di bin sêdara îdamê da dîsa jî gotibû: **“Êdî bes..., biyek bin, çimkî neyarên Kurdan bêwijdan, bi dek û dolaban yê we bikin dijminê hev û din û yê we bi destê birayên we bidin kuştin, bona xatra xwedê ji hev hez bikin, hevdu bigirin, piştgiriya hevdu bikin...”**

Kurd yekin?

Mixabin nakokiyên bêbingeh ku em di navbera partiyên sereke yên li Kurdistanê mezin dibînin, bersiva pirseke wiha “ne” ye. Stûyên li başûr û Rojava dikarin di dîplomasiya derveyî da xwedî yek helwest bin. Ev yek jî kêmkirî û bêhêze. Di dawiyê vê nivîsê de mixabin dikarim bêjim ku ji bo berjewendiyên netewî, yekîtiyeke domdar û di derbarê helwesta li hemerî dijminên Kurdan de, wer xûyaye ku banga Pêşewa Qazî hê jî negihîstiyê navnîşana xwe, çimkî Kurd hêsta jî zêdetir ji hevkarîya hev û din, carana ji bo meremên wan yên dagirkariyê şerê hev jî dikin.

Li rex hemû hewldanên ku li başûr tene dayîn, lê hewildana herî modern a Kurdan a ji bo azadî û serxwebûnê niha li Rojavayê Kurdistanê ye. Perçaya ku herî zêde hestên netewî derxistin holê û bi berxwedana Kobanî re dengê li seranserê cihanê veda, têkoşîna keç û xortên Kurd li Rojava û kar û xebatên civakî-siyasî di bin banê rêveberiya Xweseriya Demokratîk da ne. Helbet têkilî û hevkarîya bi hêzên navdewletî ji bo zindîmayîna Rojava garantiyek e û ew rewş li başûrê Kurdistanê hebûye û hê jî didome. Lê pêwîste bê gotin ku ger têkoşîna Kurdan nebûya, ev têkilî û hevkarî jî pêk nedihat. Ji sala 2012an vir de jin û mêr, kal û pîr; her takekî Rojavayê Kurdistanê him ji bo parastinê, him ji bo birêvebirina saziyên pergale di kar û xebateke weke zibarê ji bo armancên pir pîroz de ne. Ew hewldanên ji bo avakirina jiyana civakî bi hişmendiyeke azad û bi bedelên pir giran xweziyên Qazî Mihemed bi bîra me tînin. Çimkî ew kar û xebateke bêmhempa dikin ku reng û rûyê jiyana di hemû waran de bigûherînin. Rojava wekî parçeyê herî biçûk a axa me a zêrîn bang û daxwazên Pêşewa Qazî ji xwe re kirine bingeha dirûşmên x-

batê û bêtir ji perçên din ji bo yekîtiya netewî pêşengiyê dike.

Di salroja şehîdkirina rêberên komara Kurdistan da ku hîvîya herî mezin ewe ku bi hebûna “pergala federalî ya li başûr û îro bi xweseriya Demokratîk a li Rojava, herwiha bi têkoşîna li bakur û rojhilatê Kurdistanê re, rastiya li ber çavan eve: Kurd ji her demê zêdetir nêzikî hev û dinin. Ji her demê zêdetir xwedî hêzeke mezin, birêxistinî û mezin in. Li rex nebûna lobbyên aborî kanalên dîplomasiyê li ber Kurdan vebûne. Bi van derfan re jî dîsa mixabin siyaseta Kurdî belav û parçeyî ye. Û wer xuya ye ku banga Qazîyê şehîd ji bo yekîtiyê hê jî negihîstiyê muxatebên xwe. Muxatebên ku di rêza yekê de serok, partî û rêxistinên siyasî li çar perçên Kurdistanê ne. Ger ew bi yek bin êdî gelê Kurd tiştêk nemaye ku bike.

Ji bîr nekin gotineke bab-kalên me wiha dibêje: **“Bi yekbûna du kesan gundek bi wan nikare” û bi yekbûna Kurdan re jî êdî rîsê dijmin yê bibe xurî**

Jêder û çavkanî:

- Hevpeyvîn tevî: 1. Seroka Yekîti Yayanî Kurdistan - Mîna Qazî, 2. Wezîr Perwerdê - Menaf Kerîmî, 3. Serkreterê bûroya Qazî Mihemed- Seîdxan Homayon , 4. Xwendevanê serdema komarê Izet Silêmanbegê Dergeleyî

- Bîranînên babê min Cibrayîl Xorşîd Nebî (Hevpeyvîna min û çend kesên din pêre)

- Bîranînên Ehmed Qewamo Seltene, serokwezîrê Îranê yê demê

- Nivîsa wikipedia li ser Hikûmeta Millî a Azerbaycanê (Bi farsî)

- Jîyan û serbihûriya Ceifer Pişewerî - Husên Birucêrdî + Pişewerî. Kawe Beyat

* Birêz Kaşkar Oremar vê gotarê bi minasebeta salvegera şehîdkirina Serokkomarê Kurdistanê Qazî Mihemed (31.03.1947) nivîsî. Lê ji ber derengmayînê, firsend nebû ku di hejmarê Kovara DENGê ya berê (121) da bê weşandin. Ji ber vê yekê û giringîya nivîsarê me biryar da ku em di vê hejmarê da belav bikin. Editoriya Kovara DENG

Siyasette mutlak doğru, eleştiri ve özgür düşünce üzerine bir deneme

Bayram BOZYEL

Bayram BOZYEL

Kovara DENG

Siyasette mutlak, değişmez, toplumun tümü için geçerli doğruların olup olmadığı ilk çağlardan beri tartışılacak bir konudur. Ancak bu konuya ilişkin tartışmalar o kadar saf ve masumane bir mesele değildir. Diğer birçokları gibi bu tartışma da son tahlilde siyasal iktidar konusuna dayanmaktadır.

Mutlak doğru tartışması felsefenin de temel uğraşlarından biri olmuştur. Bu son derece doğaldır. Çünkü her siyasal düşüncenin dayanmak zorunda olduğu bir felsefi temeli vardır.

Platon'a göre toplum ve devlet yaşamına ilişkin mutlak doğrular vardı. Ona göre sosyal ve siyasal yaşama ilişkin doğrular filozofların uzmanlık alanıydı. O halde toplumu filozoflar yönetmeliydi. Çözüm basitti: ya filozoflar kral olmalı ya da krallar filozof olmalıydı. (1)

Başka bir ifade ile mutlak siyasal doğruları bilenler doğal olarak devleti yönetecek, diğer insanlar ise onların önderliğini kabul edecekti.

İlk çağ Atina demokrasisinde etkili olan Protagoras gibi sofist düşünürler ise tüm insanların üzerinde birleşeceği siyasal doğruların olmadığını öne sürüyorlardı. Sofistlerle

re göre bir devlet düzeni, mutlak doğrulara dayandığı için değil, o devlet içinde yaşayan insanların ortak görüşlerine göre oluştuğu için meşrudur.

Diğer bir ifade ile günümüzün otoriter ve demokratik siyaset anlayışlarının kökleri Antik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Antik Çağ'da otoriter fikriyatı Platon'un içinde yer aldığı felsefi akım temsil ederken, sofist filozoflar günümüzün demokratik düşüncesinin ilk nüvelerini kendi çağlarında savunuyordu.

Mutlak doğru varsa demokrasi yoktur!

Sofistler ile Platon ve bir ölçüde Sokrates arasında başlayan tartışma günümüze kadar süregelmiştir. Antik dönemden beri bazı düşünürler Tanrı'ya, akla ya da bilime dayanarak mutlak doğrulara dayanan bir sosyal ve siyasal düzeni ortaya çıkardıklarını öne sürmüş, oluşturdukları ideolojiye göre insanı, toplumu ve devleti biçimlendirmeye çalışmıştır.

Geçen zaman içinde insanlığın sosyal, siyasal ve bilim alanında önemli gelişmeler kaydettiği doğrudur. Tarih, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, hukuk gibi disiplinler aracılığıyla topluma ve devlete ilişkin birçok konu açıklığa kavuşmuş, sosyal ve siyasal ge-

lişmenin bazı boyutları ortaya çıkarılmıştır. Buna karşın iyi ve mükemmel bir sosyal ve siyasal düzenin inşa edildiğinin, mutlak ve evrensel doğruların keşfedildiğinin söylenmesi mümkün değildir.

Bu bağlamda karşımıza çıkan sorun şu; eğer bir yerde mutlak siyasal doğrular varsa, o zaman herkesin görüşüne eşit değer veren, toplumsal müzakereye, oylamaya ve çoğunluğun görüşüne üstünlük tanıyan demokratik rejimi savunmaya gerek yoktur. Çünkü mutlak doğru ya da evrensel hakikatın olduğu yerde, halkın görüşünün ve çoğunluğun iradesinin bir anlamı kalmaz.

Bu noktada karşımıza çıkan soru şu; İnsan akıl, sezgi, algılama ve kavrama yetisi gibi özellikleriyle, doğayı, toplumu, insanı ne ölçüde bilebilir? İnsanın bilme yetisi, varlıkların doğasını tam olarak bilme özelliklerine sahip midir?

Bu noktada; gerçeğe ya da siyasal gerçeğe ulaşmak konusunda da iki farklı yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Oktay Uygun, bilgi felsefesi alanında, otokratik anlayışı biçimlendiren yaklaşımı *yansımacılık*, demokratik anlayışa yol açan yaklaşımı *uyuşmacılık* olarak nitelendirir. (2)

Yansımacı görüşler

Yansımacı görüşler insan zihni ile dış gerçeklikler arasında bir yansıma ilişkisi olduğunu kabul eder. İnsan zihni bir ayna gibidir; dış gerçekliği yansıtır. Dolayısıyla insan dış gerçekliğin mutlak bilgisine ulaşabilir. Bunu mümkün kılan güç idealist yaklaşımda zihin, materyalist yaklaşımda maddedir.

İdealist Yaklaşım

İdealist anlayış dünyayı ve varoluşu, bilinç (zihin) ve düşünceye öncelik vererek açıklar. İdealist filozoflara göre varlığın temeli, "idea", "zihin", "ruh" gibi kavramlarla dile getirilen, maddi olmayan bir töz-cevherdir. Maddi evren bu töz tarafından yaratılmıştır ve ona bağımlıdır.

Platon'a göre, duyu organları ile algıladı-

ğımız varlıkların dışında idealar olarak adlandırılan daha asli varlıklar vardır... İdealar, zaman ve mekândan bağımsız, ezeli ve ebedi, değişmeyen, maddi ve cisimsel olmayan varlıklardır. Duyu organlarımızla algıladığımız varlıklar ise bu ideaların birer kopyasıdır. Platon, gerçek bilginin duyu organları aracılığıyla, deneyle, gözlemle değil, ancak akıl yoluyla elde edilebileceğini savundu. Tanrısal zihinden pay almış olan insan zihni, bir ayna gibi dış gerçekliği yansıtmaya özelliğine sahiptir. (3)

Bu akımı savunanlar aynı zamanda insanları mutlak doğruya ulaşanlar ile ulaşamayanlar diye ayırmış, ikincileri birincilere tabi kılmıştır. Başka bir ifade ile mutlak doğrunun varlığı nedeniyle, diğer düşüncelere özgürlük tanımanın anlamsız olduğu sonucuna varılmıştır.

Mutlak gerçeğe akıl yoluyla ulaşılacağını savunan Platon ve Hegel düşünce özgürlüğünü ve insanların eşitliğini reddeden otoriter ve totaliter rejimlere ulaşmıştır.

Hegel akıl yoluyla mutlak gerçeklere ulaştığını ileri sürmüş ve felsefesini tarihin sonu olarak göstermiştir.

Berkley ise Tanrısal zihinden pay almış olan insan zihninin, bir ayna gibi dış gerçekliği yansıtmaya özelliğine sahip olduğunu öne sürmüştür.

Materyalist yaklaşım

Eski Yunan filozofu Demokritos (İ.Ö. 460-370) diğer materyalist filozoflar gibi varlığın temelini maddeye dayandırmıştır. Düşünce ve zihin vb. aslında maddenin hareket ve değişiminin bir sonucudur.

Bu akımdan gelenler arasında bazı farklılıklar bulunsa da esas olarak insanın bilme yetisi, onlara göre "dünyanın ya da doğanın şeylerini yansıtan aynaya benzer bir alettir". Tek farklılık bilinenle henüz bilinmeyen, yüzeysel olarak bilinenle daha ayrıntılı bilinen arasındadır.

Esas olan dış dünyadır, maddedir. Bilgi

ise maddenin, şeylerin zihnimize yansımasından ibarettir. Zihnimizin dış dünyayı olduğundan farklı, yanlış, eksik yansıtması mümkün değildir.

Marks'a göre, temel gerçeklik olan maddi dünya insan zihni tarafından aynen kavranabilir. Dış dünya sürekli zihnimize yansır, ama bu yansıma eksik yansımadır ve bilgiyi kavramamız için yeterli değildir. Dış dünyadan edindiğimiz duyumların zihinsel süreçlerle kavramsallaştırılması ve ortaya çıkan verilerin pratikte denenmesi gerekir.

Lenin yansıma ilişkisini duyumlarımızın ötesine taşıyarak, gerçekliğin doğrudan zihnimize yansıdığını söyler. Böylece duyumlar nesnelleşir ve bilgimizin doğru yönde olması garanti altına alınmış olur.

Stalin'e göre, "Marksist felsefi materyalizm, dünyanın ve dünya yasalarının tamamen bilinebilir olduğundan, doğa yasaları hakkında deneyimle, pratikte sınanmış bilgimizin, nesnel doğru değerinde sağlam bir bilgi olduğundan; dünyada bilinemeyecek hiçbir şey olmadığından, sadece şimdilik bilinmeyen, fakat bilimin ve pratiğin güçlerince ortaya çıkarılıp bilinebilecek şeyler olduğundan hareket eder. (4)

Yansımacılığın eleştirisi

İdealist ve materyalist görüş sahipleri insanların mutlak doğruyu bilebileceğini savunur. İnsan zihni maddenin ya da üst zihnin (Tanrının) gücü sayesinde dış gerçekliği aynen yansıtır.

Böyle bir anlayışa dayalı bir devlet düzeninde, yönetici elit, izlediği politikalar bakımından mutlak doğrulara dayandığını ileri sürecektir. Bu durum, izlenen politikanın hiçbir şekilde sorgulanmaması demektir. Politik kararların alınmasında farklı görüşlerin değerlendirilmesi ya da halkın hakemliğine başvurulması söz konusu değildir.

Bu anlayışın bir çeşidini geçen yüzyıl tecrübe edilen reel sosyalizm deneyiminde görmek mümkün. Söz konusu sosyalizm anlayışına göre dünyada tek bir sosyalizm modeli söz konusuydu ve o da Sovyetler Birliği'nin başını

çektiği sistemdi. Böyle bir sistemi hayata geçirmek için tek bir parti yetiyordu. Aynı toplum modelini hayata geçirmek için birden çok partiye gerek yoktu. Sosyalist toplum için tek ve tartışmasız doğru bir model olduğuna göre, halkın kafa yorması ve siyasete katılması ihtiyacı kediliğinden ortadan kalkıyordu. SBKP'nin Polit Büro'su gerçekliği tartışma götürmez olan bu modeli tüm halk adına hayata geçiriyordu. Bu anlayışın Sovyetler Birliği'nde yol açtığı sonuçlar şimdi daha açık görülüyor; koyu bir baskı rejimi, ekonomide gerileme, siyasette kokuşmuşluk, çürüme ve toplumsal çöküş...

Son zamanlarda ise kapitalizmin ideolojileri bu sistemi tarihin sonu olarak nitelendirerek, onu tek ve tartışılmaz mutlak doğru ve toplum düzeni olarak topluma yansıtmaya çalışmaktadır.

Tarihteki bütün otokratik ve baskıcı rejimler mutlak doğru ya da doğmalardan hareketle kendilerini haklı göstermeye çalışır. Bu tür rejimler, bir kez kendi mutlak doğrularını belirledikten sonra, o amaca ulaşmak için bütün baskıcı ve hukuk dışı araçları meşru ve kaçınılmaz gösterirler.

Uyuşmacı Görüşler

İnsan bilgisi konusunda kesin yargılardan kaçınan düşünürler bakımından, dış gerçeklik bilinemez demek değildir. Dış gerçekliği belli bir ölçüde anladığımız doğrudur. İnsanlığın bugüne kadar oluşturduğu teknoloji ve uygarlık düzeyi bunun kanıtıdır. Doğayı, toplumu ve insanı açıklamaya yönelik pek çok bilim dalı önemli bilgiler ortaya koymuştur. Demek ki, insan zihni ile dış gerçeklik arasında bir tür uyum ya da karşılıklılık vardır. Bütün sorun, eldeki bilgi birikiminin donmuş, mutlak bir nitelikte olmadığı, yeni bilgi ve bulgularla değişebileceği gerçeğidir.

"Bilim doğruluk arayışıdır. Ama doğruluk kesin doğruluk değildir". (5)

Popper, doğruluğa yaklaşma fikrinin bilim kuramının en önemli fikirlerinden biri olduğunu ile sürer.

Sokrates bir devlet adamının bilge olması gerektiğini söylemiştir – hiçbir şey bilmediğini bilecek kadar bilge. Platon da devlet adamının, hepsinden çok kralın bilge olması gerektiğini söylemiştir.

“Devlet adamı bilge olmalıdır” formülü, Platon için bilge filozofların yönetim talebi anlamına geliyordu. Aynı formül, Sokrates için devlet adamının ne kadar az bildiğini bilmesi gerektiği anlamına geliyordu; bu yüzden de taleplerinde son derece mütevazı olmalıydı. Böylece savaşa ve barışa karar vermeyi kapsayan büyük sorumluluğunu görür ve ne büyük zarara yol açabileceğini bilir. Çünkü o ne kadar az şey bildiğini bilir.

Karl Popper, büyük çoğunlukla iyi niyetli olarak nitelendirdiği entelektüellerin, özellikle daha mütevazı olmasını ve büyük önder rolleri oynamayı denememeleri gerektiğini belirtir. Yeni ideolojiler, yen dinler kurmaya gerek yok. Onun yerine; “Daha fazla entelektüel tevazu”. (6)

Yukarıda kısaca değinilen her iki (kaba idealist ve materyalist) yansımacı yaklaşımın insan zihninin dış gerçeği yansıtan bir ayna olduğu görüşü reddedildiğinde, kimsenin bilgisi tüm insanları bağlayan mutlak ve tartışılmaz nitelikte bir meşruiyete sahip olmayacaktır. Bu nedenle hem doğa bilimleri hem de sosyal bilimler alanında hiçbir görüş, daha baştan mutlak doğru ya da kesin yanlış olarak nitelendirilemeyecektir. Gerçeğe yaklaşmak bakımından en elverişli tutum; her görüşün saygıyla karşılanması, daha yararlı görüşlerin ortaya çıkmasını sağlayacak bir özgürlük ortamının yaratılmasıdır. Buradan, insanların eşit ve özgür kabul edildiği, mutlak bilgiye sahip olanlarla olmayanlar ayırımının yarattığı hiyerarşinin bulunmadığı demokratik siyasal bir düzene ulaşmak mümkündür. İnsanın bilgi edinme sürecinde bir kuşku payı bırakarak, sosyal ve siyasal düzeni hiyerarşiye, eşitsizliğe ve otokrasiye mahkûm etmeyen bir yaklaşıma Kant’ın bilgi felsefesi örnek olarak gösterilebilir. (7)

Kant ve Akılcılığın eleştirisi

Kant, görüşlerini, çağının insan aklının her konuda mutlak gerçeğe ulaşabileceğini savunan akılcılığa karşı bir eleştiri olarak ortaya koymuştur. O dönemde Rönesans sonlarında büyük gelişme kaydeden matematik ile tüm evrenin kesin bir biçimde açıklanacağına inanılıyordu. Fizik, kimya, biyolojiden farklı olarak matematik doğa olaylarının gözlenmesi ve test edilmesi üzerine değil, doğrudan doğruya insan aklından çıkan bir bilimdi. İnsanın zihinsel yapısı öylesine özelliklere sahipti ki, hiçbir duyu verisi olmaksızın, yalnızca kendine dayanarak bazı yasalar buluyor ve bu yasalar doğaya uyuyordu.

Kant bu yaklaşıma karşı çıkar ve akıl aracılığıyla bilgi yeteneğimizin sınırlı olduğunu söyler. Gözlem alanımız içindeki olay ve nesneleri, duyularımız ve duyu verilerini yorumlayan zihnimiz aracılığıyla belli ölçüde tanıyabileceğimizi, ancak nesnelerin mutlak bilgisine ulaşamayacağımızı söyler.

Zihin bilgiyi mümkün kılar ama bu bilgi gerçekliğin tam kopyası olmayıp, zihinsel süreçlerle biçimlenmiş kurgusudur. Bu nedenle insan zihni dış gerçekliğin mutlak bilgilerine ulaşamaz. Bilgimiz mutlak değil, görelidir.

Örneğin, fiziksel dünyada renkler yoktur. Bizim renkler olarak algıladığımız duyu verileri, değişik özelliklerdeki elektromanyetik dalgalardır. Elektromanyetik dalga ile renk aynı şey değildir. Bilimdeki gelişmeler de, bilginin kesinliğinden çok göreliliği yönündeki argümanları doğrulayıcı yöndedir. (8)

Demokratik toplumda doğrular toplumsal müzakereyle belirlenmelidir

Evrensel olduğu iddia edilen bazı doğa yasaları zamanla geçerliliğini kaybetmiştir. Örnek olarak Newton’un evrensel yasaları Einstein’dan sonra değişmiş, kuantum fiziği de Einstein’ın bazı doğrularını geçersiz kılmıştır. Günümüze kadar elde edilen bilimsel bilginin mutlak doğruyu yansıtan bir kesinliğe sahip olduğu söylenemez.

Karl Poper'in dediği gibi *"Bilgi arayışında amacımız doğruya daha çok yaklaşmaktır, hatta bu konuda ilerlediğimizi bile bilebiliriz... Ancak bilimi doğruyla özdeş tutamayız, çünkü hem Newton'un hem de Einstein'ın kuramlarını bilim sayıyoruz, ama ikisi birden doğru olamaz, üstelik her ikisi de yanlış olabilir."*

Bilimde özgün olan, eleştirel yöntemin bilinçli bir şekilde uygulanmasında yatmaktadır.

Her bilim öncesi bilgi, dogmatiktir. Bilim, dogmatik olmayan yöntemin, yani eleştirel yöntemin bulunmasıyla başlar.

Doğruya ulaşma çabalarına ilişkin K. Popper'in şu çarpıcı ifadelerinin altı çizilmelidir. *"Uşçu basitçe, haklı çıkmaktan çok öğrenmeye değer veren; yabacı fikirleri olduğu gibi kabul lenmek yerine, kendi fikirlerini başkalarının fikirlerine açarak ve başkalarının fikirlerini eleştirerek öğrenmeye açık olan insandır. Burada vurgu eleştiri fikrinde, daha çok eleştirel tartışma fikrinde yatmaktadır. Demek ki gerçek usçu ne kendisinin ne de başkasının bilgeliği tekeline aldığına inanır. Sırf eleştirinin bizi hemen yeni fikirlere ulaştırdığına da inanmaz. Ama fikirler alanında sadece eleştirel tartışmanın iyiyi kötüyü ayırt etmemize yardımcı olacağına inanır... Ama yalnızca eleştirel tartışmanın bize bir fikri farklı taraflarından görmek ve adilce yargılamak için gerekli olan olgunluğu verebileceğine inanır."*

"Herhalde usçu yaklaşım aşağıdaki şekilde de ifade edilebilir; belki ben haksızım, sen de haklısındır, ne olursa olsun tartışmamızdan sonra ikimiz de bazı şeyleri eskiye göre daha net olarak görebilmeyi umabiliriz, ve ne olursa olsun, kimin haklı olduğundan çok doğruluğa daha da yaklaşmanın önemli olduğunu unutmadığımız sürece ikimiz de birbirimizden öğrenebiliriz." (9)

Doğa bilimleri alanında ulaşamadığımız kesinliğe sosyal bilimler alanında yaklaşmış bile sayılmayız. İdeal bir devlet düzeni nasıl olmalıdır? Binlerce yıl öncesinden günümüze kadar filozoflar, düşünürler ve siyaset kuramcıları bu sorulara çeşitli yanıtlar vermişlerdir.

Tarihte ideal bir toplum düzeninin mutlak, kesin ve evrensel yasalarının bulunduğu iddiası bazı düşünürlerce ileri sürülmüştür. Hata bunlardan her birinin kurucuları kendi toplum modelini tarihin sonu olarak nitelendirmiştir. Tarihin ve toplumun yasalarının fizik yasaları kadar kesinlikle formüle edilebileceği savunulmuştur. Mutlak siyasal doğrulara dayandığını iddia eden söz konusu düşünce sahiplerinin iktidarı ellerine geçirdiklerinde insanlığa yaşattıkları organize kötülükler yakın tarihten ve günümüzden çok iyi bilinmektedir.

Öte yandan doğa bilimleri ve sosyal bilimler konusunda mutlak bilgiye ulaşamayacak olmamız, güçlü bir uygarlık ve sağlam bir toplumsal düzen kuramayacağımız anlamına gelmiyor. Buna karşın eşitlik, özgürlük, adalet gibi değerlere dayanan insana yaraşır bir düzen kurmak için, mutlak siyasal doğru iddiasından vazgeçmek iyi bir başlangıç olacaktır.

Kimsenin bilgisinin mutlak/ tek doğru olmadığı kabul edildiğinde, tüm görüşler eşit saygı görecektir ve korunacaktır. Mutlak doğrunun olmadığı yerde, toplum içinden bir kesimin, mutlak doğru iddiasının verdiği güçle diğerleri üzerinde iktidar kurması söz konusu olmayacaktır. İnsan doğasını, toplum düzenini ve devleti açıklayan mutlak doğrular olmadığına göre, yapılması gereken, insanların, grupların, halkların görüş ve kanaatlerine, kendilerini tanımlama ve ifade biçimlerine, farklılıklarını koruma çabalarına ve geleceğe ilişkin beklentilerine saygı göstermektir. Farklılıkların barış içinde bir arada bulunabilecekleri bu ortam, çoğulcu, özgürlükçü, eşitlikçi bir düzenin kurulmasına ve yaşamasına olanak sağlar. Demokrasi, mutlak doğru anlayışını reddeden böyle bir felsefi yaklaşım üzerine temellendirilir.

John Stuart Mill'in dediği gibi; *"İnsanoğlunun yanılmaz olmadığı; hakikatlerin genellikle yarım hakikatler olduğu, fikir birliğinin karşıt fikirlerin en tam ve özgür karşılaşmasının sonucu olmadıkça istenilir olmadığı ve çeşitliliğin kötü değil iyi"*

olduğu şeklindeki ilkeler, insanların fikirlerine olduğu kadar eylem tarzlarına da uygun ilkelerdir.” (10)

Demokratik anlayış hem farklılıklara saygı gösterilmesini hem de farklı grupların sürekli birbiriyle iletişim içinde olmasını gerektirir. Bu gereklidir çünkü hiç kimse ve hiçbir grup, başka görüşlere gereksinim duymayacak ölçüde doğruyu bilmemektedir. İzlenecek kamusal politikalar, kişiler, gruplar, ideolojiler arası tartışmalarla belirlenmelidir...

Doğruya ulaşmada düşünce özgürlüğünün önemi

Bu noktada düşünce özgürlüğü büyük bir önem taşımaktadır.

Çünkü özgür düşünce alışverişi olmadan düşünce özgürlüğü olamaz. Düşüncülerimiz sınamak, çürütülemez olup olmadıklarını bulmak için başkalarına gereksinimimiz vardır. Eleştirel tartışma bireyin özgür düşüncesinin temelidir. Bu da düşünce özgürlüğü olmaksızın politik özgürlüğün olmayacağı anlamına gelir. Dahası politik özgürlüğün her bireyin aklından özgürce yararlanmasının önkoşulu olduğu anlamına gelir.

Kişiliğin onuru deyişiyle Kant, her insanı ve kanılarını saygıyla karşılama buyruğunu anlatmak istemiştir. Kant bu ilkeyi sıkı sıkıya özgürlük fikrine, düşünce özgürlüğüne bağlamıştır. Spinoza ise düşünce özgürlüğünü, tiranların elimizden almaya çalıştığı ama asla alamayacağı devredilemez bir özgürlük olarak temellendirmeye çalışmıştır.

Bu noktada tekrar Popper'in görüşlerine başvuralım. “Gerçek Aydınlanmacı, karşısındakini asla kandırmak bir yana, aslında ikna etmek bile istemez; Yanılabileceğinin her zaman bilincindedir. Ama hepsinden önce, başkalarının özerkliğine ruhsal bağımsızlığına, önemli konularda onları ikna istemeyecek kadar değer verir. Daha çok çelişkileri ve daha da iyisi mantıksal ve disiplinli eleştiriye meydana çıkartmak ister. İkna etmek değil, sarsmak ve özgürce fikir oluşturmaya davet etmek ister. Özgürce fikir oluşturmak onun için değerlidir;

sadece hepimiz özgürce fikir oluşturarak doğruya daha çok yaklaşabileceğimiz için değil, aynı zamanda özgürce fikir oluşturmamanın kendisine de saygı duyduğundan dolayı. Oluşturulan fikrin kökten yanlış olduğunu düşünse bile ona saygı gösterir”. (11)

Düşünce özgürlüğü konusu Aydınlanma döneminin en hararetli tartışma konularından biri olmuştur.

John Stuart Mill, Özgürlük Üzerine adlı eserinde; Bir düşüncenin susturulmasındaki asıl kötülüğün, onun insan türüne karşı, yaşayan kuşağa olduğu gibi gelecek kuşaklara karşı da bir haydutluk olduğunu; o düşüncenin yandaşlarından da fazla olarak, söz konusu düşünceye yandaş olmayanlara karşı da bir soygunculuk olduğunu ileri sürmüştür.

Bir düşünceyi yasaklamanın yol açacağı sonuçlar üzerinde duran Mill şunu ifade etmiştir.

“Düşünce eğer doğru ise, insanlar yanlış olanı doğru olanla değiştirmek imkanından yoksun bırakılırlar: eğer yanlış ise, onlar, hemen hemen aynı derecede büyük bir yararı, yani hakikatin batıl ile çarpışması sonucunda onun daha açık anlaşılmasını, daha canlı bir etki bırakması fırsatını elden kaçırmış olurlar....

Boğmaya kalkıştığımız düşüncenin yanlış bir düşünce olduğundan hiçbir zaman emin olmayız; ayrıca bundan emin olsaydık bile, onu boğmak gene de kötü olurdu.

Bir zamanlar genel olan birçok düşünceyi zamanımız nasıl reddediyorsa, şimdi genel olan düşünceleri de gelecek zamanların kabul etmeyeceği aynı derece kesindir.” (12)

Demokratik anlayış, herkesin kabul etmesi gereken mutlak doğrulardan çok, alternatifler arasında en iyisini seçebilen, farklı düşüncelerin katkısıyla görüşlerinin değişebileceğini kabul eden, demokratik anlayışa uygun bir yaklaşım içinde olan yurttaşların katkısıyla hayat bulabilir.

Bu noktada, bilim aracılığıyla mutlak doğruya ulaşılabileceğini savunan görüşlerin de

bilimsel bilgiyi yanlış nitelendirdiklerini belirtmek gerekir. Bilimsel bilgi mutlak doğru demek değildir... en doğru kabul edilen bilimsel bilgi bile, bir gün daha doğru bir görüş tarafından düzeltilebilir ya da tümüyle yanlışlanabilir. Bu özellik bilimsel bilginin doğasından kaynaklanır; gözlem, deney, akıl yürütme gibi zihinsel ve teknik işlemleri içeren bilimsel yöntemle üretilen bilgi, aynı yöntemle reddedilebilir. Bilimsel bilgi, bilimsel yöntemlerle yanlışlanabilen bilgi olarak tanımlanabilir.

- (1) Platon, *Devlet*, Çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz, Remzi, 1980, İstanbul
- (2) Oktay Uygun, 2017, *Demokrasi Tarih-*

- sel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar onikilevha İstanbul*
- (3) O. Uygun. *Age*.
- (4) J.V. Stalin *Diyalektik ve Tarihi Materyalizm*, İnter Yayınları, 1995 İstanbul
- (5) Karl Raimund Popper *Hayat problem çözmektir* YKY 8. Baskı Nisan 2028 İstanbul
- (6) K. Popper *age*. s. 116
- (7) Immanuel Kant. *Saf Aklın Eleştirisi*, İdea Yayınları, 1993, İstanbul
- (8) Bryan Magee *Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, Remzi Kitabevi, 1982 İstanbul
- (9) K. Popper *age*. s.129
- (10) John Stuart Mill, *Özgürlük Üzerine* Oda Yayınları 2012 İstanbul
- (11) K. Popper *age*. s. 131
- (12) John Stuart Mill, *age*.

PKK hincet e, dagirkirina Başûr armanc e

Cemal ÇELKİ

Cemal ÇELKİ

Kovara DENG

Pêşekî

Di dirêjahiya dîroka damezrandina xwe de, Tîrkiye berdewam xewnan bi vegerandina Împaratoriya Osmaniyan de dibîne, jibo hindê ev xewne bibîte realîte hemû rêyekê bikartîne, her tim di liv û tevgerê berdewam da ye, di planên xwe de jî çî sînoran nas nake, li cem wê pirsên mirovî hind giringiya xwe nîne, lewma jî zêde ne pêgîre bi pîvan û şert û mercên parastina mafê mirovan, cihê derfeta wê hebe derba xwe biweşîne nabêje yek û du her yekser dê kirîyara xwe cîbecî bike, ew dixwaze gelê Tirk her tişt be, gelekê pîroz û muqedes be di nava gelên din de, heta eger hebûna wan li ser kîsê hebûna gelên din jî be, ev yek nabêje problêm ji bo wan.

Kêşeya herî mezin li Tîrkiyê di nava gel da ye ne ku deshilatê, çunku gelek caran siyaseta ew di bin slogana (tek dewlet, tek netewe, tek ziman) peyrew dikin, di nava vê sloganê de her tişt zelal e, ku ew bi çî rengan kesekê din (ne netewe, ne ziman, ne etnîk) napejirînin, her tevgerê yan bizavek di vî warî de derkevîte holê ewê bi hemû awayan dij derkevin, di biyavên zilm û stemê de afrînerin eve rastiyeke nayête înkarkirin, ev zulm û stema wan her kes hest pê dike û dizane bi çî şêwazekê ye, lewma jî Mandela

digot: Eger kesek bixwaze Tîrkan nas bike dê rojekê ji rojan bibe kurd, ev gotina Mandela gelek watedare ..! Dîsan Mandela bi aşkirayî digot: şerê Tîrkiyê ne tenê dijî Pkkê ye belku dijî mafên mirova ye, dijî karker û hemû tevgerên liberal e. Şereke dijî demokrasiyê ye li Tîrkiyê, terorê weke hêcet bikar tîne jibo meşandina siyaseta înkare li ser gelê kurd û gelên din li Tîrkiyê.

Deshelat hatine û çûne lê zihinyeta şovîni û kevnepereşt her wek xwe maye di hindirê dilê civakê de, aliyên siyasî yên dixwazin deshilatê zû bigirin dest, piraniya wan ewan xalên hestiyar yên di nava civakê Tîrkiyê de xwedî hebûn bikartînin, xalên hestiyar jî helbet pirsên (nasyonalîst û olî) ne, gelê Tirk di bingeha xwe de mirovên teng yên nasyonalîst in, nasyonalîstbûna wan bi radeyên wesayê tuxûbên rasistiyê jî derbaskirîne, dema dengên sloganekê di hêla netewî de dibihîsin yekser bandora xwe li arasteya wan dike, ji bilî sloganên netewî çî tiştêkê din wan nahejîne, ev saxlet û zihinyete digel ruha serdem nagunce, pêtiya wan bi pêdaçûnekê heye.

Împaratoriya Osmanî wate bingeha gelê Tirk, împaratorî bi stratejiya xwe li her derê xwe bi nûneriya olî û mezhebî daye naskirin,

hêz û bandora xwe ji vê çendê wergirtiye, êdî di vî warî de seng û giraniya xwe serçavekiriye, wate ol û mezheb jî bûne du xalên herî bihêz ew xwe di nava civakên din de îfade bikin, mebest li vê derê ew e, ku Tirkan şiyane gelek bi başî ol û mezheban bi kar bînin jibo armanc û xwastekên xwe yên netewî, gel û netewên din di bin kirasên olî û mezhebî de xapandîne û jibo serxistina pirsê xwe ya netewî bi kar anîne, heta niha jî li ser vê çendê berdewamin, hêj bandora vê siyasatê li ser kesên gelên Tirkîyê heye.

Têkçûna deruniya siyasetkîrinê li Tirkîyê

Xewnên Tirkîyê bi veğerandîna imparatoriye nehêlaye ew rihet razên û di nava deruniyeke normal de piroseya jiyane derbas bikin, rewşek li cem wan peydakiriye, ku bi sînoren xwe yên niha razî nebin, berdewam bîrê di hindê de bikin çawan sînoren xwe berifreh bikin, li ser van esasan curekê tevgerên ne siruştî ketîne têda, li her derê dixwaze bêje ez xwedî înisyatîfîm, pirs li gor dilê me nemeşin emê atmosferan têk bidin, jiber wê çendê zêdegaviyên wê li gelek cihan tene dîtin û rojane dibîne manşetên serekî yên nûçeyan.

Di şerê cihanî yê yekê de, Tirkîye dizane çawan nexşeyê jeopolîtîk yê deverê hate danan, Kurdistan li gor planeka navnetewî hate parçe parçekirin, di vê piroseyê de pişka şer ber Tirkîyê keft, her kes dizane, ku Bakurê Kurdistanê beşê herî mezin yê Kurdistanê ye, her çende serjimêriyên fermî nebûne, lê weke tê pêşbînîkirin rûniştîyên wê zêdetirî bîst milyon kesan e, ne tenê mafên wan nayêne dan belku hebûna wan bi hemû wateyan tê înkarkirin.

Li îraq û Suriyê û Îranê kurd hene, ev gotin jibo Tirkîyê tişteki asayî ye, behskirin li ser sê beşan kêşê nîne, beşê çarê (Bakurê Kurdistanê) hêla sor e, nabî ev nav bête gotin û li çu cihan bête bi lêv kirin, ew li hemberî navlêkirina vî beşî tuşî histeriyê dibin û deruniya wan bi temamî têk diçe, siyasatê jî li ser van prensîbên ne tendirust dîkin, kesên neteweya serdest jî li ser van bingehan hatî-

ne avakirin, lewma jî çêkirina guherînan ne hind karekê asane, çunku pîraniya kesên netewa serdest jî xwediyên heman nesaxiya derunî ne.

Çareseriya rewşa xwe ya derunî di nema-xelkekê din de dibînin, di vê derbarê de qirkirin û jenosîda Ermenan bi dirindetirîn şewaz cîbecî kir, îro jî bi praktîk dixwazin gelê kurd ji holê rakin, bi aşkira dibêjin destkeft yan statûyeke kurdî li kî ve çêbibe emê dij derkevîn û hewlên têkdana wê pêkbînin, li Başurê Kurdistanê pêşketin çêbûn û kurd bûne xwedî deshîlat û cihê xwe di nav desturê îraqê de girt, ew dij rawestan, li vê dawiyê jî li Rojavayê Kurdistanê deshîlata xweser kete destên kurdan ew harbûn êrişî Rojava kirin û li hin cihan dixwazin guherînen demografî ava bikin, mînak li ser vê çendê, li Efrînê zêdetirî sê sed hizar Efrînî yên derêxisitî li ser mal û halên wan, li cihê wan malbatên çeteyên ser bi Tirkîyê yên binechkirî, bi vê hovîtiyê dixwazin mîna Ermenan siyaseta qirkirin û jenosîdkirinê bi awayekê sistematîk bidine meşandin.

Pîrsa gelê kurd çima jibo Tirkîyê gelek hestiyar e?

Hejmareka gelek mezin ya kurdan li Tirkîyê xwedî hebûn in û li ser cih warên xwe yên resen jiyana xwe derbasdikin, gelê kurd gelekê zêndî ye, niha kurd di qonaxeka herî baş da ne, berê zêde nedikarîn bêjîn em kurdin û em hene, niha bi fexir û şanazî vê dibêjn em kurd in û em hene, her çende bi dijarî kemalistan xwastin evî gelî asîmle bikin, di encam da hewlên wan şkestin xwar ev gel şiya li ser pêyan bît û bi îsrar hebûna xwe bidete hesbandin.

Tevgerên cuda cuda hem di qadên siyasî de hem jî di qadên leşkerî de, şiyar bi cisaret li hemberî siyaseta înkare û siyaseta asîmlekirinê bisekinin, tevgerên kurdistanî heta îro jî li Bakurê Kurdistanê weke organîzeyên siyasî xwedî bandor in di civaka kurdistanî de, Tirkîye jî van pêşveçûnan ditirse, hebûna tevgerên kurdistanî bi gef dibîne li ser yekitiya axa Tirkîyê, her li ser evan esasan di her warî de givaştinan li ser xebata wan çêdike, dixwa-

ze li her derê xwe bike kelem di pêşiya têkoşana wan de, her wesa hewl bide pêşveçûnên xebata wan bide xetimandin.

Tiştê seyr ew e, Tîrkiye dibêjît pêşveçûnên kurdan li beşên din yên kurdistanê me dêşînin, dîsan jî metirisîne li ser paşeroja Tîrkiyê, evê çendê tînin ziman be ku danpêdanê bi kurdên bakur û Kurdîstana Bakur bikin, baş e eger tu naxwazî hebûna evî beşî nasbikî, zulm û stema li ser wan ji holê rake, bi çi zimanên şaristanî mamelê digel de encam nadî, tu bêjî bi berdewamiya siyaseta înkare hebûna wan bideye windakirin.

Di dirêjahiya temenê dewleta xwe de hewe siyaseta înkare bi dijwarî daye meşandin, şewazên stemê nemane hewe li ser evî gelî nedayne praktîzekirin, serda jî hemû wan givaştin û gefên hewe, Kurdîstana Bakur heye, Kurd hene, zimanê kurdî heye, stran û hunerê kurdî heye, çand û kultur û kelepûrê kurdî heye, rewşenbîr û siyasetsvan û bîrmendên kurdan hene, di her qada têkoşanê de kurdên bakur xwedî hebûn in, renga di gelek milan da jî têkoşana wan ya îlham bexşe bo beşên din yên kurdistanê, gereke Tîrkiye ji serboriya mifa wergirtiba, li cihê siyaseta înkare danpêdan bi hebûna kurdan kiribaye, li ser maseya giftugoyan pîrsgirêka kurd daba gengeşekirin, wî çaxî li cihê mamela hestiyar da mamela dostayetî û biratiyê cihê xwe girît, bêguman ew jî dê di xizmeta her du gelan bît.

Hêncetên Tîrkiyê li Başûrê Kurdistanê xilas nabin

Tîrkiye madem kurdan weke neyarê xwe dibîne, mumkin nîne hêncetên wê li Başûrê Kurdistanê xilas bibin, destpêkên salên notan hêj nav û hêza pkê li Başûrê Kurdistanê rengvedana xwe nebû, wî çaxî jî dgot; ez qebûlnakim li kêleka me statûyeka kurdî hebe, di gelek waran da givaştin li ser Herêma Kurdistanê çekirin û her tim gef ji kurdên başur dixwastin, ev siyaseta wê ya dujmindariyê di demên encamdana referandumê de baştir hate zelalkirin, baş hate xweyakirin, ku dostayetiya wê digel deshîlata herêmê mîna diwarê li ser befrê ye.

Salên notan her car digot; Kerkûk ne Kurdistan e belku bajarekê Îraqî ye cihê Tirkomanana ye, em nahêlin zorî li Turkmanan bête kirin, di vî warî de gelek curên destêwerdanan jî pêkînan, rewşeka wesa anî pêş baweriyaya Turkuman girêdayî axê bît zêde hate girêdan bo deshîlat û welatê Tîrkiyê, ev siyaseta di bin egerê hindê bingehaa bawerî û neviyanê roj bi roj pitir cihê xwe di nava pêkhatayan de bigire, ev jî planên dewletên dagîrkere, çunku paşê bi rêka çêbûna nakokiyên di neqeba pêkhatayan da, dê ew jîngeh bête pêş ew bi asanî bikarin destêwerdanan bikin.

Helbet niha hemû çav li ser hinde ne, ku pkê hênceta serekî ye Tîrkiye operasyonên leşkerî li Başûrê Kurdistanê encam didin, eger niha pkê li çiyayên kurdistanê jî nemîne, dehan hêncetên din dê bîne pêş, hêncetên wê xilas nabin, heta çiyayên kurdistanê bo bîne valakirin, daxwazên wan bi dawî nayên û berdewam dê hewildin astengan çêken, ez di wê bawerê da me eger çiyayên kurdistanê di vala ban, bê dudilî niha da çeteyên xwe yên tundrew li wan çiyayan binecih bike, ku heta heta biban arêşe li hemberî dirustbûna jiyaneka normal.

Gelek caran ji aliyê hin partiyên siyasî ve tê gotin; ku pkê serê kêşê ye û take hênceta bo Tîrkiyê, wate eger pkê nebît Tîrkiye dost e û fakterê avakirinê ye, ev xwandina şaş ya hin aliyên siyasî girêdayî riheka teng ya partiyî û kesî ye, Tîrkiye bi bihîstina navê kurd û kurdistanê dilteng dibe, naxwazît digel kurdan çu caran bibîte dost û bira, kurd bila baş bizanin ew neşên hêncetên Tîrkiyê xilas bikin, madem kurd hene hebûna kurdan di hindê xwe de jibo Tîrkiyê serêşîye, Tîrkiye wesa ji pîrsgirêkê re mêzedike, ev siyaseta Tîrkiyê ye bila kes xwe ne xapîne, ez di wê baweriyê da me hindî Tîrkiye welatekê leşkerî yê bihêz be li deverê mumkin nîne çu pîrsgirêk bîne çareserkirin ...!

Bingehên leşkerî li cihên sîvîl in

Hatin û hebûna leşkerê Tîrkiyê li Başûrê Kurdistanê vedigere bo destpêkên salên notan, gelek caran rastûrast û ne rastûrast

xwe kiriye beşek ji hevrikî û duberekiya di navbera partî û aliyên kurdistanî de, renege gelek caran bi kiryar beşdarî şerê navxweyî bûye û her wesa destekên madî û lojîstîk pêşkêşî ev alî û aliyê dî kirine, jiboy wê çu aliyên dost nebûne, ya giring ew bûye rewş aram nebît, bîrê di avakirin û pêşkeftinê de nekin, bo demekê neyê kêr bi vî awayî rolê xwe di buyeran da didît.

Tiştê Tirkîyê divê hevrikiyê, nakokiyê de qazancikirî karî hemahengiyeka wesa bide sepandin, bi rizamendiya deshîlata deverê bingeh û baregehên xwe di nav cergê bajar û cihên sivil de binecih bike, heta îro jî bingeh û baregehên wan xwedî hebûnin, kar û xebatên van bingehan nehatine dorpêçkirin jiboy karên leşkerî û bes, belku bizavên wan yên çêkirina torên sîxuriyê ji karên serekîne, sala du hizar û bîstan(2020) hin rudan çêbûn li deverê, mirov gehande wê baweriyê, ku torên wan yê istixbarî gelek yên çalakî û her tişt di bin kontrola wan da ye.

Di serdemekê de gerîlayên pkê çî cure trumpêlek yan tektîkek ya hatin û çûnê bikar anîban, yekser dibûn amanca balefirên bê firokevan, vê pkê êxistibûye di nav rewşeka herî xirab de, her çende ew wesayîten pkê bikar dianîn heman ew trumpêlbûn evên xelkê sivil bikartanîn, ser hindê re dezgehên istixbarî yên Tirkîyê di şîyan trumpêlên pkê ê destnîşan bikin û bikine hedefa êrişên xwe, di van bûyeran de gelek gerîla bûne qurbanî, ya seyr jî ewe pkê bo demekê dirêj ya berdewam bûye li ser heman siyasetê ..!

Em baş dizanîn, ku derketina hêzên leşkerî yên Tirkîyan karekê bê qurbanî nabît, eger bi zext û givaştinên navnetewî nebît bawer nakim deshîlata lokal ya deverê bişê her van mijaran bide giftugo kirin, bi taybetî di rewşeka weke îro de, ku Îraq di wî perên lawaziyê daye, zihiniyeta li îraqê biixwe jî ber bi binecihibûna zihiniyeteka şovînî û mezhebiya teng, hêj îraqîyan li ber nîne sud ji serbora baasiyan wergirin, dixwazin heman tecrubeyan dubare bikin, hem 'rubetê hem jî siyaseta mezhebgeriyê bi hev re bidine meşandin, bêguman ev meşa wan rêka wê ya vekirî nabît, heta ew

gavekê diçine pêş dê serê xwe li sed kevîran bidin, ewa bo Seddam çûye serî bo wan naçîte serî, bi vî zihiniyetê ew tinê dê rêkê li îraqa hemîyan girin, îraqeka pawankirî bo hindekan xelkê din li ser bêdeng nabît.

Dîsa li Herêma Kurdistanê jî zihiniyeta hizbî ya bûye diyardeya xudawendiyê, çav yê li mirovên fama jî tarî kirî, hemû bi hevra dahola hizbî diqutin, li îraqê zincîran li xwe didin û xwe xwinalok dikin, li herêmê jî navlêdana hizbî û wela (hizbî, binemalî, kesî) bikar tînin, her kesê vê çendê bi awayekê dirûst cîbecî bike serçemkê govendê yê girentî (mîsoger) kiriye, eva li Îraqê û eva li Herêmê her du xalên lawazî, Tirkîyê zêde hêza xwe di van du xalanda dibîne, lewma jî bi cesaret her tiştê bixwazît li deverê encam dide.

Dijwariya êrişên Metîn û Avaşîn

Demeke Tirkîyê planên êrişên leşkerî da-dirêje bo ser çiyayên Başûrê Kurdistanê, di gava yekemîn de li Heftenînê destpêkir, paşê hate çiyayê Gare, di van her du operasyonan de, neşîya serkeftinan bîne, ew giriftên li çiyayê Gare hatiye pêş Tirkîyê têde şermizar bu, neşîya civaka navnetewî razî bike, ku pkê sedemê serekî yê kuştina dîlaye, dehan guman di vî warî de keftine ser deshîlatdarên Tirkîyê, piştewaniya navnetewî jiboy Tirkîyê nebûye deskeft, tiştê li cem Tirkîyê bingeh ewe ne raweste çî bi serkeftin çî jî bi şkestin.

Dawî operasyona wan ya mezin û berfîreh operasyona Çiyayê Metîn û Avaşîne, di vî operasyonê de teknolojiya herî pêşkeftî ya leşkerî bikar tîne, leşkerên wan bi balefiran li ser bilindahiya zinarên çiyayên deverê tene binecih kirin, dixwazin xalên çavdêriyê yên bi bandor bi cî bikin, ev xale yê wextî nabin, Tirkîyê divê ew xalên wê mîna bingehên wê yên salên notan evên di nav cihên sivil bi cihkirî bimînin, bi vî awayî dever bi temamî dê kevîte bin deshîlata wan û xelkê sivil jî nikare bi azadî proseya jiyana xwe bidomîne.

Ev operasyon dawî operasyon nabin, Tirkîyê bi biryare hindî hêza wê hebe, berdewamiyê bi operasyonên xwe yên leşkerî bide li

Başûrê Kurdistanê, çavên wê bi başûr rana-bin, tirsê wê ewe di paşrojê da ev destkefte mezin bibin û ber bi dewletbûn û dirustbûna statûyek netewî de bi gavan pêşda biçê, çunku sih (30) salin ev herême li ser piya ye, digel hemû astengiyan şiyane hebûna xwe biparêzin, her evê jî Tîrkiye neçar kiriye curekê mamelê digel de birêve bibe, herêm jî baş dizane Tîrkiye mîna marî ye û ne dostekê wefadare, dema li cem mirovî be gereke berdewam yê hişyarbe û mirov zêrevaniyê lixwe bike, her çawabîr li deverê eve fakterên serêkî di hev kêşeya siyasî de, her kes dixwaze pişka wî di destkeftan de zêdetir be, li gor nêrîna min Tîrkiye di operasyonên xwe de nikare serbikeve, pîrsgirêkên wê ne li çiyayên kurdistanê ne, pîrsgirêkên wê yên bîngêhîn di hindir dane, lê plana wê nîne bi diyalogê çareser bike.

Amanca Tîrkiyê ne pkk ye belku dagîrkirina

Mebestên serêkî yên Tîrkiyê dagîrkirina Başûrê Kurdistanê û lawazkirina pêgehê deshilata kurdî li deverê, Tîrkiye tenê pkk ê weke hêncet bikar tîne, helwestên Tîrkiyê gelek yêr zelalîn di derbarê pîrsgirêka gelê kurd de, çî carekê negotîye pkk li kîjan cî bibe xwedî deshilat û destkeft emê lêxin, belku her tim gotîye kurd li kîjan cihê cihanê bibîne xwedî înisîyatîf emê bi hemû awayekê lêdin û jînav bibin, bê tîrs û şerm Hikumeta Tîrkiyê vê çendê dibêje, gavên xwe jî di vê derbarê de bi nepenî na avêje, belku bi aşkira jiboy vê mebestê di nava liv û tevgeran daye.

Hebûna pkk ê zêde di nav çiyayên kurdistanê da ye û dûrî cihên sîvîl bîngêh û baregahên wan hatîne avakrin, jiboy parastina xwe ew jî dixwazin yên dûrî cihên sîvîl bin, çunku li cihên sîvîl xelkek heye jiboy Mîta Tîrkiyê casusîyê li ser wan dike, bo wan gelek ya guncayî nabîr ew bi aşkirayî bîngêhên xwe li nêzîk cihên sîvîl danîn, wate ew zêde li cihên veşartîne, li salên notan demê di navbera Hikumeta Herêma û pkk ê de şer hatiye pêş, kesên şarezayî çiya çend digeriyan nedîşîyan bîngêhên wan bi asanî bibînin, ewqas bi şehrezayî bîngêhên xwe veşartî çekirine.

Piraniya deverên çiyayên kurdistanê di çolîn û yên berdayî ne, eger Tîrkiye bixwaze astengan di hatin û çûna pkk ê de dirust bike, dê bîngêh û baregahên xwe yên çavdêriyê li Nêrwe Rêkan û bilindahiyên wan çiyayan çêke, wî çaxî dê giriftê kevîne pêşîya hereketê pkk ê, Tîrkiye weke welatekê herî bîhêz di biyavên leşkerî de xwedî teknolojiyeka leşkerî ya herî pêşkeftî, çima naçîte wan cihên sîstratejîk û li hemberî neyarê xwe operasyonan bi afrîne, wesa xweya dibe leşkerê Tîrkiyê hind xwedî îrade nebîr, tîrsa wan hebîr û cesareta hindê nebe li dûrî cihên sîvîl bibîne xwedî bîngêh û baregahên leşkerî, ew dizanîn pkk hêzeka fîdakare, tecrûba wê di şerda gelek mezîne, li çiyayên kurdistanê baş şehreza bûne, tektîka wan ya şerên partîzanî zêde yên kûr û bi bandorîn, take hizbe li Rojhilata Navîn bi fikir û raman endamên xwe bi ruha fîdakariyê perwerde dike, ew dema çeperekê digirin çu caran bîr di berdanêda nakin, şehîdbûn li cem wan tiştêkê zêde normale, ew li ser van bîngêhan jî tevî şoreşê bûne, leşkerê Tîrkiyê berovajîye, leşkerên wê xwaziyarên hindêne zû dema wan ya leşkerîyê bi dawî bêt û bi selametî vegerin nav kes û karên xwe, lê gerîlayên pkk ê pîrsgirêkekê li paş xwe dibînin, heta ew pîrsgirêk neyête çareser kirin ewê berdewam di nava tevgerê da bin, wate jînavbirina pkkê pîrseka zêde asan nîne, Tîrkiye jî vê rastîyê baş dizane.

Bi salane baregahên leşkerî yên Tîrkiyê li (Amêdiyê, Bamernê, Şêladîzê, Kanîmasê) hatîne danîn, li van deveran jî pkk heye û nehatiye jînavbirin, başe çima hewl naden van baregêhan veguhêzin nav çiya û pitir xwe nêzîk cihên pkk ê bikin, ew dizanîn jî xelkê deverê hej wan nake, çu caran jî nikarin bi azadî di nav wan bajarên bîngêhên wan heyî bigerin û hereketê bikin, li her kesî ditîrsin û yên bigumanîn, di nava kurdan da jî çend xîlaf û cudahî jî hebin, ruha birayîniyê bi temamî nahête jînavbirin, her çawabîr rehim û viyanek heye heta eger di haletên şerî da bin jî.

Eger amanca Tîrkiyê jînavbirina pkk ê ba da çîte di nava çiyayê da li bîngêh û veşartgehên pkk ê gerît û jînav bibe, lê amanca

wê dagîkirina Herêma Kurdistanê û peyda-kirina rewşeka ne arame li deverê, lewma jî hewildaye bingehên wê di nava cihên sivîl da bin, hemû hereketên wan li van cihan bêne dorpêçkirin, heta di operasyona Metîn û Avaşîn da jî zêde xwe nêzîk gundên avedan kiriye mînak jî gundê (Kêste, Hiror ê) di vê operasyonê de tiştê wan bidest xistî ewe, ku şîyan rewşekê peyda bikin hind gundên avedan bêne çolkirin, her wesa tirs û lerzekê li deverên gundnişîn çêkin.

Ew gerîlayên di nava çiyayên kurdistanê de, piranya wan kurdin û xelkê kurdistanê Bakur û Tirkîyê ne, pîrsgirêka wan li Tirkîyê ye, ewan li Başûrê Kurdistanê çu kêşe nîne heta li benda çareseriyê bin, eger Tirkîye bixwaze serê wê rihet bibe û bikevîte di nav rewşeka aram û tena da, dê dergehê danustandinan veke û pêvajoya aştiyê ser li nû bi staylekê nû dete destpêkirin, her du alî jî dizanin jibîlî lihevhatinê tiştêkê din pîrsgirêkên wan çareser nake, ne pkk bi şerî Kurdistanê Bakur azad dike, ne jî Tirkîye bi hêza çek dikare berdewam bît li ser siyaseta înkâr û asîmlekirina gelê kurd, hebûna kurdan ne li ser devereke biçuk ya ‘erdê ye heta biryara komkujîya wan ragehîne, kurd li her derê hene, tenê ew bi birayeti û dilovaniyê dikarin van çiyayan valakin ji çek û şervanan.

Tirkîye dixwazît pîrsgirêkên xwe bibe derveyî sînorên xwe, çu welat bi vê siyasetê ne serkeftine, hewe weke (Îranê, Îraqê, Sur-ya) pîrsgirêkek heye ew jî dibêjinê pîrsgirêka gelê kurd, ev pîrsgirêke pêdiviyatiya wê bi çareseriyeka aştiyane heye, bizanin bi çek hebûna vî gelî nahête berzekirin, ew welat û hikumet yê serkeftîne evên zû vê pîrsê bi diyalog û danustandinan çareserdikin, çend ev pîrse vemîne hind aloztir dibe, serdemên dagîrkirinê yê bi dawî tîne, sed salên din hêzên we li Başûr bin hûn nikarin bi azadî dinava gel de bigerin, wate hebûna hewe li van cihan hîç ramanek nîne, ya dirust ewe hûn vegrin welatê xwe û banga pkk ê bikin bîn li Enqere danustandinê digel hewe de bikin, bawerbikin ji bilî vê rêkê çî rêyeke din ya saxlem li pêşîya we nîne.

Bêdengiya li Başûr li hemberî operasyonan

Herêma Kurdistanê ya di rewşeka herî xirab da, ne li Bexda pîrsgirêkên xwe çareserkirine ne jî di hindirê xwe de xwedî lihevhatnin, di navbera partî û aliyên kurdistanê veqetyanek heye, hemû alî bi partiyên deshelatê ve danpêdanê bi vê çendê dikin, yek helwestî û yek gotar li ser pîrsên çarenvîsaz nahêne dîtin, xema hizbê ya bi ser xema niştmanî û miletî keftî, her li roja damezrandina Hikumeta Herêmê heta îro di hukimraniyê de hizbayetî heye, hizbayetiya zal ya xwe sepîner, ku gelek caran nîrx û sêngê nadin damezrawên xwe yê hukimraniyê jî.

Operasyonên Tirkîyê li deverê her çende gelek yê metirsîdarin, bêhna dagîrkirinê lê tê, niyetên wan yê zelalin, ku dixwazin pêgehê kurdan lawazkin, rewşeka ne aram li deverê peydakin, lê hêj baweriya deshilatê pitir bi hêncetên Tirkîyê heye, ne tenê yê bêdeng û bê helwestin, mirov dema li ragehandina wan jî mêze dike, zêde xizmeta operasyonê dikin, gelek amajê bi metirsiyên dagîrkeriyê nakin, başe me texmînkir deshilat xwedî berijwendîye digel Tirkîyê çima hêz û aliyên siyasî yê din bêdengin, dengê kesekê nahêtin her weke tiştêk di meydana de çênebûy.

Rastîyek heye ew jî ewe, ku deruniya xelkê bi awayekê giştî ya hatiye hingaftin, qadên azadiya raderbirinê yê hatiye serkutkirin, eger rewş bi vî awayî nebaye, bawernakem xelk yê bêdeng ba li hemberî vê dagîrkeriya Tirkîyê, qonax gelek ya metirsîdare hikumet û partî û aliyên siyasî û civak di haletên bêdengiyeka ne normal dane, heta niha çî hewl nîne komdengiyek dirust bibît û bi yek deng bêjine Tirkîyê “ne” bo operasyoneka bi vî şêweyî.

Mirov dema jî nîrxandin û şîroveyên şîrovekaran mêze dike, di gehîte wî encamî, ku niha li herêmê du nêrîn hene, yek: Li gor nîrxandina nêrîna yekê pkk sedemê serekî ye, pkk pitir jî Tirkîyê gefe li ser Herêma Kurdistanê, eger pkk li vir nemîne, Tirkîye nikare hîç operasyonekê encam bide, ne rastûrast

ev nêrîne pitir hevbîre digel operasyonên Tirkîyê, hilgîrên vê nêrînê pitir nêzîk beşê herî mezin yê deshilatê ne, ev nêrîne xwedî înisîyatîfe û karîgeriya wê heye li ser çêkirina helwestan, bêdengiya niha tê hestpêkirin li hemberî metirsîyên operasyona Tirkîyê, zextên vê nêrînê ne, serçaviya afirandina vê nêrînê beşê herî mezinê deshilatê ye, wate deshîlata Başûr destekê di dete evê nêrînê, nîzanim çawan buyera kuştina sêzde sîvîlên xelkê Sersinkê libîr nemaye. Duhem: Li gor nîrxandina nêrîna duyê, Tirkîye neyarekê sersextê gelê kurde, li her derê pêşveçûnên kurdan hebin Tirkîye kelemeke li pêşya wan pêşveçûnan, di operasyonên Tirkîyê pkk hêncete û armanc dagîrkirine û lawazkirina pêgehê kurdane li deverê, ev nêrîne berevajî nêrîna deshilatê ye, wate ew zêde kurdistanîyane hizirdikin, çi berijwendên teng li pişt vê nêrînê nîne, di nîrxandinên vê nêrînê de pkk jî li vir nemîne dehan hêcetên din Tirkîye de bine pêş, çunku Tirkan bi zelalî dibêje li tenîştê me nabît çu statuyên kurdî hebin, çend nakokî jî hebin pkk hêzeka kurdistanî ye û Tirkîye welatekê dagîrkere.

Ev bêdengiya li Başûr hey gelek ya metirsîdare, kesên rewşenbîr û siyasîvanên serbixwe gereke bikevine di nav liv û tevgerê de û hewil bidin zextê li ser deshilatê pêkbînin, ku helwesteke yekgirtî yê hevdîjî operasyonên Tirkîyê bête ragehandin, dest bi çalakîyên cuda cuda bête kirin hem di hindrê Kurdistanê de hem jî li derveyî Kurdistanê bizav bînekirin, ku lobiyeke kurdistanî di vê derbarê li Ewropa û Emrîka xurt bikevine qadan û nerazîbûnên xwe bînin ziman.

Berdewamiya operasyonan û pêşbîniya sîstemê çeteyîyê

Ev operasyon eger berdewamî pê bêtedan û hebûna leşkerê Tirkîyê li deverî bibîte realiteya her demî, jîngeha kuntaka rojane derkevîte di nav jiyana rojane ya hevwelatîyan de, dê gelek diyardeyên metirsîdar lê derkevin, pêşbîniya hindê dihêtekirin heta sîstemê çetegeriyê derkevîte holê, hebûna jîngeha bi vî awayî dihête hestipêkirin, jiber ku tex û twêjên civakê li van deveran di hêla aborî de

ne di astekê başdane, aboriyê kesî jî dema têkdîçe, jiboy peydakirina pariyê jiyane mirov xwe bi asanî di çemînî û bê îrade dibît.

Cêgîrbûna hêzên dagîrker dê bi mebest aramya deverê têk bidin, dê rewşeka teji tirs peydaken, dê jiyane di her alî de êxine bin nîgeranî û gumanan, rewşa aboriya xelkê bi xwe jî ya xirab, dûr nîne ev çende bête bîkarînan jiboy hindê wan neçar bikin û rakêşîne bin bandora sîstemê çeteyîyê, mebest jî vê pêşbîniyê ew nîne, ku bêjîn subehî ev sîstemê cetegêriyê dê cihê xwe girît, bes bi borîna demî dê ew çend bête kiryar, salên notan dema bingehe Tirkîyê li deverê hatiye bicihkirin, gelek yên jar û bêdeshilat bûn, bê rezamendiya deshilatê nedikarîn pêngavekê pêşda biçin, li vê dawiyê piştî têkiliyên xwe berîfrehkirî, li vîrê û wêra he dost û heval ji xwere peydakirî, êdî torên wan yên sîxuriyê weke dihate xweyakirin gelek bihêzkeftin û pêtîvîyatiya wan bi kesê nema, di serdemekê de çi separeka pkk têda bane yekser dibû amanca firokeyên wan yên bîfirokvan, girînge deshîlata deverê di vî warî de ya hişyar bît, demê pîrs mezin dibe û ji dest derdikeve êdî fayde nadet.

Xalên giring yên hejayî amajekirinê

1-Di vê qonaxê de gereke hewlên ciddî bînedan jiboy rêkxistin û organîzekirina nav malîya kurdistanî, bi mebestên hindê atmosferên di navbera wan de normal bibin, berjewendiyên nîştmanî û gel bikevine ser hemû berjewendiyên teng yên hizbî, li hemberî pîrsên çarenivîsaz xwe bikine yek helwest û yek gotar, nexasim li hemberî operasyonên leşkerî yên Tirkîyê li deverên Başûrê Kurdistanê.

2- Bîngeh û baregahên leşkerî yên Tirkîyê pîranî li cihên sîvîlîn mînak jî bingehe leşkerî yên dagîrkera li (Amêdiyê, Şêladzê, Bamernê, Kanîmasê) li vê dawiyê jî li bilindahî û zinarên Çiyayê Kêste û Hiror ê, ev arasteye ya mebestdare, fere civakê kurdistanî li ser vê çendê bîdeng nebît.

3- Amanca Tirkîyê ne lêdana pkk ê ye belku di bîngeh da dagîrkirina Başûrê Kurdistanê ye, çunku eger Tirkîye rast dibêje

bila qereqolên xwe bibe dayne bilindahiyên wan çîyan yên dûr ji cihên sivîl û gundên avedan, ku sed ji sedê li wan cihan tevgera pkk ê lê heye, çima wê nake ew yek cihê pirsyar û gumanê ye?

4- Bêdengiya niha li Herêma Kurdistanê diête dîtîn li hemberî operasyonên leşkerî yên Tirkîyê, sedemên wê vedigerin bu van çend xalan: a) Nehêlan û tengav kirina qadên azadiya diyarkirinê, bandora siyaseta tirs û zêrandinê li deverê, bi taybet piştî girtin û dadgehkirina çalakvanên Behdînan. b) Nebûna peywendîyan di navbera hêz û aliyên siyasî yên kurdistanî de, dikarin bêjin curekê veqetyanê di navbera wan de dihête hestpêkirin. c) siyaseta pawankirinê siyaseteka serdeste, ji ber wê yekê deshîlata deverê pkk ê pitir ji Tirkîyê weke gef û metirsî li ser deverê dibîne. d) Beşê herî giring yê deshîlatê temaşeyî Tirkîyê nake weke hêzeka dagîrker, renga pitir pirsê dagîrkeriyê danîte cem pkk ê.

5- Eger ev hêzên leşkerî Tirkîyê li deverê akincî bibin, dê gelek diyardeyên metirsîdar li paş xwe hêlin, yek ji wan diyardeyên dihêne pêşbînîkirin peydabûna sistêmê çetegeriyê ye li deverê, çunku Tirkîye bi mebest dê ewlehiya deverê têkbide û dê tirsê li deverê peyda bike, hevdem digel vê jî ekonomiya xelkê di astên herî xirab da ye, dûr nîne ev xalên lawaz bêne bikarînan û xelkî rakêşîne bin sistemekê bi vî şêwey.

6- Tirkîye di dirêjahiya temenê xwe siyaseta înkare dide meşandin, li cem wê normale bêjin (Kurdistanê Îraqê, Kurdista-

na Suriyê, Kurdistanê Îranê) lê nabît bêjin Kurdistanê Tirkîyê, digel hindê danpêdanê bi kurdên xwe nake nahêlît kurdên beşên din jî bibîne xwedî deskeft û maf, ne asane Tirkîye destan ji zimanê çek berde.

7- Hikumeta Tirkîyê dixwazît pirs-girêkên xwe yên navxweyî bibe derveyî sînoran, bi vê rêkê di plana wê daye li hilbijartinan dengderên xwe bixapîne, operasyonên leşkerî li Heftenînê û Gare rastî şkestin û şerimizariyê hatin, ez bawerim di operasyona Metîn û Avaşîn de jî rastî şkestinê mezin bîn.

8- Eger ez şaş nebim, sala (1995) ê hêzên leşkerî yên Tirkîyê bi hemahengî digel deshîlata deverê operasyonê berfireh dabu destpêkirin, berpîrsê hemahengiyê yê wî serdemî di kongreyekê rojnamevanî de got: Berî operasyonê destpêkirin, me navên hemû gundiyan dane leşkerî, me gotê her kesekê hewe dît navê wî di nav van lîstan da bît, ew hevalê me ye û kesekê sivîl, leşkerî got temam emê wê yekê pêkbînin, di germatiya encamdana operasyonê de li deverên Sersîngê sêzde kesên sivîl girtin, berpîrsê hemahengiya deverê got: Me peywendî pêkir, ku ew kesên hewe girtî kesên sivîlîn başe her niha azad bikin, ewan got temam emê sibe wan azad bikin, spêdeya roja paştir kelexên her sêzda bi kuştî hatine dîtîn, ne tenê kuştîbûn belku eşkencedabûn û paşê remîkiribûn bi guleyan û bi awayekê dirundane endamên leşê wan jêvekiribûn û henekên xwe bi kelexên wan kiribûn, ev roje gereke çu caran nehêne jibîrkin.

Sevgi bahçesinde esintiler ve sevmeyi sevmek üzerine

Ümit TEKTAŞ

Yaşamak güzel şey doğrusu
Üstelik hava da güzelse
Hele gücün kuvvetin yerindeyse
Elin ekmek tutmuşsa bir de
Hele tertemizse gönlün
Hele kar gibiyse alnın
Yani kendinden korkmuyorsan
Kimseden korkmuyorsan dünyada
İyi günler bekliyorsan hele
İyi günlere inanıyorsan.

Melih Cevdet

“Deneyimle sabittir ki, en mutlu insan en çok insanı
mutlu edendir.”

Karl Marx

“Sevginin ölçüsü, ölçüsüz sevgidir.”

Rhonda Byrne

Ümit TEKTAŞ

Kovara DENG

İnsanlar arası ilişki bağlamında saygı, şefkat, merhamet ve fedakârlık gibi duyguların hepsi, birbirini ve bana kalırsa en çok da sevgiyi besleyen temel insani duygulardır. Pek çok duygunun yanı sıra söz konusu duygular, aynı zamanda sevginin ne ve nasıl olduğunu, neden ve niçin gerektiğini bilince çıkarır. Sevgi denince amiyane tabirle akan sular durur. Akla hemen her biri farklı yazarların elinde ilmek ilmek örülerek sevgi seli olan nehirlerin can suyu taşıdığı sevgi deryası gelir. Doğrusunu söylemek gerekirse bu deryanın ana kaynağı insandır, insanı ve sevmeyi sevmektir. Sevmenin hafızası, onun en layık şekilde gösterildiği alan da edebiyattır. Başka bir ifadeyle edebiyatın gücüdür ve edebiyat sevgisidir. *Stendhal*, *Kırmızı ve Siyah* (Bayan Renal); *Gustave Flaubert*, *Taşra Hayatı-Madam Bovary* (Emma); *Anatole France*, *Kırmızı Zambak* (Therese); *Tolstoy*, *Ana Karanina* (Ana); *Balzac*, *Vadideki Zambak* (Kontes Henriette) romanlarının her biri denebilir ki başyapıt. Aynı zamanda kadını ele alan onun erkek egemen sistem tarafından köşeye nasıl ve ne şekilde sıkıştırıldığını, sevgiyi ve sevmeye duygusunun bütün boyutlarını etkileyici bir anlatımla okurlara aktaran önemli ve psikolojik sosyal eserlerdir. Kadınların özel hayatını, bir dönemin kimi farklı, kimi benzer

toplumsal kesimlerini konu eden ama kadın özelinde sevgiyi anlatan söz konusu romanlar, iki önemli edebi akımın (Realizm ve romantizm) temel direkleri gibidir. Söz konusu romanların yazarları, realizmin önemli temsilcileri arasında sayılsa da anılan romanların hepsi romantizmin derin izlerini taşır. Adı geçen romanların yazarları, kendi ülkelerinde ve dünyada edebiyata damgasını vuracak kadar bu işe emek veren, işini iyi yapan ustalıkta büyük isimlerdir. Bana öyle geliyor ki sevgi için yazılacak bir makale, kısa veya uzun bir yazı, bu romanlar ve buradaki anlatımlar anılmaksızın ciddi ve önemli eksikler içerir. Anılan romanlarda; hepsi evli, hepsi kocaları tarafından yeterince sevgi ve saygı görmeyen, buna mukabil âşıklarınca ölesiye sevilen kadınlar ustaca anlatılıyor.

Bu yüzden yazının giriş bölümüne anılan yazarlarla ve onlara ait şaheserlerle başladım. Yazarların her biri bu romanlarda hem büyük bir ustalıkla hem de bütünlüklü olarak ve özellikle hayatın ve tabiatın içinde olan her şeye dair sevginin emarelerini, sevgi duygusunun güçlü enerjisini gözler önüne seriyorlar. Yazının başlığı için de başka bir yazardan ilham aldım. Umberto Eco'nun, *'Anlatı Romanlarında Altı Gezinti* (Can yayınları),' ese-

rinden esinlenerek bu yazını başlığımı, *Sevgi Bahçesinde Esintiler ve Sevmeyi Sevmek Üzerine* olarak seçtim. Başlık sevgi olunca biliyorum ki, kadın ve erkek olmaksızın, dünyaya anlam katan bu iki cinsiyetten esinlenmek sizin yazılacak buncacık satır bulamazdım.

Aslına bakarsanız biraz da bizim cenahın sevgi konusundaki utangaç bakışı nedeniyle bu konuyu ele aldım. Hayatını inandığı idealler uğrunda adayan, insanı insan yapan değerleri savunan, hak ve özgürlükler için mücadele eden, toplum hayatına, halka ve halka ait olana değer veren kocaman bir kitle, bir insana duyulan sevgi söz konusu olunca ürkek, çekingen hatta korkak ve ikircikli davranıyor. Bu konudaki duygularını oldukça mahcup biçimde ve dikkatlice dışa vuruyor. Hiç kuşku yok ki sevgiyi de, nefreti de, ilgiyi de aşırı dereceye vordırmamak gerekir. Övgüyü ve yergiyi de elbette. Karl Marx, “*Sevgi; yalnız bir insana bağlılık değildir. Bir tutumdur. Kişinin yalnız bir sevgi nesnesine değil, bütünüyle dünyaya bağlılığını gösteren bir kişilik yapısıdır. Kişi yalnız bir tek kimseyi seviyor, başka her şeye karşı ilgisiz kalıyorsa sevgisi sevgi değil, genişletilmiş bencilliktir,*”^{*} ifadelerini kullanırken esasen sevginin kaynağına, doğru ve sağlıklı bir iletişime, insan hayatına ve onun geleceğine dair ortak tavır almaya vurgu yapmaktadır. Zira sevgi birlikte ve beraberce sürdürülen yaşam alanlarının en önemli besin kaynağıdır.

Sevginin gücüne ve erdemli bir duygu olduğuna inanan Romalı düşünür Lucius Annaeus Seneca ya da bilinen kısa adıyla Seneca, “*Yalnız akıllı bir insan sevmesini bilir. Sevip de yitirmek, sevmemiş olmaktan daha iyidir,*” diyor. İnsanlar istediği kadar hak güneşten daha zahirdir desin, dünya öyle bir yer oldu ki olduğumuz hali değil görüldüğümüz hali seviyoruz. Dış başarı, dış göz etkisi, dışarıdan nasıl görüldüğümüz, son zamanlarda insanların hayatla ilişkisi üzerinde çok belirleyici oluyor. Kimse gerçek durumla, bir şeyin temel ögesiyle, neyin ne olduğuyla, işin aslıyla nerdeyse hiç ilgilenmiyor. Varsa yoksa insanın dışarıya karşı görüntüsünün

ne olması gerektiği ve başkalarının nasıl görüldüğü sevdasıdır. Belki de bu konularda birçok insanın bilinçaltı temizliğine, kendi gerçek durumuyla yüzleşmesine, kendi iç barışını sağlamasına ihtiyacı vardır. İnsanlar yaşam mücadelesiyle birbirleriyle yarışmayı karıştırdığından ve nasıl olduğunu değil, nasıl görüldüğünü önemsediklerinden, manevi varlığıyla ilgili sorun yaşıyor hem içiyle hem dışıyla bir kavgaya giriyor. Böyle olunca insan, zihinsel rahatlık, suni (yapay) sorunlardan arınmak gibi alanlarda zorluk yaşıyor. Ortaya çıkan sonuçları bakımından çoğu zaman haksız ve amaçsız olan bu kavga, insanı insan yapan özelliklerin çoğunu flu (Tam olarak görünmeyen) hale sokuyor. Hepsisi de insani olan ve birey olmaya yarayan hususiyetlerin, duyguların pek çoğu birbirine karışıyor ve böylelikle duygu durum bozukluğu denen haletiruhiye, insan yaşamına egemen oluyor. Bu fasit daire içinde dönenip durduca ne olduğu gibi ne de görüldüğü gibi olabiliyor insan. Böyle böyle kendi yolunu bulmak ve kendisi için daha iyisini aramak zorlaşıyor. Belki de bu yüzden, Orhan Veli Kanık, “*Ağlasam sesimi duyar mısınız/Mısralarımda/Dokunabilir misiniz/Gözyaşlarıma, ellerinizle/Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel/Kelimele-rinse kifayetsiz olduğunu/Bu derde düşmeden önce/(...)*” ifadeleriyle, birbirine karışan duygularla sevgiliye yakarıyor.

Elbette birçok şey yapmak için muhakkak bahanemiz oluyor hatta olmalıdır. Ancak sevmek ve diğer insani duyguları koruyup kollamak ve daha güçlü şekilde ifade etmek için bahaneye gerek yoktur, insan doğmak ve insan gibi yaşamak yeterlidir. Paulo Coelho’nun dediği gibi, “İnsan sevdiği için sever. Aşk’ın hiçbir gerekçesi yoktur.”

Olayların ve bireylerin insanın iç dünyasında uyandırdığı izlenimler, duyular, algılar, hisler, doğuştan beşiğe kadarki süreçte insanın hayatını, hayata bakış açısını ve hayatını nasıl yaşayacağını büyük ölçüde belirliyor. Böyle olunca da duyguların ne kadarı doğuştan, ne kadarı sonradan öğrenilen veya edinilendir, bunu anlamak sahiden çok kolay

olmuyor. Zira birlikte ve bir arada yaşamaya uygun varlıklar olan insanlar, her an birbirlerinden etkileniyor. Birlikte ve yan yana hatta iç içe yaşadıkları için; isteseler de, istemeseler de etkileşiyor, birbirlerine olumlu ya da olumsuz yönde tesir ediyorlar.

Sevgiyi tartışmak, sevgiyi ve sevmeyi ele almak konusunda daha sağlıklı ilerlemek için sevginin kaynağı ve bilinen, bilinmeyen manaları hakkında tartışmakta yarar görüyorum. Madem yazının başlığını ‘anlatı ormanında altı gezinti’den esinlenerek seçmiş oldum o vakit elden geldiğince sevgi deryasında cesaretle kulaç atmalı, sevgi bahçesinde seyre dalmalı, sevginin önemi ve keşfi için çaba göstermeliyim.

Sevgi inanmaktır, emektir ve başlı başına çaba gerektirir

Böylesine derinlikli ve hayatın her alanında canlılığını koruyan bir sahada yazı yazmak için çift sürmek, belki de bu işin en kolay tarafıdır. Söz konusu mecrada, hayat boyu insanlığın deneyimlerinden damıtılarak oluşan ve en diri haliyle hep güncel kalan bir hafıza yaşıyor. Anlam ve içerik olarak sevgi nedir, bir tercih midir, farz edilen bir duygu mudur? Yukarıda da belirttiğim gibi bunları tam olarak bilmek, açıklamak mümkün değildir. İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yöneltten duygu biçiminde tanımlanan sevgi, gün geçtikçe hava ve su gibi insan hayatında önemli bir yer buluyor. Böyle olunca insanîyet tarihi boyunca yapıldığı gibi sevgi kavramı da kategorik bir kılıfa sokuluyor, şüphe uyandıran ham ve kısır bir tanıma hapsediliyor. Hiç kuşku olmasın ki niteliksiz hatta renksiz görünen ve herhangi bir şekilde bedel ödemeksizin ortaya çıkan ilginin adı sevgi değildir. Sevgi emek ister; emek ise, renktir, alın teridir, bir şeyin içeriğini ve niteliğini anlamak ve kavramaktır. Sevgi şüphe götürmez bir açıklık ve gerçekliktir. Ünlü psikanalist ve psikolog Erich Fromm’un iki veciz sözde belirttiği gibi; “*Sevgi, insanın varoluş sorununun yanıtıdır*” ve “*Birisini sevmek yalnız güçlü bir duyguya kapılmak değildir; bir karardır, bir yargıdır, bir söz vermedir.*”

İster sonradan öğrenilsin ister ontolojik ister Allah vergisi ister insan doğası gereği olsun, sevgi, doğal halinde, bütün tabii nitelikleri ve renkleriyle yirmi dört ayar saf (katışıksız) bir sevgi olarak kalmalıdır. Sevgi dâhil hayattaki hiçbir şeyin doğal akışına, son zamanlardaki ünlü ifadeyle hayatın olağan akışına karışmamak gerekir. Jean Jacques Rousseau, “*Her şey, yaratıcının elinden çıktığında iyidir; insanoğlunun elinde bozulur. İnsanoğlu bir toprağı, başka bir toprağın ürünlerini beslemeye; bir ağacı, başka bir ağacın meyvelerini taşımaya zorlar,*” demektedir.

Saygı, şefkat, merhamet ve fedakârlık duygularının hepsi, sevgi bahçesinin dört köşesidir. Sevgiyi besleyen pek çok duygunun yanı sıra söz konusu duygular, sevginin niteliğini, derinliğini, kalıcı olup olmadığını gösterir. Ham duyguların ve geçici heveslerin sevgiyle ilgisinin bulunup bulunmaması bir yana, sevgi gibi emek isteyen bir duygunun gelişmesi ve yerli yerine oturması noktasında, sevgi duygusuna zerre kadar bir katkısı yoktur. Zira şu hayatta sahte olan ve göz boyamayı amaçlayan hiçbir değişim, insanlar üzerinde büyük bir etki yaratamıyor. Şüphe olmasın ki yapmacıklı insanlar bencil oluyor ve kimsenin ruhuna dokunamıyor. Aynı zamanda tek yanlı ilişkiler ve bencillikle kirlenmiş sevgiler, insanda, fazla bir ilgi uyandıramıyor. Çünkü insan yüreği fark ettiği anda, her türlü hesaptan, çıkarıcı hareketten tiksiniyor. Veba adlı romanında, “İnandığın şeye inandığını sürdürmek,” demektedir Albert Camus. Gerçekten de sevgi inanmaktır, emektir ve başlı başına çaba gerektirir. Bana kalırsa bütün bunlarla beraber sevgi, anlayış ister hele de ilgi ister. Zira ilgi, hayatın duygu, iletişim ve dokunma alanları için çok önemlidir. Belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanıma manasındaki ilgi, aynı zamanda dikkati öncelikle belirli bir şey üzerinde toplama eğilimi anlamına da gelir. İlginin gücü ve yoğunluğu da pek çok duygu kadar sevgiyi besler, onun gelişmesine katkı yapar. Zira ilgi, aynı anda iki şey arasında bulunan herhangi bir bağlılık demektir.

Yazdıkları romanlarda sevgiyi ele alan, sevgi duygusunu hikâyelerinde ilmek ilmek işleyen pek çok yazar vardır. Mesela dünyayı anlama ve anlamlandırma sürecinde önemli bir niteliğe sahip olan sevmeye, sevilme, değer görme, fedakârlık, sevmeyi sevmek konuları, usta yazar Dostoyevski'nin Budala isimli eserinde çekirdek yapıyı oluşturmaktadır. Dostoyevski 1868 yılında yazmış olduğu bu eserinde, temelden, Antik Yunan'dan beri hemen hemen bütün filozofların araştırdığı ve çözüm olarak önerdiği sevgi meselesine farklı bir boyuttan yaklaşmaktadır. Diğer yandan birbirlerine besledikleri sevginin gücüyle Milena, Kafka'ya 'senin', Kafka da Milena'ya 'senin' diyerek mektup yazıyor. Birbirlerine duydukları sevgilerini böyle ifade ediyorlar. Aşk sorguladığı, özel kıldığı hatta belki de sıradanlaştırdığı için George Bernard Shaw da, aşk, bir kişi ile geriye kalan herkes arasındaki farkın, çok fazla abartılmasıdır, diyor. Görüldüğü gibi özel birine, birlikte yaşamayı ve hayata karışmayı düşündüğümüz bir kimseye veya karşı cinse duyulan sevgi, kendine has özellikler taşıyor. Bazen özeldir, bazen çok özeldir, bazen de özelden de özeldir. *Sevdiğiniz insanların sevgisini hissetmek, hayatınızı besleyen güneş gibidir*, diyen Pablo Neruda, daha başka bir pencereden, hayatın olanca büyüklüğünü ve genişliğini gösteren bir yerden konuya bakıyor. Neruda'nın anılan bakış açısı, bambaşka bir ufku gözler önüne seriyor.

İnsan yaşadığı hayatta, sevmeye ve başka diğer insani duygulara dair hep yeni tecrübelerle karşılaşılıyor. Belki de bunlardan en önemlisi, insanın duygularını ve fikirlerini karşılık beklemeden ifade etmeyi öğrenmesidir. Çünkü böyle düşünen, yani duyguları konusunda karşılık bekleyen biri, zaman içinde duygu ve düşüncelerinin kölesi haline gelir, giderek sevmeyi ve çevresine yapabileceği iyilikleri ve katkıları unuttur. İnsan, hayat akıp gittiği için sevmeli, insana, doğaya ve tabiatın dengesi içindeki her şeye saygı duymalı ve değer vermelidir. Hatta insan; yalnızca kendisi gibi insan olduğu için, insana karşı saygılı ve duyarlı olmalı, insan-

lığın ortak mirası olduğu için insani değerler üzerine titremelidir. Karşılık beklemeden, tabiatı sever gibi, huşu içinde ibadet eder gibi. Hiçbir şeyi olmayan insan durumuna düşmemek için sevmelidir. Yıllar önce bir dostum, büyük zorluklardan, yıkıntıların arasından çıkıp yeniden sıkı sıkıya yaşama tutunmaya çalışırken, *"Hiçbir şeyim yok, şu akıp giden sokaktan başka. Sadece bunun için sevdim, sabahları erken uyanmak için bir sebebim olsun istedim. Her sabah onu görüyor, onunla sohbet ediyordum, sevdiğim için kıskandığımı sanıyordum. Şimdi kaldım sokakla bir başıma,"* demişti. Bir hiç uğrunda kapıldığı kıskançlık ve kıskançlığın yol açtığı bazı sorunlar yüzünden, çok sevdiği eşinden ve çocuklarından ayrı yaşamak zorunda kalmıştı. Yeri gelmişken bu ve daha başka nedenler yüzünden hep söylediğim bir noktaya vurgu yapmam gerekir. Kıskançlık tüketir insanı, sevgiye ait bir duygu değildir. Bu kötü duygu, sevgiyi zehirleyecek kadar insan kalbinde yer bulmamalıdır. Zira kıskançlık kemiricidir. Kıskançlık ve tutkulu aşk birbirinin besleyen ve tüketen birbirinin zıddı iki duygudur. Sözü edilen iki duyguda esas alınacak şey, dengeli davranmaktır. Şartlar ne olursa olsun her daim iyilik isteyen sevgiye, olumsuz hiçbir duygunun gücü yetmemelidir. Söz gelimi Ahmet Arif, pek çok zorluk karşısında, *"Terk etmedi sevdan beni/Aç kaldım, susuz kaldım/Hain, karanlıktı gece/Can garip, can suskun/Can paramparça.../Ve ellerim, kelepçede/Tütünsüz uykusuz kaldım/Terk etmedi sevdan beni..."* diyerek, sevdanın gücünü haykırarak sevgi duygusunun insan üzerindeki olumlu ve güzel etkilerini gözler önüne seriyor.

Doğrusunu isterseniz burada konu edilen şey mahrem boyutlarına varan özel bir ilişki değil, sevgi hissi, sevmek ve sevginin kaynağı üzerinde insan doğasının ve içinde yaşadığı ortamın dönüştürme ve değiştirme kudretidir. Bireyin ihtiyaçları, ontolojik özellikleri, sonradan edinilen ve öğrenilen şeyler, çıkar ve iktidar gibi olguların etkisi, ne kadar ve hangi yönde duyguları şekillendirir. *"Geçmiş ve geleceği ile sohbet edebilen bir insan olmak önemli ve anlamlı bir gelişim aşamasıdır,"* di-

yor Doğan Cüceloğlu. Bu anlamlı sözde ifade edildiği gibi, insanın bütün duygu ve düşünceleriyle, değişken ruh halleriyle, hayatına dair eski ve yeni parçalarla yüzleşmesi, onu sevgiyi ve sevgi duygusuna olumlu ya da olumsuz yönde etki yapan başka diğer duygularını anlama konusunda ağırbaşlı ve olgun bir konuma taşır.

Sevgi karşılıksız olmalıdır, çünkü sevgi sağaltıcıdır (iyileştiricidir)

Erich Fromm, *Sevme Sanatı* adlı eserinde, sevgiyi, eski bir Fransız şarkısında da söylediği gibi harika bir cümleyle tanımlıyor. *‘l’amour est l’enfant de la liberté’ “Sevgi özgürlüğün çocuğudur; hiçbir zaman zorbalığın çocuğu olmamıştır.”* Kimisi de Charles Dickens’ın *“Zaten sevgi her zaman nefretten üstün değil miydi?”* sözündeki gibi, sevginin çok güçlü olduğunu ileri sürse de, ondan daha güçlü ya da en az onun kadar güçlü duygular da var, diyor. İnsanın içini habis bir ur gibi kemiren hırs, öfke ve nefret duygusunun en az sevgi duygusu kadar güçlü olduğunu savlayanlar az değildir. Açık ki sevgi duygusu da, mutluluk arayışı da, hayatı yaşamak arzusu da önünde sonunda bir yolculuktur, sevgi hissi şu hayatta olup biten hiçbir şeyden arınık ve izole (yalıtılmış) değildir. Bundandır ki, Robin Sharma, *“Mutluluk varacağın yer değil, yolculuktur,”*; Albert Camus ise, *“Mutluluk, bir yerde ve her yerde, hiç bir şey beklemeden dünyayı, insanları sevmektir,”* demektedirler. *“Seni hep çok sevecek ama verebileceğinden fazla sevgi beklemeyecek karşılığında,”* diyen Elif Şafak da sevgide cömertliği hatta yaşam bulması oldukça güç olan kalenderliği öne çıkarmaktadır.

Bazı sözler basit görünürler ama doğruluğun, onurun, dürüstlüğün ve nezaketin, hayatta başarıya ulaşmanın en emin araçlar olduğunu gösterirler. Sevgiyi ifade eden, sevgiyi dillendiren ve sevgiyi yücelten sözler böyledir. İster dünyaya çıkarıcı deyin ister yalancı dünya deyin, şu dünyada bir sürü insan **insani değerlere tutunarak** başarılı olmanın, müreffeh bir hayat kurmanın olanaklı olmadığını ileri sürmektedir. Yıllar

yılı karşılaştığım ve kimi zaman çok yakın çevremden duyduğum belli bir yaklaşım tarzına sahip insanlar, hep şunu söylemektedir. İnsani duygulara bağlı kalarak ilerlemek mümkün değildir. Zira fazla saygı gösterilen ahlâk kuralları, insanın önüne hiç olmadığı kadar engeller çıkarır. Erich Fromm’un ifadesiyle, *“Bir insanı, hiçbir sebep yokken yüreğinizde sıcak hissediyorsanız, işte bu gerçek sevgidir.”* Kendileri için bir fayda taşımadığı bahanesiyle küçük bir çocuğun kalbini kıran, yaşlı bir kadına kabaca davranan, iyi yürekli bir ihtiyarın yanında bir parça oturmayı katlanılamayacak bir sıkıntı olarak düşünen kimseler, sevgi yoksunu olmasalar da yeterince sevgi duygusu güçlü insanlar değildir. Hiç şüphe yoktur ki, sevgi duygusu, öfke ve nefret gibi diğer olumsuz duyguların baskısı altında kalanlarla sevgi konusundaki kıt görüşlü insanları, karşılıksız sevgi ve sevmeyi sevmek bilinci olgunlaştırır.

Sırası gelmişken ve konu sevmek duygusuyken Erich Fromm’un birkaç aforizmasına başvurmakta oldukça yarar görüyorum. *“Sevgi yalnızca duygudan oluşsaydı birbirini ölünceye dek sevmek için söz vermek gerekmezdi. Duygular gelip geçicidir. Eyleme yargı ve karar karışmamışsa duygunun ölünceye dek süreceğini nasıl bilebiliriz. Sevgi olmadan insanlık bir gün için bile var olamaz. Sevgi, sevgi üreten bir güçtür. Gücsüzlük, sevgi üretememektir. Kişi yalnız bir tek kimseyi seviyor başka her şeye karşı ilgisiz kalıyorsa sevgisi sevgi değil, genişletilmiş bencilliktir.”* Sevgi ancak iki insan birbirlerine varlıkların özünden bağlanır, her biri kendisinin varlığının özünden tanırsa, gerçekleşir. Sevgi, sevdiğimiz şeyin yaşaması, gelişmesi için duyduğumuz etkin ilgidir. *Çaresiz birini sevmek, yoksul ve yabancı birisini sevmek, kardeş sevgisinin ilk adımıdır.”*

İnsanın kendine odakladığı beğenisi ve sevgi duygusu güçlendikçe başkasını görmesi imkânsızdır. Kendi narsisizminde yaşayanların başkalarını yeterince hissetmesi, başkasıyla bihakkın (gerçekten) ilgilenmesi ve dolayısıyla başkasını sevmesi, engellerle dolu bir yolun yürünmesi kadar

zordur. Sevmek konusunu, **Sevme Sanatı** adlı bir kitapla kıymetlendiren Alman asıllı, Amerikalı psikanalist ve psikolog Erich Fromm, bu tespiti denk düşen şu sözleri söylemektedir: “*Sevginin kazanılması için en önemli koşul kişinin kendi narsisizmini (özseverlik) yenmesidir.*”

Sevgi duygusundan yoksunluk, geleceği görmeden kendini aciz adımlara mahkûm bırakmaktır. Hayatın acımasız dolambaçları, bir başka deyişle yaşama serüveni, bu güçsüz adımların, karşımıza çıkan engellere, dikenlere takıldığına, insanı şaşılacak düzeyde tanıktır. Sevgi ortamına doğru atması gereken adımları atamayan bazı insanların, bir hiç uğruna hayatlarındaki başarı şansını elden kaçırdıklarına dair sayısız örnek vardır. Sevgi, karşılıklı görevler kuramının, karşılıklılık kavramının dışındaki bir duygudur. İnsan, insana dair duyarlılığı, saygıyı, paylaşımı ve etkileşimi karşılıklı düşünebilir ama sevgide karşılıklılık iğdiş eden ve kısırlaştıran bir istektir. Kendini sevgiye baştan alıştırmış kimse, hiç kuşku olmasın ki doğayı ve ona ait olanı seveceğinden, hayat yolunda daha rahat ilerleyecek ve engellerle mücadelede hiçbir zaman insan olma yolundan sapmak zorunda kalmayacaktır. Bu kabil insanlar, olsa olsa özlem ve amaçlarına erişmede biraz gecikeceklerdir ama başarı şansları hep yüksek olacak, başkalarının toplum içindeki yeri sağlam değilken onlarınki sağlamlaşacak hatta belki de kalıcı hale gelecektir.

Sevgi kendin olmaya ve özgürlüğe inanmaktır. Sevgi duygusunda aracıya gerek yoktur

Söz gelimi birbirimizin mutluluğunu paylaşamıyorsa, iyiliğini isteyemiyorsa ne diye annelik, babalık, sevdalık, kardeşlik, dostluk, arkadaşlık ediyoruz birbirimize. Ne zaman tamı tamına birbirimiz için ağlamayı öğrenirsek, birbirimizin mutluluğuna içtenlikle ortak olursak, birbirimizin sıkıntısını, acısını ve derdini paylaşırsak, birbirimizin tercihlerine ve özgürlüklerine saygı gösterirsek o zaman sahici bir sevgi ortamına katkı yapar, sevginin sevmeyi sevmek anlamında güçlü

bir duyguya dönüşmesini sağlarız. “İnsanların ağlamasının asıl sebebi, daha önce hissettikleri bir acının hatırlanmasıdır. İnsanlar o anda hissettikleri acıdan dolayı değil *de, geçmişte hissettikleri acının hatırlanması sayesinde ağlarlar,*” diyen Arthur Schopenhauer’un bu harika gözlemi, ne zaman toplu bir bilinçaltı temizliğiyle ve el birliğiyle çürütülürse sevgi o zaman kazanır ve birbirimize dair etkin bir ilgi bağı haline dönüşür. Bu konuda farklı bir pencere açan Maksim Gorki; haklı bulmak, hoş görmek, görmezden gelmek ve bağışlamak gibi davranışların tümünün sevgiye ait olduğunu ileri sürer. Benzer bir yaklaşım ortaya koyan Kaliforniyalı (ADB) yazar Ava Dellaira, “*Gerçek arkadaş, kendiniz olmanız için size sonsuz özgürlük veren kişidir. Özellikle de nasıl hissedeceğiniz konusunda. O anda şöyle ya da böyle hissediyor olmanızı sorun etmezler. Gerçek sevgi bu demektir, bir insanın kendisi olmasına izin vermek,*” diyor.

Birçok yazar ve düşünür sevgi duygusu hakkında ahkâm keserek sevginin insan yaşamındaki önemini vurgular. George Bernard Shaw, *insan tanrının sonsözü olamaz*, diyerek Tanrı’nın gücünü ve isterse mükemmeli yaratabileceğini, felsefi bir yaklaşımla işaret ediyor. Victor Hugo, Sefiller adlı eserinde, “İyi olmak sadece doğal olmakken neden herkes rol yapıyor,” diyor. Zira ontolojik olarak insan çoğunlukla iyidir. Kötülük büyük oranda sonra edinilen şeylerle beraber insana egemen oluyor. Bazı şeylerin önemini alama ve kavrama bilinci, ona attığımız değerden, görüldüğü halinden, yaptığı veya yapacağı katkılardan, gücünden ve etkisinden çok daha fazlasıdır. Babamdan duyduğum bir sözdür: *Bir insan yüz insana değerdir.* Sevgi duygusu da hayata değerdir bence. Eğer saygı, şefkat, merhamet ve fedakârlık sevginin kardeşleriye sevgi en kardeş olanıdır. Bu duygular arkadaş ya da eşitlerse sevgi bir adım öndeki, gözde arkadaşdır ve yahut eşitler arasındaki birincidir ya da en eşit olanıdır. *Keyifler değildir yaşamı değerli yapan. Yaşamdır, keyif almayı değerli kılan,* diyen George Bernard Shaw, sevginin yaşam karşısındaki gücünden, öneminden söz edi-

yor. Kanımca bütün keyiflerimizin kaynağı olan yaşamın en görkemli ve göz kamaştırıcı duygusu da sevgidir. Belki de bu yüzden Enis Behiç Koryürek, “Gönlümde sevgi bir tatlı hevesti. Sevgisiz yaşamak bence abesti,” diyebiliyor. Sizi sevmediğimi düşünüyorsanız muhtemelen sevmiyordum. Sevdiklerimi şüpheye düşürmem, diyor Bukowski, sevginin insan üzerindeki güçlü etkisini bildiğinden. Sevginin yaşı, zamanı ve hedef kitlesi yoktur. Sevgi zamandan ve zeminden bağımsızdır, insana huzur verir. Sevgi duygusu hem ahlaki hem de vicdani bir eylemdir dediğim her zaman, Blaise Pascal’ın, “Sevginin yaşı yoktur. Her daim gençtir,” sözündeki haklılık ve doğruluk aklıma gelir. Mesela Albert Einstein, vicdanilik ve ahlakilik konusunda anırtıma yaparak büyük bir cesaretle, “Eğer insanlar sadece cezalandırılmaktan korktukları ya da ödüllendirileceğini umut ettikleri için iyi kalplilerse; o halde gerçekten çok acınacak haldeyiz,” cümlesini kuruyor.

Yeri gelmişken bir anekdot (Hikayecik, fıkra) aktarmak istiyorum. Bir arkadaşım sevgi üzerine sohbet ediyordum. Arkadaşım bana, Yunus Emre’nin, ‘yaratılanı sev yaratanı otürü,’ deyişini hatırlattı. Bunun üzerine, bu cümleyi her zaman sorunlu bulduğumu belirterek, Allah’ın varlığından, inanların güzel ve insani duygularından bağımsız olarak sevgiyi ele almak gerektiğinden dem vurarak şunları söyledim. Sevgi insanın doğasında var olan bir şeydir, ontolojiktir. Bilinçle şekillenir, onu tanıyıp kavradıkça daha nitelikli ve kapsamlı hale gelir. İnsan tabiatı, her şeyden önce yemeyi, içmeyi, bir çevreyi, giyimi ve pek çok başka şeyi içerir. O’nun hislerinde, doğuştan var olduğu halde, sosyal bir varlık olarak öğrendiği şeylerden bir tanesi de sevgidir. Sevgi din ya da siyaset işi değildir. Sevgi insani bir duygudur. Allah’tan dolayı insanı sevmek olanaklı olsaydı ve insanlar için yeterli gelseydi, inananlar arasından bunca büyük sorunlar boy vermez hatta savaşlar çıkmazdı. (İki dünya savaşı ve nice bölgesel savaşlar, yoksulluklar, yolsuzluklar vesaire.) Zira Allah katında da insanlar kendi amellerinden, yaptıklarından ve yapmadıkla-

rından sorumludur. Gene de sevgi duvarını kalınlaştıracığı, sağlamlaştıracığı için Allah sevgisiyle ve rızasıyla insanları sevmek son derece önemli ve değerlidir.

Bilim insanları, anne rahmindeki çocuğun eğitilebildiğini, müziğe ve başka şeylere karşı ilgi duyduğunu ileri sürer. Çocukların kendi arasındaki ilişki, bilince çıkan bir sevgiyi ifade etmese de, sevginin tezahürü, sevginin parçaları ya da sevginin özüdür. Yaratandan dolayı yaratılanı sevmek siyasi bir ifadedir. Ayrıca ne kadarının doğru olduğunu bilmediğimiz Yunus Emre Öğretisi’nin önünü, arkasını yeterince anlamadığımız paragraflarından biridir. Gerçekte insanı sevmiyorsan, onunla yaren değilsen Allah’tan ya da Allah korkusundan dolayı insan sevmenin çok fazla kıymetiharbiyesi yoktur. Bu tür bir sevgi, sahici manada bir sevgi değildir, şekle, şarta ve hatta tercihe bağlıdır. Tabiatı, parayı, mevki ve şöhreti, şatafatı, postu, elma yahut armudu bizi sevdiği için sevmiyoruz ama insanı bir şey (Beklenti, menfaat ya da amaç) için seviyoruz. Bu bir paradokstur ve aynı zamanda anlaşılması ve başarılı bir şekilde vücut bulması zor bir yaklaşımdır. Sevgi karşılıksız ve nedensiz de ortaya çıkan, gelişen bir duygudur. Hatta sevgi; kimseye dokunmak, kimseye karışmak, yön vermek, ilişmek istememektir. Sevgi; şu ya da bu şekilde insanları tarif etmemek, yaşadıklarına göre ayrıma tabi tutmamak, raflara ve kategoriye sokmaktır. Sevgi konusunda, ille de Allah rızası için bir şey yapmak istiyorsa biri, kulla Allah arasına hiçbir şekilde girmeme düşüncesine sadık kalmalıdır. İnanlar için, insana yapılabilecek en temel iyilik, insanı Allah’a havale etmektir ve Allah yolunda rahat bırakmaktır. İnanlar Allah’ı, dünyevi ve uhrevi mükâfat için sevebilirler ama bu hem sorunlu hem de kısa ömürlü bir şey olur. Allah yolunda gitmekle Allah sevgisi ne zaman yakınlaşırsa, ne kadar içselleşirse o zaman farklı anlamları olsa da birbirine daha çok yaklaşırlar. Hiç şüphe olmasın ki Allah ve Allah yolunun arasındaki ilgi ve sevgi güçlü hale geldiğinde, inananlar için dünya daha güzel bir yer olur. Hemen belirtmeliyim ki yukarıda anılan Al-

lah korkusu, bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı veya üzüntü manasındadır. Yoksa kast edilen korku; gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, solunum ve kalp atışı hızlanması ve benzeri belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu anlamında değildir.

İster Allah rızası için ister başlı başına bir şeyi sevmek olsun, sevgi konusu, oldukça engindir. Sevmeyi sevmek, alabildiğine felsefidir ve yazmak istenirse daha da uzatılabilecek bir sahadır. Mesela, üç dinin peygamberi için sevgiyi yüceltme dışında, sevgiye dair olumsuz şeyler duymak neredeyse imkânsızdır. Peygamberlere bunca iftira edilir, bunca hakarete bulunulur, onların bir gün bu yanlışların, hataların, suçlamaların, belki de günahların sahipleriyle aynı torbaya girdiğini, onlarla aynı kötü, galiz dili konuştuklarını duyup gören, yazıp okuyan olmamıştır. Her türlü zor şartta ve zamanda, onca kötü şey karşısında, iftira eden, kötü söz söyleyen ve suçlayan dili kullanmaya tevessül etmemişlerdir. Böyle bir şey varsa da kuşaktan kuşağa aktarılmadığından, kimse bunu bilmiyor. En eskilerden İsa ve Musa'nın ya da Yehova Şahitleri'nin böyle düşünmüş olacağı sanılmadığından bu alanda da sevgi karşısında bir ayet, söz veya kavram yoktur. Hangi dinde olursa olsun yolunuz gerçekten ve adanmışlık duygusuyla Allah'ın yoluysa sevgi karşılıksız ve beklentisizdir. Diğer türlü sevgi başkalaşır, başka bir amacın aracına dönüşür. Allah'la ilişkinin tek bir aracı vardır, o da Kutsal kitaplardır. Buradaki aracılık da sadece ve sadece öğrenmek üzerinedir, bu da oldukça basit ve anlaşılırdır, yol gösteren, yön bildiren levhalar gibidir. Sevgiye dair; dinler, kitaplar ve Peygamberler hakkında söylenenler, efsane olsa bile çok kıymetlidir ve bunun insanlığa büyük katkıları vardır.

Hassas bir konu olan din alanıyla ilgili bir şeyler söylediğimden elden geldiğince özenli olmam gerektiğini biliyorum. Amacım din öğretisi hakkında laf etmek, bir rota çizmek,

yeni şeyler söylemek değil. Sadece, çok özet de olsa sevgi konusunun sorunsal hale gelen yanlarını tartışmak, bilgim elverdikçe ve sevgi duygusunun yüreğimde kapladığı yer, yol gösterdikçe fikrimi paylaşmak, meseleye dair içimi dökmek istiyorum. Sevmenin, sevmeyi sevmenin, karşılıksız, beklentisiz ve içtenlikle sevmenin kitaplar dolusu söz edilecek bir alan olduğuna ve bunu hak ettiğine kalpten inanıyorum.

Sevgi esnekliktir, farklılıkları zenginlik saymaktır

İnsana zarar veren, onu iğdiş eden, tüketen, eşya gibi sahiplenilen, kısıtlayan şeyin adı sevgi değildir. Sevmek birlikte çoğalmaktır, birlikte insan olmaktır, birlikte yaşamaktır. Sevmeyi sevmek; merhamet ve fedakârlık duygusunu, şefkat ve saygıyı bir an olsun akıldan çıkarmadan, yan yana ve omuz omuza dayanışmak, anlaşmak ve yardımlaşmaktır. Sevmeyi sevmek, insanlar arası ilişkinin en şahıdır, mutluluk pusulasıdır. Sevgi duygusunu yüreğinde beslemek; beraber yaşadığımız toplulukla birlikte ve bir bütün olarak hayata yön vermek, birbirine ve farklılıklara saygılı olmak, inançları ve farklılıkları zenginlik saymak, biri diğerinin sırtına basmamak, biri diğerini yıpratmamak, yormamak, mutsuz ve huzursuz etmemektir. Belki de benzer düşündüğü için, yukarıdaki bir paragrafta andığım Maksim Gorki de, *"Sevgi demek, haklı bulmak, hoş görmek, görmezden gelmek ve bağışlamak demektir,"* diyor.

Her türlü bilgiye, birikime, eğitime ve çabaya karşın unutmamalıyız ki sevgi duygusu sorunlu kimseler vardır. Çünkü stres alanları var oldukça ve dünya durdukça hep olacak bu kabil insanlar. Mesele insanın eylemi, davranışı, ameli, vesaire işlemleridir. İnsanın eylemini neyle açıkladığının bir kıymetiharbiyesi yoktur. Eylem, niyeti çürütür çoğu zaman. Zira kasıt olmaması suç, kusuru ya da mekruh olanı ortadan kaldırmıyor. Sevgi söz konusu olunca niyetle eylemi açıklamak yaklaşımı hem sorunludur hem de kötü örnektir. Çünkü sevgi kategoriktir, ya vardır ya yoktur ya azdır ya çoktur, yani

kesin ve nettir. Sevgi duygusu birinde yoğun-
dur ya da değildir, herhangi bir insanda azdır
ya da çoktur. Başka birinin sevgisi, tutkulu-
dur ya da yumuşaktır. İnsanı bir şeye veya bir
kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık gösterme-
ye yönelten duygu ne yereldir ne evrenseldir
ne özeldir ne de geneldir. Sevgi sadece ve yal-
nızca sevgidir. İnsanlar bir toprağın ürününü
değiştirebilirler ama topraktan toprağa sevgi
duygusunu değiştiremezler. Sevgi duygusu-
na tamı tamına akli eren, insan olma yolun-
da ilerleyen biri ya da kendini gerçekleştiren
birey; sevgiyi tarif edenlerle, sevgiyi tanımla-
yanlarla sevginin kendisini, sevginin kayna-
ğını aynı kefedede tutmamalıdır. Çünkü bunlar
farklı rafların, farklı torbaların konusudur.
Sevgi anlayışına sahip olmak, sevgi duymak
başka, sevgiyi kendi anlayışının aracı haline
getirmek başka bir şeydir. Sevgi üstümüze
giydığımız herhangi bir kostüm, kendimize
yakıştırıp yakıştırmama konusunda keyfiliğe
sahip olduğumuz bir kıyafet, canımızın iste-
diğini seçeceği bir eşya, tercihlerle yüz yüze
bulduğumuz herhangi bir alan değildir.
Mesela birisi az sever, diğeri tutkulu. Biri
yoğun sever, öbürü dengeli. İki kişiden biri
hiç sevmez, diğeri birazcık vesaire sever.
Ama birinin sevgi anlayışı hem severim hem
döverim olursa o iş artık sevgi olmaktan çı-
kar. Bu, sevginin farklı duyguların gölgesin-
de kaldığı bambaşka bir şey olur. Çocuğunu,
eşini, etrafındaki herhangi bir insanı; eşyası
gibi gören, onu sahiplik duygusuyla seven bir
baba ya da bir anne çoğu zaman sorunlarla
boğuşur. Bazen dövme eylemi, hakaret etme,
aşağılama, sevgi duygusuyla açıklanır. Bazı-
ları zaman zaman arkasında saklandıkları,
bir örtü olarak kullandıkları sevgi duygusu-
nu, öfkesine yenildiği için araç haline geti-
rir. Elbette sırf zaaf gösterdiği ve kendisine
hâkim olamadığı için insan, fiziksel şiddet
de dâhil değişik sorunlar yaşadığı birini se-
vebilir ama aynı insan olması gereken makul
çizgide kalabilir, zaafından arınabilir, öf-
kesini kontrol edebilir. Bu türden bir kavra-
yışı, bir anlayışı bilince çıkarabilir. Bir insan
sevgi konusunda içtenlikli bir duyarlılığa ve
sağlam bir inanma duygusuna ulaştığında,

sevdiğini incitmemesi gerektiğini bilir. Aynı
insan, kimi anlık hataları olsa da karşısında-
kiler tarafından affedilmeyeceğine inanırsa
olması gereken bilince erişebilir. Bu konuda
önemli olan noktalardan biri de kendi kusur-
ları karşısında, insanın başkaları tarafından
kendisine karşı gösterilen tavrı normalleş-
tirmesidir. Unutmamak gerekir ki davranış
ve duygu durum bozukluğunun pençesinde
kıvranan birinin sevgisi, huzurlu ve dengeli
birinin sevgi duygusu gibi hissedici, besleyi-
ci, sürekli ve kalıcı değildir.

Sevgi, siyasi bir eylem değil, insani bir duygudur

Sevgi hem doğuştan hem Tanrısal hem de
sonradan gelişen ontolojik bir histir. Denebi-
lir ki sevgi, siyasi bir eylem değil, insani bir
duygudur. Keza sevinç ve neşe hayattaki en
güzel an; sevmek hayattaki en güzel duygu;
gülmek hayattaki en güzel eylemdir. Bir in-
san, ne kadar çok şeyi severse sevsin, insan-
ları sevmiyorsa tam iyi insan değildir. İnsan-
lığın ortak hafızasına, dünyada hiçbir şey,
insanın sevdiğinden vazgeçmesine değmez
bilinci egemen olmalıdır. Bana sorarsanız
bu dünyadaki hiçbir şey sevmeyi sevmekten
vazgeçmeye değmiyor. Hiç kimse, dünyada-
ki hiçbir şey için sevmekten, hele canlıları,
insanı, tabiatı sevmekten vazgeçmemelidir.
Unutmayalım ki sevmek ve gülmek bizi daha
iyi insan yapar. Belki de bu düşüncelerden
hareket ettiği için Victor Hugo, *"Hayattaki
en güzel mutluluk sevildiğinden emin olmaktır,"*
diyor. Nazire yapmak amacıyla değil ama
inandığım ve benimsediğim için açıklıkla id-
dia edebilirim ki birini veya birilerini sevmek
de bu hayattaki en büyük mutluluklardandır.
Güçlü bir sevgi duygusu ve sağlıklı bir bilinç,
birçok kötü duyguyu dizginleyebilir. İçimiz-
de bir yerde gizlenen kötü duyguların yok
olmasıyla baş edebilir. Hiç kuşku olmasın ki,
öfke ve şiddet, sevgi duygusu güçlü olanlar
ve insan sevgisi hakkında bilgiyi, bilinci iç-
selleştirenler karşısında geriler, yıkıcı etkisi-
ni yitirir. Sevgi duygusu, iyi olsun kötü olsun
öteki duyguların kaynağı hatta katığıdır de-
nebilir. Sevgi duygusu, saygıyı, beğeniyi, ilgi-
yi, hoş görüyü, anlayışı, merhameti, nitelikli

hale getirip niceliğe kavuştururken şiddeti, öfkeyi, kini, nefreti, kötülüğü, zaafa uğrattır ve zayıflatıp yener. Sevgi ve sevmeye duygusunun, kötü ve olumsuz bazı duygularla baş etme kudreti, sevginin kaynağından gelir. Baş ettiği bu duygulardan daha güçlü olmasının nedeni, sevginin insana dair, insan olmaya dair en özel ve nadide bir hazine olmasıdır. Çünkü sevginin ve sevmenin kökeninde insan ve canlı yaradılışın gereği olan sahiplenme ve can taşıma duygusu vardır. Rahatlıkla söyleyebilirim ki can taşımak ve türdeş olmak sevgi duygusunu hem gerekli kılıyor hem güçlendiriyor.

Yaşamayı ve doğayı sevmek, bir insanı sevmekle başlar

Bu bölümde, birkaç örnekle sevgi duygusunun diğer duygular üzerindeki olumlu etkisine, kötü duygu ve düşünceleri iyileştirici gücüne değinmek istiyorum. Farklı zamanlarda iki arkadaşım baba oldular. Her ikisinin de insanlara bakış açısı, hayatla ilişkileri, iş tutuş tarzları değişti. Biri baba olduktan sonra kadınlara karşı duygu ve düşüncelerinin değiştiğini, diğeri insanların hepsi hakkında artık daha fazla iyi şeyler düşündüğünü, ikisi birden, birlikte çalıştığı insanlara ve çevrelerindeki insanlara karşı daha hoşgörülü olduklarını söylemişti. Nedenlerini sordugumda, arkadaşlarım, çocukların doğumuyla beraber başta sevgi duygusu olmak üzere, hayata dair birçok duygu hakkında önlerine yeni pencere açıldığını belirtmişlerdi. Kendi özel durumlarından, baba oğul ilişkisinden kaynaklanan sevgi halkasını, sevgiye ve sevmeye dair insanlık sarmalının, insanlık zincirinin başlangıcı saymaya başladıklarını, sevgi duygusunu artık böyle gördüklerini anlatmışlardı. Bir arkadaşım da baba olduktan sonra, *hiçbir şeyi bu kadar seveceğime inanmıyordum. Hiçbir şeyden bu kadar mutlu olabileceğimi düşünmüyordum*, demişti. Sırf karşı cinsten birini sevdiği için hayata bambaşka bağlanan kadın, erkek, sayısız insan biliyorum. Birini sevdiği için tabiatı daha çok seven, en uzak durduğu insanları başka gözle gören, güne başka heyecanlarla başlayan, yürüyüşü ve enerjisi değişen sayısız

insan tanıyorum. Sırf anne ya da baba oldukları için geleceğe, çocuklara, hayata dair olumlu düşünen, yardımsever olmayı amaç edinen, sosyal destek kurumlarına katkı sunan, başka ailelerin çocuklarına el uzatan, hiç olmadığı kadar empati (duygudaşlık) kuran anne babalar vardır. Tanıdığım çok sayıda öğretmen, anne baba olduktan sonra öğrencileriyle ilişkilerinin olumlu yönde ilerlediğini, sağlıklı şekilde geliştiğini söylemiştir. Elbette anne, baba olmadan da sevgi duygusu güçlü olan, iyi ve erdemli insan olma yolunda önemli mesafeler katedebilen yığınla insan yaşamaktadır. Ölmekten dahi korkmadan yaşayan fakat evlendikten sonra hayata karşı kedi gibi uysallaşan insanların varlığı ancak sevginin gücüyle, onun olumlu etkileriyle, aşıladığı yaşamak arzusuyla açıklanır. İlhami Berk, *“Ne zaman seni düşünsem/ Bir ceylan su içmeye iner/Çayırıları büyürken görürüm/Her akşam seninle/Yeşil bir zeytin tanesi/Bir parça mavi deniz/Alır beni/Seni düşündükçe/Gül dikiyorum elimin değdiği yere/ Atlara su veriyorum/Daha bir seviyorum dağları,”* şiirinde, birini sevmekle nice şeyleri sevmenin başladığını haykırıyor, sevmenin gücünü bilince çıkarıyor, anımsatıyor.

Sevgi denildiğinde genellikle akla ilk önce, iki karşı cins arasındaki duygusal çekim ya da aşk gelmektedir. Sevgi hem gönülden bağlı olma ve ilgi duygusu gibi tariflerin, derin dostluk ve sevecenlik duygusu gibi tanımların kendisidir hem de bunların içine sığmayacak, hapsedilemeyecek kadar geneldir. Zira sevgi; yöneldiği herhangi bir hedefe (sevgiliye, arkadaşına, eşe dosta duyulan sevgi, Allah sevgisi, vatan sevgisi, ebeveyne duyulan sevgi, çocuğa duyulan sevgi vesaire) ve sevgi duygusunun biçimlerine bağlı olarak büyük bir çeşitlilik, yoğunluk ve değişiklik göstermektedir. Ondandır ki yazının başlarında andığım romanların ve romanların usta yazarlarının tek derdi sevgiliye duyulan sevgi duygusu değildir. Söz konusu usta kalemler, bir bütün olarak yaşama ve doğaya hatta hayatın içinde ve tabiatta bulunan her şey dair sevginin emarelerini gözler önüne seriyorlar.

Dostoyevski, “Saygının olmadığı yerde sevgi de kaybolmaya başlar,” diyor. Hiç kuşku olmasın ki saygı, şefkat, merhamet ve fedakârlık gibi duygular, sevginin farklı kılıklardaki yansımalarıdır. Sevgi ve saygı arasında kopmaz ve sarsılmaz bağlar vardır. Sevginin her an ve her şartta kendisiyle kol kola olan ve aynı bahçenin suyundan, havasından, ilgisinden beslenen diğer duygularla sıkı sıkıya ilişkisi olduğunu bilmeden yaşamak; sevgi duygusunun çeperini, kuluçkasını ve daha pek çok yaşam ve gelişim alanını önemsememek, görememek ve tanıyamamaktır. Bu yüzden ve daha pek çok nedenden dolayı anılan diğer duygular da en az saygı kadar sevgiye yakışır ve sevgiyle sıkı sıkıya bağlıdır. Sevgi yalın anlamıyla yürekte hissedilen bir duygu ve heyecan türüdür. Duygu ve heyecan yarattığı için de yürekte hissedilir. Ez-cümle, kolay kolay kendiliğinden oluşmayan ve emek isteyen sevgi, insanın bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermesidir. Bireyler arasındaki derin dostluk ve yürekte bağlılık veya başka bir kişi ya da varlığa karşı duyulan ve cinsel yönü olan ya da olmayan güçlü bir yakınlık ve bağlılık duygusu biçiminde açıklanabilecek olan sevgi, birçok içerikle tanımlanmıştır. İçimizdeki enerjiyi, öfkeyle, hırsla, kavgayla, hırgürle boşaltmak yerine, söz konusu enerjiyi sevgi potasında eritmek ve etkisizleştirmek en insani yoldur. Bana oldukça ikna edici gibi görünen bir başka tanıma göre de *sevgi, öğrenilen duygusal bir tepkimedir*. Muhyiddin İbnü'l-Arabi'ye göre, *sevginin tanımı yapılamaz. Sevgi ancak tadılır. Tadan kişi de sevginin ne olduğunu yeterince anlatamaz*. Sevginin çok genel bir duygu olduğunu söyleyen Arabi, aynı zamanda, *sevgi evrensel bir duygudur. Annenin çocuğunu sevmesi, eşlerin birbirlerini sevmesi, ilâhî bir sır olarak gayesi, “bir tenle bir teni, bir canla bir canı kavuşturmak,” olan sevginin evrenselliğine en güzel örnektir*, diyor. Sevgi duygusunun dünya ve hayatla, insani ilişkilerle çok güçlü bir bağ olduğunu ileri süren İbnü'l Arabi, bu özel duygu için, “*Sevgi seveni, sevilene bağlayan bir bağıdır ve sevgi sevenin var oluşudur*,” der. Melih Cevdet Anday

ise, “*Kuşlar yağmur yağdırır da/Yağmur güneşe vururdu ya/Ben sana gelirdim/Sevincin yarısı ağzımda/Zambağa birikir sabahlar/ Ovalar atlara binerdi/Kulesine koşuşunca deniz/Cebimde gecedan yıldızlar/Arılarla ballarla kanımda/Yüreğim avuç olurdu da/Sonra çeşme de olurdu ya/Mutsuz dönüşler ayında/Ben sana gelirdim*,” mısralarında, sevgide koca bir dünyayı anar. Sevginin kudreti konusunda bambaşka bir pencere açar.

Eşitlik ve kardeşlik isteği insanları sevmeye iradesi gerektirir

Sevgi duygusu konusunda çok kafa yorduğuna inandığım Erich Fromm'dan birkaç özdeyiş daha aktarmak, bana öyle geliyor ki konuyu pekiştirebilir, sevginin **hikmeti** konusunda, biraz ikna edici olabilir. *Sevme sanatının uygulanabilmesi, inancın da uygulanmasını getirir*, diyor Erich Fromm. Amerikalı psikanalist ve psikolog, sevgi duygusunun genel bir duygu olması gereğinden söz ederek şunları ifade ediyor, *Kardeş sevgisi tüm insanları sevmektir ve sevginin tek kişiye ait olmaması en büyük özelliğidir*. Yukarıda kısaca ifade etmeye çalıştığım anne baba sevgisini ve anne baba olmak nedeniyle kurulan duygudaşlığı çok iyi anlatan Erich Fromm, anne sevgisini özel bir duygu olduğuna olan inancıyla şu düşüncesini ileri sürüyor, “*Anne sevgisi koşulsuzdur, koruyucudur, sıcak bir sığınaktır. Koşulsuz olduğu için denetlenemez, ya da elde edilemez. Sevgi, narsisizmin hemen hemen olmadığı alçakgönüllülüğün, nesnelliğin ve düşüncenin gelişmekte olduğu yerde vardır*.”

Birbirimize sevmek lazımdır, sevmek iyidir diyerek, şunu seversek şu olur, bunu seversek bu olur fikrini benimseterek sevgi duygusunun gelişmesine katkı yapılamaz. İçeriksiz, emeksiz ve nitelsiz her şeyde olduğu gibi sadece sözde kalan, içselleşmeyen ve önemli bir geçmişe, emeğe dayanmayan sevgi duygusu da içi boş hatta boşlukta duran bir kavramlaştırma olmaktan öteye geçemez. Sevgi duygusu, onu yeşertecek ve büyütecek olan bir ortamda daha sağlıklı filizlenir. Ona uygun bir bilinç ve anlayışla yerleşir ve zamanla kökleşir.

Diğer yandan herkes birbirini sevseydi ya da sadece sevmeyi sevseydi dünya nasıl bir yer olurdu, bunca gelişme yaşanır mıydı, insanı yaratıcı kılan daha iyisini yapmayı amaçlayan rekabet, azim gibi başkaca şeyler yok olur muydu sorularına değinmek için başlı başına bir yazıya ihtiyaç vardır. Zira sevgi duygusu; hırs, azim, çekişme, yarışmacılık ve yarışçı kişilik, kıskançlık, imrenme gibi şeyleri yok etmeli mi, onlara egemen olarak onlarla bir arada yaşayabilmeli mi konusu uzunca bir yazıda ele alınması gereken önemdedir.

Son cümle, sevme duygusu kimseye öğretilmeyebilir ama herkese sevginin önemi anlatılabilir. Her yürekte sevgiye yer açılabileceği ileri sürülebilir. Sevgi konusunda herkes biraz nepotizm (Akraba ve yakın arkadaşları kayırma) yapar ama sevmeyi sevmek eyleminde bu mümkün değildir. Esas olan sevmeyi sevmek olmalıdır. Zira anılan şeyin öncesi sevmekle başlar, sonrasına sevgide kalmakla yol alınır, sevgiyi içselleştirmekle varılır.

Not: Yazıda Mem û Zin, Zembîlfiroş, Siyabend û Xecê, Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı ve Yusuf ile Züleyha gibi hepsi de bu coğrafyaya ait aşk hikâyelerinin anılmamasının nedeni, genel manada öznesi sevgi olan ve sevmeyi sevmek olan konuya bağlı kalma tercihi ve özenidir.

(*) İlhan Vardar, ilhanvardar.blogspot.com, 13.03.2013

(*) “Marx’ın, 1844 Felsefi Elyazmaları’nda yer alan ve genişletilmiş bencillik yerine bir yaşam biçimi olarak aşka işaret ettiği ifadesi tam olarak şöyledir: “Sevgi yalnız bir insana bağlılık değildir. Bir tutumdur. Kişinin yalnız bir sevgi nesnesine değil, bütünüyle dünyaya bağlılığını gösteren bir kişilik yapısıdır. Kişi yalnız bir tek kimseyi seviyor, başka her şeye karşı ilgisiz kalıyorsa sevgisi sevgi değil, genişletilmiş bencilliktir.” <https://medyasanat.wordpress.com/2018/03/29/genisletilmis-bencillik/>

(**) Bu sözler Erich Fromm tarafından da kullanılmıştır.

Tatlı su kaynakları kullanımı ve paylaşım sorunları

H. Hasan TUZCU

H. Hasan TUZCU

Kovara DENG

Kısa tarihçe

Suyun kullanım tarihçesi, insanlık tarihi ile paralel bir süreç izler. İnsanların suyu kuraklığa karşı, depolayarak kullanması da bir o kadar eskidir. Dünya’da bilinen en eski baraj, M.Ö.3000 civarında Ürdün’de yapılan ve 1970’te ortaya çıkartılan Jawa Barajı’dır. Henüz dünya nüfusu 10 milyon bile değilken, Jawa bölgesinde yapılan bu barajı, başka barajlar izlemiş. Bildiğimiz tarihi barajlardan biri de, Mısır’da M.Ö. 2650’de yapılan Sadd el-Kafara Barajı’dır. (Bu baraj Mısır’ın kuzeyinde Nil kıyısında yer almaktadır). Anadolu’da ise; henüz 600 bin nüfusun yaşadığı 3250 yıl önce Hititler tarafından baraj yapılmış olması, insanlığın suya geçmişte de ne kadar çok ihtiyaç duyduğunu gösteren önemli örneklerdir.

Suyun önemi

Su, yaşam demek, enerji demek. Sadece insanlar için değil doğadaki tüm canlılar ve eko sistemlerin sürekliliği için de yaşamsal doğal bir kaynak. Böylesi önemli bir role sahip suyun, paylaşılması, özellikle tatlı su kaynaklarının doğru kullanılması, daha da önem kazanıyor. Dünyadaki tatlı su kaynaklarının sınırlı olduğunu da biliyoruz. Dünyamızın su

kaynaklarının %2.5-3’i tatlı su kaynaklarıdır. Bunun da büyük bir bölümünü buzullar, yeraltı suları gibi kullanılması çok zor olan kısmı teşkil etmektedir. Geriye kalan, atmosfer ve yüzeyde bulunan sulardır. Nehir suları bu bakımdan çok önemlidir. Yeryüzündeki dağılımı da oldukça dengesizdir. Dünya nüfusunun önemli bir bölümünün bundan etkilendiği tartışma götürmez bir gerçek. Coğrafyamız bu konuda cömert olsa da, bölünmüş olması, hızla artan nüfus, (BM verilerine göre her 45 yılda dünya nüfusu %100 artmaktadır. Biliyoruz ki bu oran bölgemizde bunun iki üç mislidir), teknolojinin gelişmesi, sanayileşme, tarımda sulama, kentleşme sonucu ihtiyaçların çeşitlenmesi, küresel ısınma (iklim değişiklikleri), su kaynaklarının, çevresel kirlenmeden yeterince korunamaması eksik ve yanlış planlamalar gibi daha birçok nedenlerle ihtiyaçları karşılamaktan uzaklaşmaktadır. Dünyada olduğu gibi bölgemizde de, su paylaşımı günümüzün önemli ve stratejik konularından biri olmuştur.

Paylaşım Sorunları

Dünya’mızın sınırlı su kaynaklarına sahip olduğunu belirtmek yetmiyor, kirlenmeye, küresel iklim değişikliklerine karşı korunamadığı gibi, adil ve eşitçe

paylaşılmadığı için de bu alanda sorunların, anlaşmazlıkların her gün büyüyerek çoğalmakta olduğunu da vurgulamak gerekiyor. Yazılı tarihten de biliyoruz ki, bu kavgaların geçmişi epey eskidir. Yer yüzündeki binlerce savaş, çatışma ve göç ve sömürge olayları da bu sebeptendir. Çağımızda, bunun farklı biçimlerde devam ettiğini söylemek mümkündür. Dünya nüfusunun %48'ini oluşturacak 3.5 milyar insanın "su sorunu" bölgelerde, bu rakamın da 2.4 milyarı "aşırı su sorunu" bölgelerde yaşamak durumunda kalacağı söylenmektedir. Bilhassa konumuz olan sınırı açan sular konusunda, 260 kadar anlaşmazlık olduğu, benzer konuda, 500'e yakın ikili/uluslararası antlaşma veya protokol yapıldığı biliniyor olmasına rağmen, onlarca sıcak çatışmanın meydana geldiğini, ülkeler arası gerginlik yaşandığını, buna bağlı olarak, ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği imkanlarının engellendiğini söyleyebiliriz.

Hangi sınırlar?

Türkiye sınırları içinde bulunan 26 su havzasının, 6'sı, "sınırı aşan sular" kapsamında yer almaktadır. Dicle, Fırat, Çoruh, Aras, Meriç ve Asi havzaları bu konumdadır. Türkiye'nin toplam brüt yüzey suyu potansiyeli yıllık 186 milyar m3 olduğunu biliyoruz, bu altı havzadaki su da bunun %36 sına karşılık gelmektedir. Bizim konumuz bu defa Dicle ve Fırat suları ile ilgili olduğu için sadece Dicle ve Fırat havzalarını ele alıyoruz. Fırat toplamda, Türkiye, Irak, İran ve Suriye havzaları içinde 85 milyar m3 su potansiyeline sahip. Sadece Kuzey Kürdistan havzası tek başına, 31.61 milyar m3 yıllık su potansiyeli barındırıyor. Dicle'ye gelince; toplamda, yani Türkiye, Suriye ve Güney Kürdistan (Irak dahil) 52.7 milyar m3/yıl su potansiyeline sahip, bu potansiyelin 21.33 milyar m3/yıl miktarı ise Kuzey Kürdistan'dadır. Bu iki nehir ayrıca, Türkiye'de üretilen enerjinin %10 gibi önemli bir bölümünü oluşturuyor. Bölge vatandaşları elektrik faturalarını

ödemekten mustarip olsa da, elektrik kesintileri insanları canından bezdirmiş olsa da; Kürdistan, daha birçok hidrolik kaynaklara (nehirlere, göllere, dere ve çaylara sahip), Kürdistan'ın özellikle zengin iki nehir suları, geçmişten günümüze bu bölgeye olan ilgi ve saldırıları da beraberinde getirmiştir. Son yüz yılda Kürtlerin üzerinde yaşadığı toprakların, kalın duvarlarla bölünmüşlüğü, katliamlarla karşılaşmaları, coğrafyalarından uzağa göçe zorlanmaları, dillerinin ve kültürlerinin yasaklanması, kaderlerini özgürce belirlemenin engellenmesinin, önemli sebeplerinden biri de coğrafyalarının zengin doğal kaynaklara sahip olmasıdır. Şüphesiz bu bölünmenin, işgalin, hiçbir meşruiyeti olmadığı gibi, hukuku da yoktur. Sınırı aşan sulardan bahsederken, bahsettiğimiz sınırlar; sadece Kürtleri birbirinden zorla ayıran sınırlar olduğunu tüm dünya alem bilmektedir.

Türkiye'nin Dicle- Fırat sularına yönelik politikaları

Türkiye, Fırat ve Dicle sularının, uluslar arası hukuk kuralları çerçevesinde, "hakça ve akıllıca kullanımı ilkesi'ne" uygun bir kullanım politikası içinde olmadı, olması da kısa vadede beklenmiyor. . Suyun paylaşımı konusunda, işi yokuşa sürerek, komşu ülkelerle suyun tahsisine yanaşmamaktadır. Bu uyguladığı su politikasını açıkça söylemek yerine; gizlemeye çalışmaktadır. Herkesin gözünün içine bakıp "Türkiye, hakkaniyetli bir paylaşım konusunda, hangi ülkeye ne kadar su verileceğinin belirlenmesi için, temelini bilimsel ve objektif kuralların ortak kriterlerin gerekliliğini savunmaktadır. Diyor", benzer, yuvarlak, yüksek perdeden, kendince diplomatik söylemlerle mevcut tutumunu sürdürmektedir. "Ortak teknik komite", "ortak kriterler", "üç aşamalı plan" gibi komşu ülkelerce kabul görmesi mümkün olmayan tezler öne sürerek sorunları ertelemeye çalışmaktadır. Fırat nehri ile ilgili olarak, Suriye ile 1987 yılında yapılan protokole göre, ayda ortalama 500m3/s (yılda 15 milyar 768 milyon m3) suyu

vermeyi taahhüt etmiş olmasına rağmen, bu miktarın 200 milyon m³'e inmiş olması, bu taahhütlere bile uymadığı görülmektedir. Bunun kabulü mümkün değildir.

Türkiye'nin yaklaşımı; bölge üzerindeki, sömürü ve baskıya dayanan sömürgeci anlayışının bir parçası. Bundan ayrı düşünmek mümkün değildir. Bunun içindir ki; her politik söyleminde, **“Sular, ülkemizin yer aldığı coğrafi bölgenin jeo politik durumu göz önünde bulundurulduğunda çok büyük bir önem arz etmektedir”** diyor ve devamında amacını daha net biçimde açıklamaya çalışıyor. **“Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde gerçekleştirilmekte olan Güneydoğu Anadolu Projesi, (GAP) sadece kapsadığı 13 büyük enerji ve sulama projesiyle değil, aynı zamanda söz konusu iki nehrin de sınırı aşan su niteliğinde olması nedeniyle dünya kamuoyunun dikkatlerini çekmektedir.”** Derken Türkiye her alanda olduğu gibi işi bölgenin jeopolitiğine, kurnazlığa bağlayıp, çözümleri yokuşa sürmektedir. Dünya kamuoyunun hassasiyet gösterdiği konuları es geçiyor. Devamında, uluslararası baskıdan, halkların tepkisinden kaçmaya çalışırken de **“bu projeleri kendi imkanlarımızla yaptık”**, egemenlik benimdir demeye çalışıyor. Devamında, gerçek dışı savunmalara başvuruyor, batağa saplanıyor. **“Türkiye birtirilmiş olduğu baraj/depolama tesisleri ve HES'ler ile bu nehirlerin Türkiye, Suriye ve Irak'ta meydana getirebileceği taşkın zararlarını minimuma indirmiş, ayrıca regule edilmiş su aktarma imkânı yaratarak kuraklık dönemlerinin zararlarını da ortadan kaldırmıştır”** gibi gerçek dışı beyan ve ifadelerde bulunarak çözümsüzlük politikasını devam ettiriyor. Dicle ve Fırat havzaları için **“iki nehir tek havza yaklaşımı Türkiye için vazgeçilmezdir”** politikası yürütürken, bu bağlamda uluslararası kurallar ve komşu ülkelerle yapılan protokollerin hiçe sayıldığı anlaşılmaktadır.

Tarım Bakanı Pakdemirli'nin açıklamaları da bu doğrultudadır. **“Önümüzdeki yıl 2021 su ve sulama yatırımlarında hamle**

yılı olarak ilan ettik. Bu kapsamda yeraltı barajları başta olmak üzere (Tarım ve Orman Bakanlığının kuraklığa karşı en önemli çalışması yeraltı barajları olacak. 2023'e kadar 150 barajın yapımı hedefleniyor), suyu tasarruflu ve verimli kullanma konusuna daha çok odaklanacağız. Her şey bireyle başlıyor. 83 milyonun tasarruf etmesi gerekiyor. Suyu artık bir mücevher ve ALTIN gözüyle bakmamız lazım. Bugün su kısıtı yaşayan Ülkeler arasındayız, yarın su kuraklığı yaşayan ülkeler arasına girebiliriz.”

Türkiye'nin mücevher dediği, altın dediği sadece su değil, Kürdistan'ın tüm doğal zenginlikleridir. Bölgede yaşayanların hak ve özgürlüklerinin her gün kötüye gitmesinin de, yoksulluğun, cehaletin de sebebi bu sömürü ve baskı sistemidir. İşte FIRAT, işte DİCLE; yanı başında yoksul, insan hak ve özgürlüklerinden yoksun yaşadığımız coğrafyamızın sayılarla ölçülemeyen sadece iki doğal kaynağı.

FIRAT:

Uzunluğu 2800 KM, kurulu güç 6396 kw, Türkiye'deki hes enerji üretimine katkısı %27.79, Türkiye'deki enerji üretimine katkısı %8.16 civarında. Ana güzergâh üzerindeki baraj ve hidro elektrik santralleri;

Keban barajı ve hes: 1330 MW, Karakaya barajı ve hes: 1800 MW, Birecik barajı ve hes: 672MW, Kargamış ve hes: 189 MW

FIRAT'ın Kolları üzerindeki barajlar ve hes projeleri: Çatal Tepe, Sirimtaş, Büyükçay, Kocalı, Kahta barajları ve başka branş üzerinde, Çataltepe, Gömikan, Camgazi, Hancağız, Kemlim, Kayacık, Şanlıurfa sayılabilir.

MUNZUR projesi kapsamındaki baraj ve hes projeleri:

Munzur barajı ve hes, Pülümür barajı ve hes, Bozkaya barajı ve hes, Kale tepe barajı ve hes, Komaktepe barajı ve hes, Ak Yayık barajı ve hes,

PERİ ENERJİ KADEMELERİ KAPSAMINDA,

Tatar barajı ve hes, Seyrantepe barajı ve hes, Pembelik barajı ve hes, Özlüce barajı ve hes, Kığı barajı ve hes

DİCLE:

Uzunluğu toplamda, 1900 KM, 21.33 milyar m³ su potansiyeline sahip,

DİCLE ana güzergahı üzerindeki barajlar; Kral kızı barajı ve hes (95 mw), Dicle barajı ve hes (110 mw), Ilısı barajı, hes: (1200MW), CİZRE barajı ve hes (240 mw) toplamda 1645 MW TR'deki HES'lerdeki payı %4.431MW ve Türkiye genelindeki payı % 1.3 MW'dır.

DİCLE'nin kolları üzerinde kurulan barajlar ve hes: Batman, Kayser, Garzan barajı ve başta olmak üzere; Silopi, Hezil, Uludere, Ballı, Kavşaktepe, Çetintepe, Musatepe ve daha irili ufaklı yüzlerce baraj gölet sayabiliriz. Ayrıca terör bahanesiyle yapılmış güvenlik barajları da cabası. Yapılan santral ve barajların güvenliğini sağlamak adı altında, bölgeye asker yağmanın da birer gerekçesi sayılmaktadır.

Türkiye, Dicle ve Fırat sularını, **"Entegre havza yönetimi'yle"** GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) adı altında sürdürmektedir.

- **"Havza bölgesi yönetimi"** dediği, Kuzey Kürdistan'daki uygulamaları; **"bölgenin sorunlarının** büyük ölçüde çözümünü kolaylaştıracağım" iddiası Kürtleri ve dünyayı yanıltıcı olmanın ötesine geçmemektedir.

Şöyleki;

-**"Kırsal alandaki verimliliği ve istihdam olanaklarını artırarak iç göçün azaltılacağı"** yalanı yine bu alandaki basıkları önlemeye yönelik bir hedef saptırma olarak kaldı. İşsizlik, yoksulluk ve göç tüm hızıyla sürdü. Sürüyor. İstatistikler, rakamlar da bunu gösteriyor.

-**"Sosyal istikrar'a hizmet, ihracatın teşviki"** gibi önemli gelişmelere hizmet edeceği propagandası da bir fıyasko. Tam tersi gelişmeler sürmektedir. Halkın seçtiği belediye başkanları içeriye alınarak yerlerine kayyumlar atandı. Kürt politikacılar, yazarlar, aydınlar ceza evine konuldu. Terör bahane edilerek bölge savaş alanına çevrilmiş durumda.

-GAP'ın hedefleri arasında en çarpıcı madde de **"eğitim- öğretim, sağlık, alt yapı, ve teknolojik gelişme için bir talep yaratıcısı rolünü oynayarak bölgenin imajını, toplumsal refahını ve bölge halkının motivasyonunu geliştirmesi sağlanmaktadır."** Denildi. Evet bu maddedeki hedefler, açık biçimde sömürgelerdeki uygulamaların ilginç bir uygulamasını göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

SONUÇ

Bu konuda herkesin de bildiği gibi yapılanlarla; bölge kaynakları, bölgenin gelişmesi için kullanılmamaktadır. Aksine kaynakların batıya yaradığını biliyoruz. Kürdistan'ın, tarihi ve kültürel değerleri bilerek su altında bırakıldı. Hasan-Keyf, Halfeti, Belkıs/ ZEUGMA gibi antik kentleri bunun açık örnekleridir. Böylece insanlar tarihinden, kültüründen, coğrafyalarından uzaklaştırılarak kimliksizleştirilmeye çalışıldı. Kürt halkının; özgürlüğü ve eğitimi engellenerek, asimilasyona tabi tutuldu. Bölge insanının elindeki topraklar, ucuza kamulaştırılıp, çaresiz bırakılarak göçe zorlandı. Kuzey Kürdistan'da, yaşanan ekonomik kriz, artan maliyetlerden dolayı, çiftçilerin elektrik borçlarını bile ödemekte güçlük çekmeleri, Mardin, Muş, Batman, Siirt, Diyarbakır illeri başta olmak üzere bölge şehir ve yerleşme birimlerinde meydana gelen enerji kısıtlamaları, kuraklık, bu politikanın sürdürülmesinin sonucudur.

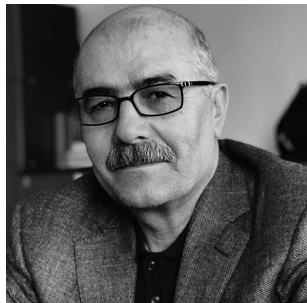
Fırat ve Dicle sularına gem vurularak, ülke enerjisine katkı sağlamanın dışında, Kürdistan'ın diğer parçalarına giden suların yönetimini de kontrolüne almış oldu. Suriye ve Irak'ta Arapların yaşadığı bölgelerde de su

sorunları yaratılarak krizlere neden olundu. Güney Kürdistan'da , Batı Kürdistan'da bu gün Kobani ve Haseke, Serê Kaniyê, Grê spî, Afrin'de içme suyunun bile tükenmiş durumda olması da, bölgenin kuraklıkla yüz yüze gelmesi, bu yanlış politikanın devamıdır.

Tüm bu yapılanlarla yetinmeyip, Kürdistan'ın diğer parçalarındaki belli bölge-

leri de işgal ederek askeri üsler kurması, Ptt , Üniversite, vb kurumlar oluşturmaları, valiler ataması bu yayılmacı politikaların, ÇÖZÜMSÜZLÜĞÜN bir sonucudur. Bundan mutlaka vaz geçilmelidir. Tarihin barışla yazılması gerektiğini, diyalogun ve uzlaşmanın vaz geçilmez olduğunu, çağdaşlaşmanın, eşitliğin, özgürlüğün engellenemeyeceğinin bilinmesi gerekir.

Hêmanên hevokan (1)

Nasir KEMALOĞLU

Hevok bê kirde û pêveberan çê nabin. Kirde û pêveber hêmanên bingehîn in û pêveber ji hemû hêmanan girîngtir e. Bireser û têrker jî hêmanên alîkarin û hevokan ji aliyê wateyê ve temam dikin û dewlemend û rengîn dikin.

Ezê di vê jimara hanê de, ji ber ku nivîsa min dirêj nebe û we xwendevanên hêja aciz neke, berê ewil hêmana « kirde û kirdar »ê bi mînakên balkêş şîrove bikim her wiha di jimara bê de jî hêmanên dinê binivîsînim.

Nasir KEMALOĞLU

Kovara DENG

Meriv bûyer, raman, daraz, hîs û daxwazên xwe bi hevokan tîne ziman. Bi bêje û komên bêjeyên ku kêrhatin û fonksiyonên wan cuda cuda ne, hevok saz dibin û bi van bêje û kombêjeyan jî hêmanên hevokê çê dibin. Saziya hevokan de hêmana herî girîng bi « **lêker** » û bi « **navên bi lêkerên alîkar re hatibin bikaranîn û kişandin** » tê çêkirin. Ji lêkerên ku di hevokan de hatine kişandin re « **pêveber** » tê gotin. Hevok bê pêveberan saz nabin. Ango hêmana bingehîn û herî girîng lêker û pêveber e. Pêveber jî bê kirde (çi êşkere û çi veşartî be) nayê kişandin û tewandin.

Meriv dikare hêmanên hevokan wek jêrin bibeşîne.

1. Hêmanên Bingehîn

A. Kirde (kirdar)

B. Pêveber

- 1) Kirdeyên Aktîf
 - a) Kirdeya Êşkere
 - b) Kirdeya Veşartî
- 2) Kirdeya Pasîf

2. Hêmanên Alîkar

A. Bireser

B. Têrker

- 1) Têrkera Gerandî (nerast)
- 2) Têrkera Hokerî
- 3) Têrkera Daçekî

Hevok bê kirde û pêveberan çê nabin. Kirde û pêveber hêmanên bingehîn in û pêveber ji hemû hêmanan girîngtir e. Bireser û têrker jî hêmanên alîkarin û hevokan ji aliyê wateyê ve temam dikin û dewlemend û rengîn dikin.

Kirde û kirdar

Kes û tiştên ku bûyer, îş, kar û tevgerek çê kiribin û lêker pê hatibin kişandinê re « **kirde** û **kirdar** » tê gotin. Di kîjan rewşê de dibe bila bibe, kirde nebin, lêker nayên tewandin. Hêmanên hevokan yê bingehîn pêveber û kirde ne. Pêveber nebe hevok saz nabe, kirde jî nebe lêker û pêveber nayê kişandin û meriv nizane îş û kar ji aliyê « **kî, kê û çi** » de çê bûye. Di hevokan de kes û tiştên ku îş û karan dikin û kirine kirde ne. Hemû bêje û komên bêjeyan (**xênjî lêkerên tewandî**) di hevokan de dibin kirde. Di mijara hêmanên hevokan de li pêveberê pirsên « **kî, kê û çi** » tê pirs kirin û kirde tê dîtin. Meriv dikare, bêje û komên bêjeyên ku wek kirde tîne bikaranîn di hevokan de wiha binivîsînim :

a) Nav : **Dîyar** ji bona te digirî.

b) Ravek û kombêje :

Welatê min şirîn e.

Çilekên **Apê Xido** diçêrin.

Dara ber derê malê pel vedaye.

Dêrîyê sor li te tê!

Yên ku pesnên xwe didin ji tiştêkî re nabin.

c) Cînav

- yên Kesîn : **Hûn** çima hatin?
Min ji Wanê barkir.
- yên nebinavkirî : **Hinek** hatin , **hinek** çûn.
- yên nîşandanê : **Vaya** çi dibêje ?
- yên pirsîyariyê : **Kî** hatiye mala we ?

d) Lêkerên raderîn : Sorkirin û sarkirin hesin xam dike.

Çûyîn û **hatin** di kolanê de zêde bû.

Kirde bi gorî rewş û fonksiyonên xwe bi du babetên bingehîn tên **şirovekirin** û mijara kirdeyan wek jêrîn xal bi xal tê zelalkirin.

1) Kirdeyên Aktîf : Van kirdeyên hanê kifşin û kirdeyên lêkerên aktîf û lêbatî ne. Gorî bikaranînan bi du beşan tên beşandin.

a) Kirdeya Eşkere : Kirdeya eşkere, wek ji nave wî tê zanîn, di hevokan de xûya û eşkere ye.

Ez iro tîm.

Pisîka me, Nirno masî xwar.

Dîwar sê roj berê hatibû xwarê.

Çalekî di kolanê de berdewam e.

Hezkirin ji bo her tiştî lazime.

Hey wax! **Mala bavê min** bişewite.

Ez pêr çûbûm dibistanê.

Mala me li jorê gund e.

Pepûkê li ser kevir dixwend.

Bavê Ronî ji min re gotibû.

Zeman pir xirab bûye.

Gundên Tekmana jêrîn germ in.

Yên Tekmana jorîn hênîk in.

Wî û Wê li te mêze dikirin.

• Wek di mînakên jorîn de tê dîtin, insan, heywan, tişt, bûyer, lêker, komên bêjeyan... di hevokan de dibin kirde û kirdar. Kirde di hevokan de kar, hereket û qewumandinan diîne cî. Lêkerên tewandî **-xênjî raweya fer-manî-** bê kirde nabin û herdem kirde li ber lêkeran tên bikaranîn.

• Wek di tabloya jêrîn de hatiye diyarkirin, di hinek kişandinên zemanên lêkeran de, ji ber ku lêker û pêveber bê qertaf tên bikaranîn û hemû kişandinên kesan bi qertafek çê dibin, pewiste ku her gav **kirde eşkere** bê gotin û nivîsandin. Wisa nebe meriv nizane bûyer, îş û kar ji aliyê « **kî, kê û çi** » de çê bûye. (**Min** nan **xwar**, **te** nan **xwar**, **wî/wê** nan **xwar**, **me** nan **xwar**, **we** nan **xwar**, **wan** nan **xwar**)

Min çekirîye	Min çekir	Min çekiribû	Min çêdikir	Minê çêbikira
Te çekirîye	Te çekir	Te çekiribû	Te çêdikir	Teyê çêbikira
Wî/Wê çekirîye	Wî/Wê çekir	Wî/Wê çekiribû	Wî/Wê çêdikir	Wî/Wêyê çêbikira
Me çekirîye	Me çekir	Me çekiribû	Me çêdikir	Meyê çêbikira
We çekirîye	We çekir	We çekiribû	We çêdikir	Weyê çêbikira
Wan çekirîye	Wan çekir	Wan çekiribû	Wan çêdikir	Wanê çêbikira
Min çêbikira	Min çekiriba	Min çekiribûye	Min çêdikirîye	Minê çekiribûya
Te çêbikira	Te çekiriba	Te çekiribûye	Te çê dikirîye	Teyê çekiribûya
Wî/Wê çêbikira	Wî/Wê çekiriba	Wî/Wê çekiribûye	Wî/Wê çêdikirîye	Wî/Wêyê çekiribûya
Me çêbikira	Me çekiriba	Me çekiribûye	Me çêdikirîye	Meyê çekiribûya
We çêbikira	We çekiriba	We çekiribûye	We çê dikirîye	Weyê çekiribûya
Wan çêbikira	Wan çekiriba	Wan çekiribûye	Wan çêdikirîye	Wanê çekiribûya
Min çekiribûya	Min kirrî	Min za	Min hûnand	Min lênexist
Te çekiribûya	Te kirrî	Te za	Te hûnand	Te lênexist
Wî/Wê çekiribûya	Wî/Wê kirrî	Wî/Wê za	Wî/Wê hûnand	Wî/Wê lênexist
Me çekiribûya	Me kirrî	Me za	Me hûnand	Me lênexist
We çekiribûya	We kirrî	We za	We hûnand	We lênexist
Wan çekiribûya	Wan kirrî	Wan za	Wan hûnand	Wan lênexist

• Zemanê niha, zemanê wêbê û raweya xwestinê de kişandinên lêkerên gerandî (têper) û hemû zeman û raweyên lêkerên negerandî (netêper) bi cînavên netewandî «

ez, tu, ew, em, hûn, ew » tên kişandin. (**Ez digirîyame, tu digirîyayî, ew digirîyaye, em digirîyane, hûn digirîyane, ew digirîyane**)

Ez girîyame	Ez girîyam	Ez digirîm	Ezê bigirîm	Ez bigirîm
Tu girîyayî	Tu girîyayî	Tu digirî	Tuyê bigirî	Tu bigirî
Ew girîyaye	Ew girîya	Ew digirî	Ewê bigirî	Ew bigirî
Em girîyane	Em girîyan	Em digirîn	Emê bigirîn	Em bigirîn
Hûn girîyane	Hûn girîyan	Hûn digirîn	Hûnê bigirîn	Hûn bigirîn
Ew girîyane	Ew girîyan	Ew digirîn	Ewê bigirîn	Ew bigirîn
Ez digirîyam	Ezê bigirîyama	Ez bigirîyama	Ez girîyabama	Ez girîyabûm
Tu digirîya	Tuyê bigirîyayî	Tu bigirîyayî	Tu girîyabayî	Tu girîyabûyî
Ew digirîya	Ewê bigirîyaya	Ew bigirîya	Ew girîyaba	Ew girîyabû
Em digirîyan	Emê bigirîyana	Em bigirîyana	Em girîyabana	Em girîyabûn
Hûn digirîyan	Hûnê bigirîyana	Hûn bigirîyana	Hûn girîyabana	Hûn girîyabûn
Ew digirîyan	Ewê bigirîyana	Ew bigirîyana	Ew girîyabana	Ew girîyabûn
Ezê girîyabûma	Ez girîyabûma	Ez girîyabim	Ezê girîyabim	Ez girîyabûme
Tuyê girîyabûyayî	Tu girîyabûyayî	Tu girîyabî	Tuyê girîyabî	Tu girîyabûyî
Ewê girîyabûya	Ew girîyabûya	Ew girîyabe	Ewê girîyabe	Ew girîyabûye
Emê girîyabûna	Em girîyabûna	Em girîyabin	Emê girîyabin	Em girîyabûne
Hûnê girîyabûna	Hûn girîyabûna	Hûn girîyabin	Hûnê girîyabin	Hûn girîyabûne
Ewê girîyabûna	Ew girîyabûna	Ew girîyabin	Ewê girîyabin	Ew girîyabûne

a) Kirdeya Veşartî : Hevok, ango lêker û pêveber bê kirde hatibe gotin û nivîsandin, bi qertafên zeman û raweyên lêkeran meriv dikare kirdeyên veşartî bibîne. Di hevok û gotinê de xûya nin in. Kirdeyên veşartî, ji ber ku qertafên wan cuda û kifş in kirdeyên « cînavên netewandî » yên yekjimar (ez, tu, ew) di hevokan de hêsan tên dîtîn. Yê din (ew) jî di herikandina xwendinê û gotinê de û bi alîkarîya qertafên pirjimarîyê tên dîtîn. Ji ber ku qertafên van cînavan di kişandinên lêkeran de kifş in, hevokên ku bi kişandinên van lêkeran tên sazîkirin de kirde bi hêsanî tên dîtîn. Di hevoka « Digotin, wexta koçberîyê de, digirîyame. » bi qertafa « -me » yê kirde û kirdarê bûyerê meriv dizane ku « **ez** » e.

Li Tatosê dixwînim. (kî ?—**Ez**)

Li Tatosê dixwîni. (kî ?—**Tu**)

Li Tatosê dixwîne. (kî ?—**Ew**)

Çû gund û hat. (kî ?—**Ew**-yekjimar)

Çûn gund û hatin. (kî ?—**Ew**-pirjimar)

Gelo, çima hêrs bûn (kî ?—**Ew**-pirjimar)

Kirdeyên lêkerên negerandî (netêper), di kişandina hemû zemanan de û kirdeyên lêkerên gerandî (têper) di zemanê niha, wêbê û raweya xwestinê de, cînavên netewandî (ez, tu, ew, em, hûn, ew) ne. Qertafên van zemanan bi gorî van cînavan tên ziman. Xênjî kişandinên bi cînavên netewandî yên pirjimar; kişandinek bê kirde he be meriv dizane ku bi kîjan cînavî hatiye kişandin. Lê belê qertafên cînavên pirjimar (**em** hat-in, **hûn** hat-in, **ew** hat-in) wek hev tên nivîsandin û gotin; ji ber ku di hevokan de kirdeyên ango cînavên « **em** û **hûn** » veşartî nayên nivîsandin û gotin, kirdeya veşartî cinava pirjimar ya sêyemîn « **ew** » e. Mînak : Çûbûn gund û hatibûn. (kî ? – **ew**)

Bi gotinek din meriv dikare bibêje bi her sê cînavên kesîn yên pirjimar (em, hûn, ew) kişandinên lêkeran wek hev in. Kışandina bi kesên pirjimar bi pîrsa « **kî û kê** » yê bersiva « **ew** » tê girtin. Her wiha kirdeya weşartî yeqîn « **ew** » e û « **em** û hûn » nabin kirdeyên weşartî.

Dix**we**, vedix**we** û radizê! (kî? -**ew-yekjimar**)

Dix**wîn**, vedix**wîn** û radizên! (kî? -**ew-pirjimar**)

• Rawek û kombêje nabin kirdeyên weşartî ! Eger ew kirdebin û meriv bê wan hevokan saz bike, bi pîrsên « **kî, kê û çi** » yê bersivên « **ew, wî/wê** » yê bidest dikevin.

(**Bavê Ronî**) ji min re gotibû. (kî?- **wî**)
(**Dayîka Ronî**) ji min re gotibû. (kê?- **wê**)
(**Zeman**) pîr xirab bûye. (çi?- **ew**)

1) Kirdeya Pasîf : Va kirdeya hanê kirdeya hevokên pasîf (tebatî) in. Bireserên hevokên aktîf (lebatî) di forma pasîf -ya ku bi lêkera « **hatin** » ê tê çekirin- de dibe kirde û dikeve şûna kirdeya eşkere. Hevokên navîn bi forma pasîf çê nabin, hevokên lêkerî bi vê formê tên çekirin. Ji ber ku yên ku iş û kar çê kirîye kifş nin e , ji kirdeya pasîf pîrsa « **bûyer, iş û kar ji aliyê kî, kê û çi de** » çê bûye, tê kirin. (**Dibistana me** îsal tê çekirin. **Dibistana me ji aliyê kî** de...))

Kirdeya Aktîf û ya Eşkere	Kirdeya Pasîf
Şaredariyê rê û dirbên Wanê paqijkir.	Rê û dirbên Wanê hatin paqijkirin.
Wênevanan gellek wêneyên gundê me kişandin.	Gellek wêneyên gundê me hatine kişandin.
Bavê min zevî avdan.	Zevî hatin avdan.
Gundîyan vê nîvroyê hesp berdan.	Hesp vê nîvroyê hatin berdan.
Kî xanî û awayîyên we şewitand?	Xanî û awayîyên we hatin şewitandin.

Çavkanî :

1. Emir Djeladet Bedir Khan et Roger Lescot, *Grammaire Kurde (Dialecte Kurmandji)*, Paris 1970
2. Celadet Alî Bedir-Xan, *Elfabêya Kurdî&Bingehên Gramera Kurdmancî*, Stockholm, NEFEL, 2002
3. Samî Tan, *Rêzimana Kurmancî*, Stenbol, Weşanên Înstîtuya Kurdî Ya Stenbolê çapa 2., Adar 2011
4. Samî Tan, *Waneyên Rêzimanê Kurmancî*, Istanbul, Weşanên Welat-Ziman, 2000
5. Arif Zêrevan, *Bingehên Rastnivîsandina Kurdî (Kirmancî)*, Stockholm, NEFEL, 1997
6. Qanatê Kurdo, 1991, *Gramera Zmanê Kurdî kurmancî-soranî*, İstanbul, Weşanên Roja Nû çapa

2,335 rûpel

7. Dr.Kamîran Alî Bedirxan, *Xwendina Kurdî, Şam, Çapxana Tereqî*, 1938
8. DENÎZ, Hasan Huseyin, *Rêşînêra Vegotina Kurdî, Istanbul, Weşanên Do, çapa yekemîn*, 2008
9. Aynur Bozkurt, *Kesandina lêkerên Kurmancî*, Doz Yayıncılık, İstanbul, 2008
10. İNCEKAN, Abdullah, *Geçişli Fiiller ve Ergativ, Weşanên Nûbiharê, çapa yekem, İstanbul* 2014
11. SAMUR, Aziz, *Rêziman û Rastnivîsa Kurdiya Kurmancî, Weşanên Nûbiharê, çapa duyem, İstanbul* 2014
12. Enstîtuya Kurdî, *Kürt Dilini Tanıyalım, Stenbol* (16.11.2012)